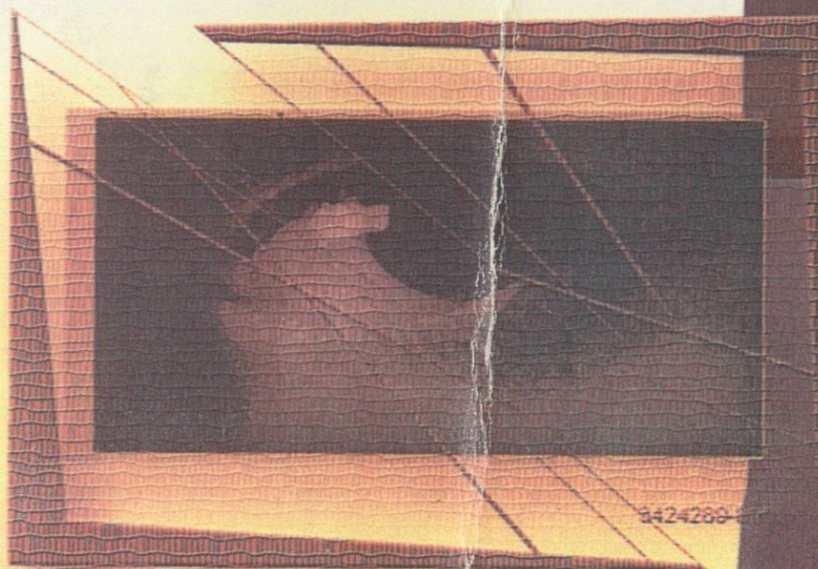

Alexe Rău

**Ochiul din
oglinnda paginii**

170 de Ani

CASA DE EDITURĂ "PETRU MOVILĂ"

ALEXE RĂU

OCHIUL DIN OGLINDA PAGINII

Asistență de specialitate

Alexe Rău

***Ochiul din oglinda
paginii***

ULYSSE

Chişinău 2002

CZU 02 (478)

R 26

Coperta: Dragoș Popa Miu

ISBN-9975-9663-5-7

©ULYSSE, 2002

©Alexe Rău, 2002

ZIUA SFINȚILOR DINTRE CĂRȚI

(În loc de prefață)

Academicianul Dmitrii Lihaciov a scris nu de mult că singurii oameni sfinți ce au mai rămas în societatea contemporană sunt bibliotecarii și arhivarii. Imaginea ce ți-o trezește acest gând este una ambiguă, cu niște oameni dăruți total întru binele comunității dar care, în virtutea sărăciei în care s-au pomenit, seamănă, cum a scris un jurnalist, cu niște fantome. “Slab ca un sfânt”, spune o zicală populară. Sacrificiul și prinosul acestor oameni merită și trebuie să fie cinstite de societate. Sărbătoarea profesională “Ziua bibliotecarului”, instituită la sfârșitul anului trecut prin Decret prezidențial, e o răsplată și o blagoslovire. Din punct de vedere moral, desigur. Răspłata materială deocamdată întârzie. Spre deosebire de mesele de sărbătoare ale altor profesii de la noi, copioase, uneori chiar pantagruelice, transformate în chermize, masa bibliotecarilor este frugală. Dar în schimb, tot ce se vede pe masa lor este sfințit. Sfințit cu trudă, cu sudoare, cu nesomn și nemâncare, cu altruism și iubire de oameni. Și cât de încărcată este masa lor cu produse ale spiritului, ale sufletului!

Urmele mesei bibliotecarilor sunt cerești, sunt înalte, nu poți să ajungi să dai cu piciorul în ele. Urmele lor se cheamă credință, semințe de idei din care vor încolți și se vor desface generațiile de urmași ai neamului, scânteii divine din care se aprinde, la oamenii buni, focul cel sacru al lumii interioare.

De ziua sfinților bibliotecari, să ne amintim de vechimea profesiei noastre, cu rădăcini în negura vremurilor, în preistorie, în edenul despre care se spune că l-am pierdut. Dar nu este așa, pentru că paradisul, vorba lui Borges, înseamnă tocmai bibliotecă. Să ne reamintim de marii înaintași, în frunte cu Eminescu și B. P. Hașdeu, care au onorat profesia noastră, trudind în biblioteci. De colegii noștri care numai sunt printre noi. Și să-i cinstim pe cei care sunt și trăiesc, și au închinat muncii de bibliotecă ani, decenii, viața-le toată.

Să ne trăiți cu toții bine sănătoși și drept rânduiți în soroceala vieții și în rostuirea cărților către lumina ochilor cetitori.

„Gazeta bibliotecarului”, 4 octombrie 2001

I. Între Clio și Biblon

ADEVĂRATUL CHIP AL LUI ȘTEFAN CEL MARE

Pe la 1989, când la Chișinău și în celelalte așezări dintre Nistru și Prut își lua avânt mișcarea de renaștere națională, dar și ulterior, s-au fost iscat prin părțile noastre, puse în difuzare publică, numeroase obiecte și publicații ce conțineau imaginea figurii lui Ștefan cel Mare.

Un calendar realizat de nu știu care unitate cooperatistă ne prezenta un chip bizantin cu plete exagerate și cu o fizionomie care nu avea nimic comun cu cea a marelui voievod, cu a moldovenilor. Niște “băieți” de la un S.R.L. durleștean vindeau în fața Arcului de Triumf, în chiar ziua Marii Adunări Naționale, fotografii multiplicat ce prezentau imaginea unui voievod bărbos, asemănător cu un personaj din poveștile lui Creangă.

Pe o carte poștală era prezentat un voievod atât de mic de statură, încît părea că el nu șade în scaun, ci stă cocoțat pe tron, în picioare (din care rațiuni oare?), înălțimea lui fiind aproape cât cea a spetezei tronului. Privind la acel “Ștefănel”, erai surprins de gîndul că ai în față imaginea vreunui bufon aflat pe lângă un rege european, ci nu pe aceea a marelui domnitor.

Întâlneai, desigur, în multe cazuri, și imagini decente, realizate cu gust și cu un bun simț al măsurii. Dar și atuncea te surprindea, nu rareori, un ceva neobișnuit, necunoscut ochiului tău. La mijloc era, probabil, faptul deprinderii noastre cu chipul voievodului, realizat în 1925 de către sculptorul Alexandru Plămădeală (care, după cum vom vedea în continuare, este surprinzător de apropiat celui adevărat), așa încît orice imagine nouă, comparată cu cea cunoscută deja de mai mulți ani, trezea îndoieli. Pe de altă parte, însă, ne întrebăm, nu fără temei: câte pot fi imganile unui voievod atât de cunoscut? Oare să nu se fi găsit nimeni să-i zugrăvească chipul în timpul vieții spre a-l cunoaște noi așa cum fusese el în realitate?

Cercetările și documentările efectuate pe parcurs de către mai mulți cărturari și exegeți în materie au scos în vileag o bogată iconografie antumă a figurii domnitorului Ștefan cel Mare. Portrete executate în timpul vieții sale se aflau expuse în primul rând într-un șir de lăcașuri

ctitorite de dânsul (bisericile de la Putna, Rădăuți, Milisăuți-Badeuți ș.a.). Aceste opere de artă, însă, nu au supraviețuit fie din cauza unor calamități naturale și a jafurilor, fie din alte pricini, mai ales a intervenției unor zugravi neprofesioniști. Cele care s-au păstrat, însă, nu au fost recunoscute multe decenii, ba chiar secole după moartea lui Ștefan cel Mare, așa încât chipul lui era realizat mai cu seamă după creațiile populare orale.

E un adevăr simptomatic pentru Moldova, dacă ne amintim, în plus, că chiar letopisețele marilor noștri cronicari, opere scrise, nu transmise din gură-n gură, au fost cunoscute abia în 1852, când Mihail Cogălniceanu le editează la Iași. Mai mult decât atât, cam vreo două sute de ani nici nu se examina problema imaginii plastice a lui Ștefan cel Mare. Abia către sfârșitul secolului al XVIII-lea, când se încheiau lucrările de restaurare a Mănăstirii Putna, mitropolitul Iacov poruncește să fie executat pentru acel locaș portretul marelui voievod. După mai multe căutări, fusese adus de la Suceava un zugrav pe nume Vasile Popovici, care zugrav, din câte se vede, nu și-a dat deloc silința să se documenteze, să caute vreo imagine contemporană domnitorului întru a realiza o lucrare veridică, ci a executat, în 1797 (ulei pe pânză), un portret mai mult decât fantezist. Și cum lucrarea fusese plasată în turnul porții de la Putna, mii și mii de vizitatori decenii în șir s-au familiarizat cu imaginea domnească înfățișată de o față lungăreață, cu plete până peste umăr și cu o barbă mare, cu niște mustăți arcuite și lungi, peste toate acestea fiind așezată o coroană atât de înzorzonată, cum nu s-a mai văzut cândva în Țara Moldovei.

Zugravul, însă, știa cum să facă să producă impresie, și atrage atenția că “acesta iaste chipul lui Ștefan Voievod.., scos după alt chip foarte vechi din zilele măriei sale în anii de la Hristos 1456”. Minciuna lui Popovici s-a dovedit a fi una mai mult decât gogonată, deoarece pe lângă faptul că chipul lui Ștefan cel Mare era mult prea departe de cel real, mai era falsificată și cronologia istorică. Căci, așa cum a observat și cercetătorul Claudiu Paradais, “...în 1456 Ștefan încă nu era domn și nu putea să aibă mai mult de 20-25 de ani, iar personajul din acest portret, „închipuit” după cel inventat de zugravul Popovici, este trecut cu mult peste această vârstă”.

(Claudiu Paradais, Comori ale spiritualității românești la Putna, Iași, 1988, p. 364).

Din păcate, minciuna a prins, ba chiar a și fost reiterată în timp și spațiu, și încă nu de oricine, ci de către unele dintre cele mai autoritare personalități ale culturii noastre. În primul pătrar al secolului următor (al XIX-lea) un pictor din Cernăuți, zis Spulac (tot un “ om de-al nostru ”!), comandându-i-se un portret al lui Ștefan, vizitează Putna, unde, “documentând-se din creasta ” lui Popovici, realizează un portret și mai hazardat.

În 1822 Gheorghe Asachi, cu gând să-și illustreze unele din scrierile și edițiile sale, realizează, în baza pânzelor lui Popovici și Spulac, o litografie care, multiplicată la Tipografia Albinei, va umple cu imaginea falsificată a voievodului nu numai Moldova, ci și alte provincii. Iar Gheorghe Asachi, precum se știe, era pe atunci o autoritate de necontestat, așa că imaginea aceasta va fi recunoscută mult timp ca fiind unica prezentare veridică și reușită.

Prin aceasta se explică, probabil, și faptul că pictorul Constantin Secca, un maestru laborios și exigent, atunci când a purces (în 1830) la realizarea unui portret al lui Ștefan cel Mare, nu a mers mai departe, în documentarea sa, decât că a consultat litografia lui Asachi și tabloul de la Putna.

Cu timpul, mistificarea aceasta ajunge să fie folosită chiar și în scopuri politice, mai ales în anii din ajunul unirii Moldovei cu Muntenia. Împărțiți în unioniști și antiunioniști, boierii, dar și intelectualii, puneau în aplicare mijloace de luptă dintre cele mai neașteptate. Adversară a unirii era și familia de boieri Balș. Reprezentantul ei, Teodor Balș (1790-1857), îmbrățișează activitatea politică și, devenind caimacam (1856-1857), încearcă să folosească contra unirii chiar amintirea, dar și imaginea lui Ștefan cel Mare,. În acest scop el pune la cale ridicarea la Iași a unui monument, în care statuia lui Ștefan cel Mare să fie un simbol al “ autonomiei moldovenești ” (citește al separatismului moldovenesc). O dinastie boierească precum era familia Balș avea bani destui, așa că se cerea doar un om versat care să pregătească proiectul (“documentația”, cum ziceau pe atunci ieșenii de societate).

Alesul fu, desigur, Gheoghe Asachi, care se bază și de astă dată pe lucrările lui Popovici și Spulac, suplimentar consultând (fugitiv) doar

pictura murală de la Milisăuți-Badeuți, fantezistă și ea. Moartea lui Teodor Balș, cu doi ani înainte de unire, a făcut ca acest portret să nu fie realizat. Însă "documentația" pregătită de Asachi și litografia sa vor rămâne în vigoare chiar și după moartea enciclopedistului nostru, așa încât până către sfârșitul secolului al XIX-lea Moldova, dar și o lume, și-l va imagina pe Ștefan cel Mare așa cum l-a "văzut", în 1797, Vasile Popovici.

În 1881, însă, se produce în știința și cultura românească un eveniment cu adevărat epocal, ce avea să răstoarne multe enunțuri, ba chiar un întreg curent de opinie, adânc înrădăcinat în tradiția cultural-științifică. Vorba e că în acel an episcopul Melchisedec Ștefănescu, întreprinzând o vizită de documentare la Cernăuți, redescoperă, în colecțiile Mitropoliei Bucovinei, celebrul *Tetraevanghel de la Humor*, executat în 1473, la Putna, din porunca lui Ștefan cel Mare.

Pe lângă multele știri și informații ce oferea acest manuscris științei, un adevărat reviriment l-a constituit portretul lui Ștefan cel Mare executat de către ieromonahul Nicodim pe fila 266 (verso) a manuscrisului. Nimeni până atunci nu văzuse o imagine atât de vie și plină de realism a marelui Ștefan. Contrastul între acest portret votiv și imaginea conștientizată de Asachi era pur și simplu izbitor. Dar Asachi a fost cine a fost, așa că nu era atât de ușor să pui la îndoială, cu atât mai mult să contești ceva făcut sau promovat de el.

Așa s-a întâmplat și în acel istoric an 1881. După ce a cercetat manuscrisul, episcopul Melchisedec scrie un memoriu fundamental, pe care îl prezintă în ședința ordinară a Academiei Române la ziua de 13 noiembrie 1881. Participanții la discuție - figuri de primă mărime ale științei și culturii (printre care Ion Ghica, Titu Maiorescu, Vasile Alecsandri, Bogdan-Petriceicu Hașdeu, Nicolae Ionescu, V.A. Urechia, Iacob Negruzzi ș.a.) s-au arătat destul de rezervați în privința afirmației că portretul votiv din *Tetraevanghel* reprezintă chipul cel adevărat al marelui voievod. Cu alte cuvinte, în ședința din 13 noiembrie (să fie la mijloc și acest număr fatidic?) episcopul Melchisedec mai că nici nu a fost crezut.

În zilele următoare, episcopul solicită ajutorul pictorului academician Epaminonda Bucevschi, care execută mai multe facsimile și copii după mai multe portrete pictate și brodate ale lui Ștefan, aflătoare

prin mănăstiri și biserici, de asemenea și o copie facsimilată a portretului din *Tetraevanghel*. “Înarmat” cu aceste dovezi, Melchisedec Ștefănescu se prezintă iar la Academie ca să-și “apere” descoperirea. Despre modul cum au evoluat discuțiile ne vorbește însuși faptul că, după ședința din 13 noiembrie, chestiunea a fost abordată, în același an 1881, în cadrul a încă cinci întruniri ale Academiei: la 20, 27 și 28 noiembrie, apoi la 11 și 18 decembrie.

Pe parcursul celor șase ședințe academicienii căzuseră de acord că miniatura din *Tetraevanghel* îl înfățișează pe Ștefan cel Mare. B.-P. Hașdeu, însă, a rămas la opinia sa, susținând că e adevărată plăsmuirea lui Asachi și afirmând că chipul reprezentat în manuscris e cel al lui Petru Rareș.

A fost nevoie ca, la cererea episcopului Melchisedec, Mitropolia din Cernăuți să trimită Academiei Române, spre cercetare, însuși *Tetraevanghelul*. Sosirea Faimoasei cărți a fost și ea un eveniment, odată ce în documentele vremii este consemnat cu precizie, ca la intrarea în capitală a unor mari voievozi, că *Tetraevangelul* “ajunge la București în dimineata zilei de 27 decembrie 1881”. Fu convocată o a șaptea ședință Academiei, în anul următor, la 24 ianuarie 1882, în cadrul căreia, fiind pus în față adevăratelor imagini ale lui Rareș și confruntat cu chiar *Tetraevanghelul* în cauză, B.-P. Hașdeu cedă, în sfârșit, zicând: “Chestiunea a făcut un pas decisiv”.

Așadar, în 1881-1882 a fost pusă în drepturile sale imaginea cea adevărată a chipului lui Ștefan cel Mare, așa cum l-a văzut și l-a transfigurat, în timpul vieții, ieromonahul Nicodim.

Imagini antume veridice se mai conțin și în alte documente, și pe alte obiecte de epocă (fresca votivă de la Voroneț, basorelieful de la Vatoped-Athos, dreva de la Putna, epitrahilul și fresca votivă de la Dobrovăț), dar portretul executat de Nicodim este unicul care, cu măiestră utilizare a mijloacelor picturale, ne redă atât de viu chipul domnitorului, încât el este considerat, pe bună dreptate, drept cea mai veridică imagine a marelui voievod. Acest aspect conferă *Tetraevanghelului de la Humor* valoare de unicat național. Iată și istoricul pe scurt al acestei rarissime cărți:

1473, iunie 17 – executat la Mănăstirea Putna de către ieromonahul Nicodim (manuscrisul și miniaturile) din porunca lui Ștefan

cel Mare pentru Mănăstirea Humorului. În același an este transportat de la Putna la Humor.

1487, noiembrie 20 – ferecat, din porunca aceluiși voievod, în Mănăstirea Humorului.

1538 – pentru a nu cădea pradă invaziei lui Soliman Magnificul, este trimis în Transilvania, la Cetatea Ciceului, și se află în grija lui Petru Rareș, refugiat aici după ce fusese înfrânt de turci.

1541 - Petru Rareș îl ia cu sine la Constantinopol. În același an, redobândind scaunul domnesc, îl aduce la Suceava, apoi îl reîntoarce la Humor.

1653 – luat pradă de către cazacii lui Timuș Hmelnițki, apoi smuls cazacilor de către oștenii generalului transilvănean Ioan Kemeny.

1657 – răscumpărat de la Kemeny de către domnitorul Gheorghe Ștefan și retrocedat Mănăstirii Humorului.

1783 – cotropind Bucovina, austriecii desființează mănăstirile de aici, iar Tetraevanghelul dispare fără urmă.

1881 – redescoperit de episcopul Melchisedec la Mitropolia din Cernăuți. În același an este adus spre cercetare la Academia din București.

1882 – reîntors Mitropoliei din Cernăuți.

1937 – este trecut în fondurile Muzeului arhidiecezean din Cernăuți.

1940 – ajunge printre odoarele Mănăstirii Dragomirna.

1948 – trecut printre exponatele muzeului Mănăstirii Dragomirna.

1957 – adus temporar la București pentru a figura într-o expoziție organizată de Muzeul de Artă și prilejuită de împlinirea a 500 de ani de la întronarea lui Ștefan cel Mare, apoi într-o expoziție a muzeului Mănăstirii Putna.

1964 – prezentant la expoziția internațională de artă bizantină din Atena.

1971 – luat în custodie la Muzeul Național de Istorie din București.

Revenind la rândurile de început, mă întreb și vă întreb: cum de s-a putut întâmpla ca, știindu-se de mai bine de o sută de ani care este imaginea cea adevărată a chipului domnitorului Ștefan cel Mare, să mai circule încă, în spațiul nostru, reproduceri ale imaginilor false ?

Un răspuns plauzibil ar fi acela că, deschizându-se, în 1989-1992, trecerile peste Prut, noi, aflați între două râuri, am pornit înt-acolo cu miile, setoși să vedem cum arată matca noastră de cultură. La Putna, în turnul porții, și la muzeu, am văzut portretele făcute de Popovici și Spulac. În pinacoteca Iașilor vom fi văzut portretul executat de Secca. Ba am și achiziționat câte un pliant care insera, desigur, și imaginile unor exponate, printre care și portretele cu pricina. Una e, însă, un pliant adus acasă pentru amintire și cu totul alta este când aceste imagini sunt multiplicare în mii de exemplare, pe fanioane și pe atâtea alte articole de vânzare, pentru a aduce dobândă celor care sunt atât de descurcări, încât știu a storce bani din orice, chiar și din amintirea și imaginea marelui voievod Ștefan cel Mare și Sfânt.

Aici ar trebui să-și spună cuvântul specialiștii, dând explicații în presă și prin intermediul audiovizualului. Iar noi ar trebui să fim mai selectivi. Or, moldovenii dintre Nistru și Prut de mai mulți ani au în posesia lor imaginea veridică a lui Ștefan: statuia lui de la Chișinău, realizată de sculptorul Alexandru Plămădeală.

Documentându-se pentru a crea acest monument, sculptorul nostru s-a inițiat, la sigur, în istoria adevăratului chip al domnitorului moldovean, odată ce expresia lui Ștefan, începând de la coroană, de la trăsăturile feței și terminând cu ținuta vestimentară, este aproape identică cu cea a chipului zugrăvit de Nicodim în *Tetraevanghelul de la Humor*.

Deschideți orice volum în care e reprodusă faimoasa miniatură și vă veți convinge de această asemănare, monumentului de la Chișinău lipsindu-i doar culorile. Așadar, adevăratul chip al lui Ștefan cel Mare ne privește de mulți ani nu numai de la intrarea în Grădina Publică din Chișinău, ci și din însemnele sale înveșnicite în portretul executat la 1473 de ieromonahul Nicodim, portret care este redat în cuvinte de către Claudiu Paradais astfel: *“Portretizat la vârsta deplinei maturității, Ștefan cel Mare are chipul rotund și energic, ochii albaștri și ageri, sprâncenile groase și arcuite, nasul drept, mustața plină, pletele blonde și ondulate, fruntea înaltă și boltită. Poartă pe creștet o coroană măreață de aur, cu cinci fleuroni și caboșoane albastre și roșii. Este înveșmântat într-o mantie largă și scurtă, fără mâneci, de factură occidentală, confecționată*

dintr-un brocart roșu presărat cu flori galbene, de aur. Pe sub mantie poartă o tunică de catifea, tot roșie, cu mâneci lungi și strâmte, strânsă la talie cu un cordon negru. Cizmele sunt de asemenea roșii, iar pantalonii se mulează pe pulpe...”.

Acesta este chipul cel adevărat a lui Ștefan cel Mare și Sfânt.

GRAVORUL ILIE ÎN LUMINA ADEVĂRULUI

Menționasem cândva, într-un studiu despre ce este adevăr și falsificare în istoria editării *Cazaniei* lui Varlaam, că afirmațiile mai multor autori din Moldova de dincoace de Prut referitoare la influența rusească și la rolul covârșitor al Rusiei în inaugurarea tiparului și a grafiei de carte moldovenești nu sunt argumentate. Precum fără un temei plauzibil erau și opțiunile pentru originea răsăriteană a lui Ilie, cel care a realizat înfățișarea grafică a „Cărții românești de învățătură”. Și mai puțin credibilă, deși vehiculată mereu, era teza despre ieșirea stilului de gravare a cărților moldovenești direct din albia stilistică a gravurilor ruși, despre Ilie îndrăznindu-se chiar a se spune că l-ar fi imitat (ba uneori chiar și copiat) pe Fiodorov.

Este de ajuns să te informezi sumar asupra epocii în care a fost tipărită *Cazania* ca să-ți dai seama că un asemenea rusofilism ar fi fost pe atunci imposibil și irealizabil. Or, care era chintesența epocii vasiliene? George Ivașcu a numit-o cât se poate de elocvent: afirmarea ființei naționale prin cultură. În Muntenia și Moldova veniseră la putere doi ctitori ai culturii în limba națională: Matei Basarab și Vasile Lupu. Ceea ce au realizat ei în toate domeniile culturii a fost calificat de istorici și exegeți drept o renaștere românească. Puteau fi înfăptuite toate acestea de către străini? Se putea afirma ființa românească în niște tipare de împrumut? Cu siguranță că nu, și sus-numiții domnitori nici nu ar fi tolerat așa ceva, dovada făcând-o, ca să dăm un singur exemplu, decretul lui Vasile Lupu prin care voievodul moldovean amenința cu luarea capului pe acel care ar fi îndrăznit să-și pună alte straie decât cele ce țineau de portul național.

Așadar, cine a fost acel Ilie, care a zugrăvit *Cartea românească de învățătură*? Primul care a intuit originea română a gravorului a fost, se pare, B. P. Hașdeu, concluzia lui fiind că Ilie era xilograf la Arhiepiscopia din Iași. S-a născut probabil în Iași sau în județ și la început profesa meseria de pisar, fapt confirmat și de o xilogravură din *Cazanie* care este semnată *Ilie Pi(sar)*. Nu se știe când și unde l-a cunoscut pe Petru Movilă, probabil în timpul scurtelor vizite ale acestuia în Moldova, dacă nu chiar înainte de plecarea din țară a viitorului prelat

kievean. Oricum, prietenia cu el este o dovadă în plus în favoarea originii române a lui Ilie, știindu-se că în epocă Movilă era învinuit de adversari că își iubea atât de mult pământeni, încât era înconjurat numai de servitori moldoveni. După ce își termină studiile și intră în slujbă la Liov și apoi la Kiev, Petru Movilă îl ia cu sine pe Ilie. La Liov pisarul ieșean deprinde meșteșugul gravurii în lemn, după care va deveni unul dintre cei mai iscusiți și mai celebri ilustratori de carte din acea vreme. A profesat xilogravura din 1637 până la 1663, evoluția lui fiind marcată de trei perioade semnificative: lioveană, ieșeană și kieveană. La Liov, lucrând asupra unei ediții pregătite de Movilă, își scrie pentru prima dată, pe gravura *Creștinarea eunucului*, numele deplin: „Ilie Anagnoste, robul lui Dumnezeu, 1638, înscris pe roata căruței”. În perioada lioveană ilustrează un *Apostol* și un *Minei* editat la Moscova. Începe să studieze gravura în metal. Realizează un șir de lucrări grafice care vor fi incluse mai apoi în mai multe cărți religioase.

În 1641, când Petru Movilă începe pregătirile către sinodul de la Iași, Ilie Anagnoste revine în capitala Moldovei, împreună cu tipografia trimisă de la Kiev, și va fi xilogravorul de renume al imprimeriei ieșene în care lucrează până prin 1644, ilustrând textul grecesc din *Decretul Patriarhului Partenie*, apoi *Cazania*, lucrare care pune bazele artei naționale a graficii de carte și *Șapte taine*, tipărită în 1644. Tot în acești ani începe lucrările pregătitoare în vederea ilustrării *Pravilei* lui Vasile Lupu, aceasta urmînd să apară în 1646.

În 1644 Petru Movilă îl înștiințează că a încheiat lucrările asupra *Trebnicului* și a *Liturghiei* și că îl așteaptă să-i încredințeze ilustrarea acestora. Pleacă deci la Kiev.

În 1645 Vasile Lupu o dă în căsătorie pe fiica sa Maria nobilului litvan Ianus Radziwil. Cu această ocazie Petru Movilă vine la Iași să officieze cununia. Ilie, ca de obicei, îl însoțește. În timpul acestei șederi la Iași finitivează înfățișarea grafică a *Pravilei* lui Vasile Lupu (gravează stema, semnează pagina de titlu și câteva xilogravuri).

Reîntors la Kiev împreună cu Petru Movilă, se va stabili aici până la sfârșitul vieții. Gravează stema (blazonul de familie) mitropolitului kievean, ea conținând bourul moldovenesc și corbul muntenesc, însemne ale obârșiei lui Movilă prin părinți, dar și ale unui gând de unire, de întregire a țărilor românești. Dintre lucrările cele mai însemnate realizate

în perioada kieveană trebuie să menționăm ilustrațiile la toate cărțile scoase de Movilă: *Liturghie* și *Trebnic* (1646), *Pateric* (1656) și multe altele. Ultima sa lucrare atestată este compoziția *Adormirii*, datată 1663 și semnată de astă dată *Ilie S(imonah)*, ceea ce înseamnă că la acea dată era deja călugărit. S-a stins din viață prin 1664 sau 1665, în ultimii ani ne mai semnând nici o lucrare.

Opera cea mai însemnată a lui Ilie Anagnoste ca a unui grafician român o constituie desigur ilustrațiile la *Cazania* lui Varlaam: portal, stemă, fruntare, inițiale mici, inițiale mari, finale. Tot pentru această carte a realizat o compoziție pe o pagină întreagă, *Viața Sf. Parascheva*, în care se conține și unul dintre puținele portrete ale lui Vasile Lupu. Specialiștii au remarcat la Ilie fericita sinteză a elementelor neobizantine și occidentale, fapt caracteristic pentru perioada de trecere de la o cultură medievală spre o cultură națională. Dar Ilie nu ar fi fost cel știut și apreciat de noi dacă se oprea numai la atât. Precum se știe, *Cazania* lui Varlaam a jucat în cultura noastră un rol similar cu acela jucat de *Biblia* lui Martin Luther în Germania, adică a renăscut, prin limbă și credință, ființa națională a românilor. Ca să te apropii însă de suflet prin ființă, este nevoie să le propui credincioșilor nu doar niște tălmăcirii pre limba înțeleasă de ei, ci și niște adevăruri mai apropiate lor, ceea ce a și făcut Varlaam, care, traspunând lucrarea lui Kalist, a compus pentru ea și niște capitole legate de realitățile din Moldova. Ilie deci trebuia să țină și el cont de această sarcină. Și s-a achitat de ea în mod strălucit. Elementele baroce, rigidizate prin canon de bizantini, sunt recreate de ei în baza tradițiilor de miniere a textelor în epoca lui Ștefan cel Mare (aici și-a spus cuvântul prima lui profesie, cea de pisar) și a tradițiilor populare moldovenești de ornamentare. Tot din tradiția autohtonă a fost preluat și narativismul scenelor zugrăvite, așa încât ilustrațiile sale, cu atmosfera lor molcomă, catifelată, ajută pe creștinul moldovean să predisună pentru comunicarea cu cele sfinte și veșnice. Pentru executarea foii de titlu și a portalului, a studiat și s-a inspirat evident din arta icoanei moldovenești, modelele lui Grigore din Bierilești fiind, pare-se, acelea care i-au grațiat rezolvarea formei și a compoziției. Scenele religioase zugrăvite de Ilie au, de multe ori, elemente ce țin de pitorescul moldovenesc, ceea ce constituia, iarăși, o abatere de la canonul bizantin, dar care ni-l prezintă pe Ilie Anagnoste ca pe un mare inovator

al timpului său, ca pe un deschizător de drum nou în gravarea cărților, cel al graficii naționale de carte.

Spuneam mai sus că încă la Liov aflându-se, Ilie Anagnoste începe să deprindă meșteșugul gravării în metal. Pregătirea sa în acest sens a continuat probabil la Kiev, în ultima perioadă, la Lavra Pecerska, și, din ce ne-a rămas de la el făcut în această tehnică, putem conchide că a însușit acest meșteșug, depășind limita lui și ajungând, și aici, la înălțimile artei. Gravorul în metal ținea pe atunci de una dintre meseriile cele mai căutate și mai considerate, așa încât ne-am putea imagina obiecte făcute la comandă sau pentru suflet, toate înscriindu-se în cultura și civilizația epocii. Ceea ce putem afirma cu convingere este că multe dintre cărțile editate de el au peceti decorative din metal, acestea înfrumusețând legăturile volumelor și purtând semnătura sa. Sunt executate într-o ținută competitivă cu modelele mondiale din acel secol și pot fi considerate ca fiind printre inauguratoarele acestui gen și ale acestei tehnici în arta grafică a noastră.

Unii cercetători (D. Morărescu, de exemplu) au estimat că Ilie Anagnoste a realizat o operă de aproape 400 de imagini, majoritatea dintre ele ocupând un loc de seamă în arta europeană a timpului. Iată deci o sugestie pentru editorii noștri, aceea de a pregăti și tipări un album Ilie Anagnoste, care să ne prezinte viața și opera sa în imagini și cuvinte, în lumina adevărului. Pregătind o asemenea ediție, bine ar fi să se afle mai multe despre viața sa, despre ceea ce a realizat el ca pisar, despre țările în care a colaborat și multe alte aspecte neelucidate încă. Așteptăm acest album, așteptăm imaginea deplină a marelui gravor moldovean din epoca vasiliană.

SFINTE FIRI VIZIONARE

(la 90 ani de la moartea lui Nicolae Densușianu)

Versul eminescian ce l-am ales drept titlu al acestor note exprimă cum nu se poate mai bine esența, felul de a fi al miruiților cu harul lui Dumnezeu bărbați din dinastia Densușianu (Pop). - Bizanțiu, tatăl, Aron și Nicolae, feciorii parohului de Densus din maica Sofia și Ovid, fiul lui Aron - ba chiar parcă ar fi fost scris ca pentru a răsplăti obolul fără de preț, adus de acești fără de pereche iubitori de neam și de țară la înviețuirea și însuflețirea Spațiului și Timpului Ființei naționale din începuturile imemorale până în nemurire. Iar Nicolae ar merita în mod special o astfel de răsplată, cel puțin în acest moment când se împlinesc nouă decenii (sfântul și magnificul număr 9 elogiat în opera densușeneană!) de la trecerea sa în neființă, dată care ar fi trebuit să se constituie într-un prilej de însuflețire și cugetare cel puțin patriotice, dar care, iată, a rămas, ca și multe alte lucruri de preț ale noastre, într-un con de umbră și de uitare.

S-a fost spus și scris, despre Nicolae Densușianu, că el, ca și Eminescu, de altfel, decât care era cu doar doi ani mai în vârstă, a intenționat să edifice, prin opera sa, un monument patriei. Ce deosebire razantă de scopurile unui Ovidiu, sau ale unui Pușkin, care urmăreau, întâi de toate, facerea unui monument propriei persoane! Și totuși, mi se pare că nu acesta este adevărul adevărat despre el. Ar fi fost prea puțin pentru dânsul, ca și pentru Eminescu. Nu mă tem să cred, că intenția lor fundamentală era mult mai mare și mai serioasă: ei doreau să lase o operă care să se constituie într-un fel de sistem de securitate națională. Așezat la răscruce de drumuri continentale, dar mai cu seamă de interese politice, economice și militare, neamul nostru a fost (și mai rămâne) mereu raptuit, mereu amenințat de dezintegrare teritorială. Cum să-ți asiguri securitatea într-un astfel de păienjeniș politic? Și mai ales în contextul felului nostru de a fi, în care organele menite să apere așezarea politică, statală și administrativ-teritorială a națiunii, luptă mai mult împotriva concetățenilor decât a dușmanilor acestora. Densușianu și Eminescu înțelegeau un lucru, pe care l-au priceput, poate, numai americanii. Aceștea din urmă, precum se știe, abordează securitatea

națională ca pe o operă care se desfășurează departe de hotarele țării, uneori chiar prin anexări de teritorii străine, care presupune nu atât paza unor stâlpi de graniță, cât cucerirea unor spații ideologice, culturale, spirituale. Împresurați de-a lungul istoriei, noi nu am avut și nici nu avem șansa extensiunii spațiale a sistemului de protejare. Singura noastră posibilitate e de a ne extinde în timp, în profunzimile rădăcinilor pe care trebuie, suntem datori să le alimentăm cu spiritul nostru întru a le întări ca să ne rămână arborele pe locul său cel merit. În aceasta și constă diferența fundamentală între istoriografia noastră și aceea a marilor puteri. Istoricii lor au misiunea să legitimeze rapturile, ai noștri au datoria să vegheze la puținul ce ne-a mai rămas. Astfel că istoria, cultura, creația în general reprezintă pentru noi mijloace de adăpostire ființială, elemente ale fortificațiilor securității naționale, alături de cucerirea/construirea unui spațiu informațional epifomenal care să ne legitimeze și să ne protejeze.

Figură exponențial-mesianică prin datul său, Nicolae Densușianu s-a situat în albia acestui mod de abordare din chiar începuturile creației sale istorice, în special în perioada elaborării monumentalului tratat despre revoluția lui Horia, lucrare considerată de B. P. Hașdeu drept prima și singura, la acel moment (1884), scriere pe deplin serioasă asupra istoriei moderne a românilor, iar N. Iorga îl aprecia drept "o monografie extraordinară de bine informată, care va rămâne și ar merita să fie retipărită". Demersul său istoric se producea, însă, în circumstanțele, când funcționa deja în Europa o mașinărie, o adevărată industrie de informație și propagandă antiromânească, întreținută, în primul rând, de roeslerieni, dar și de alte școli și având o ontologie veche, cu rădăcini până la Lucaris și chiar mai departe în timp. A te confrunta cu o asemenea rețea, neavând o diasporă influentă care să poată sensibiliza și orienta favorabil opinia publică internațională, nici o putere conducătoare internă cu autoritate continentală, era posibil doar cu ajutorul unor argumente și dovezi irefutabile. Drept care, pentru un istoric român, a aduna documente și probe înseamnă mult mai mult decât a pregăti o temelie pentru actul de inducție și deducție sau pentru alte proceduri și metode de investigație, ordonare și interpretare. A aduna documente în spațiul nostru înseamnă a-ți asigura existența ta, a copiilor și a celorlalte generații de urmași. Aspectul acesta impune o cu

totul altfel de responsabilitate, una gravă, ritualică, mesianică. Din punctul acesta de vedere, istoricul de la Densus a dat dovadă de niște calități și de niște capacități uneori supraumane. Într-o singură misiune, aceea din Ungaria, în care l-a trimis Academia Română, a cercetat 12 biblioteci și 16 arhive, transcriind documentele găsite (inclusiv 20 manuscrise de cronici), iar la întoarcere le-a sistematizat, ordonat și legat cu o scrupulozitate și acuratețe monumentale, predând la Biblioteca Academiei 38 de volume de documente! Pe lângă faptul că toate documentele au fost transcrise de mâna lui, fiecare din ele este însoțit și de un scurt rezumat critic (adnotare, cum zicem noi astăzi). Într-un interval de timp atât de scurt, mulți dintre noi n-ar reuși nici să citească aceste volume...

Pentru monografia despre Horia a adunat, de aceeași manieră, 28 volume de documente transcrise de mâna sa. Tot pe sub penița sa a trecut fiecare document din cele 6 volume masive de acte și materiale de istoria românilor referitoare la perioada 1199-1575, publicate în colecția Hurmuzaki. Remarcați: 6 volume tipărite! Manuscrisele vor fi alcătuit multe zeci de tomuri. Zeci de dosare/volume și caiete de documente transcrise se adunau la fiecare din lucrările fundamentale elaborate de istoric: Originea și importanța istorică a cavaleriei române, Domnii glorioși și căpitanii celebri ai țărilor române, Istoria militară a poporului român din cele mai vechi timpuri (neterminată), Războaiele lui Ștefan cel Mare, Independența bisericească a Mitropoliei române la Alba Iulia, Monumente pentru istoria țării Făgărașului ș.a. Nu mai vorbesc de imensa arhivă a proiectului, rămas neîmplinit, Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și, în special, bibliografia și materialele documentare, folclorice și de altă natură ale proiectului "Dacia preistorică" - un număr incredibil de volume, dosare, vestigii ce alcătuiesc o întreagă bibliotecă - arhivă, o colecție care, de obicei o adună și o citește multe-multe generații, necum un singur om în scurta sa viață. De numele Densușianu este legat un caz rar în istoria științei academice: el a fost ales membru corespondent al Academiei Române nu pentru lucrările scrise și publicate, cum se face de obicei, ci pentru felul în care și-a îndeplinit misiunea de cercetare și colectare a documentelor în bibliotecile și arhivele din Transilvania și Ungaria!

La această muncă uriașă se adaugă memoria ieșită din comun, încât el prezenta un monumental Om - bibliotecă și Om - arhivă. Nu întâmplător, atunci când a venit ceasul să fie căutat cineva care să-l suplinească pe Ion Bîanu, patriarhul biblioteconomiei și mai ales al bibliografiei românești, la postul de bibliotecar - arhivar al Academiei, alegerea a căzut, unanım, spontan și cu entuziasm, pe Nicolae Densușianu. Or, aplecarea spre ordine (în sensul vast al acestei categorii, căci o bibliotecă trebuie să fie, așa cum a fost ea concepută la începuturile sale străvechi, imaginea concentrată a ordinei cosmogonice, universale) și memoria sunt cele mai importante calități ce trebuie să le întrunească un bibliotecar - arhivar, iar în tradiția bibliologică românească acestora le-a fost alăturată calitatea de bibliotecar - cărturar (în sensul de cercetare și valorificare a colecțiilor). Nicolae Densușianu s-a aflat în slujba Bibliotecii Academiei de la 1880 până la 1884, iar după aceea a fost, un răstimp, bibliotecar cu grad de șef de birou la Statul Major al armatei. Din ceea ce a reușit să facă în postura de organizator de bibliotecă și de arhivă, s-ar putea deduce o veritabilă concepție biblioteconomică, iar metodică sa de colectare, sistematizare, topografiere, conservare, gestionare și comunicare a documentelor s-ar putea constitui într-unul din cele mai bune manuale - ghid pentru bibliotecari. El a completat galeria ilustrațiilor bibliotecari și bibliografi români, servind drept model întru ridicarea institutului de bibliotecă și a profesiilor legate de el la nivelul superior de înțelegere și prețuire din partea comunității, institut și profesie care astăzi sunt subapreciate și chiar marginalizate, în parte din cauza decadenței culturale și cărturărești a comunității și mai cu seamă a cărmuitorilor ei, dar și din aceea a ținutei și prestanței mediocre a multora din reprezentanții actuali ai acestei specialități.

Am zăbovit asupra acestor calități densușiene ca să pregătesc locul pentru o întrebare care nu-mi dă pace de multă vreme: cum putea un șoarece de bibliotecă și de arhivă cum a fost el, după ce a dat istoriografiei românești primul model științific de documentare, reperare în timp, ordonare a datelor și de interpretare riguroasă, în care fiecărei propoziții, cum zicea însuși el cu referire la monografia despre Horia, se întemeiază pe un document de arhivă, să dea la iveală, în culmea ascensiunii sale creatoare, nu o istorie, cum s-a exprimat categoric

Vasile Pârvan la apariția volumului “Dacia preistorică”, ci “un roman fantastic pentru diletanți”? Primul aspect al chestiunii e dacă Densușianu însuși, cu reputația-i de istoric impecabil pe care și-o cucerise, și-ar fi permis să treacă la elaborări fanteziste, dacă el putea concepe în general așa ceva. O astfel de variantă poate fi admisă numai în strânsă legătură cu conceptul de securitate națională de care am pomenit mai sus. Pe vremea lui Densușianu se mai puneă încă la îndoială, nu rareori, existența și dăinuirea dacilor în spațiile noastre istorice (să nu uităm că pe atunci complexul de la Sarmizegetusa și alte cetăți dacice nu erau încă descoperite). Într-un atare concurs de circumstanțe, era posibilă producerea unui gest care ar putea fi înțeles până la capăt numai de firile exponențial-mesianice și care în limbajul nostru comun s-ar numi atragerea focului (atenției) asupra ta. Și într-adevăr, după apariția monografiei “Dacia preistorică”, controversale, disputele, iconoclastiile au trecut asupra pelasgilor, dacii devenind, din acel moment, o certitudine generală și mutual acceptată, un areal liber și deschis cercetărilor ce au urmat. Zona noastră de securitate s-a extins astfel, în timp, cu mai mult de un mileniu și jumătate. Și chiar dacă numai aceasta ar fi fost ținta proiectului, rezultatul obținut a fost pur și simplu excepțional. Da, dar o astfel de atragere a atenției nu o poți face cu te miri ce. E nevoie să propui un ceva deosebit de valoros, ca să poți să direcționezi atenția și interesul general. Și tocmai pe acest motiv eu cred că, rămânând oricum în vigoare latura strategică a proiectului, nivelul de realizare a lui necesită alte feluri și căi de abordare. Un punct de sprijin, în acest sens, ne-ar putea oferi opera lui William McNeill și a altor mari istorici ai sec. XX, în special teza și dovezile lor în privința căderii postulatelor raționalismului cartezian. Ca să înțelegi cu adevărat o lume/epocă, ne spune știința istorică de elită, trebuie mai întâi să descoperi și apoi să utilizezi metodele și conceptele de abordare care au aparținut acelui timp. Iar “Dacia preistorică” este despre o lume care, așa cum a spus Eminescu, “gândea în basme și vorbea în poezii”. Densușeanu s-a contopit total cu acea epocă, era pătruns de spiritul gândirii în imagini și vorbirii metaforice a ei, și nu din anii când a purces la marele său proiect, ci din copilăria sa care s-a desfășurat într-un spațiu istoric prin excelență. Numai acea minunată biserică din Densus, una din cele mai, dacă nu chiar cea mai veche din spațiul nostru, la care tatăl său era paroh, îi

oferea o imagine concentrată a unei lumi fascinante și antice, care i-a pecetluit ființa. Evident, Pârvan, format în contextul supremației continentale a raționalismului, cu un stil de abordare care se aseamănă uneori, în Getica sa, cu tratatele de criminologie, nu putea să vadă în monografia densușiană decât o scriitură beletristică, neîntemeiată documentar. Ceva nu se leagă aici chiar și sub acest aspect, pentru că arhiva lucrării constituie, precum am spus, o întreagă bibliotecă științifică. Și-apoi, modul de abordare "strict documentar" se arată a fi, de multe ori, derizoriu. Îmi amintesc, în acest sens, de cazul acela, grav și hazliu în același timp, care i s-a întâmplat lui Voltaire. Franța se pregătea să sărbătorească jubileul unei strălucite operațiuni a armatei regale care a constatat în trecerea cu mari dificultăți, în forțarea Luarei și stabilirea în fortăreața de pe malul opus. Această "faptă eroică" era consemnată în cronicile Franței, în câteva cronici străine și în vreo duzină de documente păstrate în cele mai serioase arhive. Voltaire și-a permis să pună la îndoială actul eroismului în cadrul acelei operațiuni și să persifleze marea serbare ce se pregătea. Când i s-a cerut socoteală, într-un mod grav, cum era timpul, el și-a dus oponentii în acel loc al râului și l-a trecut fără probleme, după care l-au trecut și ceilalți, pentru că la cotul acela apa nu ajungea nici până la genunchi. Documentele de arhivă au pierdut pariul în fața logicii, inteligenței și a imaginației.

Iar monografia lui Densușianu e scrisă cu mijloace care, în opinia mea sunt și mai sigure decât acelea la care a recurs marele iluminist francez. Biblioteca Națională din Chișinău deține un exemplar al "Daciei preistorice" dăruit de mitropolitul Nestor Vornicescu în timpul vizitei la această instituție. Când ne-a înmănat darul, Înalț Preasfinția Sa a spus: "Iată o operă făcută cu însuflețirea lui Dumnezeu. Asemenea cărți nu se scriu nici cu inteligența, nici cu imaginația, ci cu ființa". Zicând astfel, mitropolitul dovedea că știe ceva esențial în acest sens în calitate nu doar de sacerdot, ci și de cercetător, lui aparținându-i meritul de a fi demonstrat, prin ampla-i lucrare despre scrierile noastre patristice, că literatura română începe nu de la cronicari, ci de la Aethicus Histricus și chiar mai de mult, având o vechime de peste două mii de ani. Realizase și dânsul, în domeniul său, o extindere în timp a adăpostului nostru ființial. În plus, cercetările unor savanți ca Josef Murphy au dovedit, că, în casa heideggeriană a Ființei, în câmpul acela invizibil în care se strâng

și se depozitează cuvintele, vine un timp, după mari acumulări, când nu noi operăm cu cuvintele, ci ele lucrează în ființa noastră, propunându-ne soluții, răspunsuri și, de multe ori, viziuni pe care ni le comunică în limbajul specific al revelațiilor vizionare. Așa s-a întâmplat cu Mendeleev, căruia i s-a arătat tabelul elementelor în vis, așa s-a întâmplat de zeci de ori cu un șir de mari scriitori ai lumii, care visau nuvelele pe care se grăbeau, dimineata, să le aștearnă pe hârtie. Sute de asemenea cazuri sunt relatate în Biblie. Ajungând la un nivel de erudiție și la un volum de informație memorizată pe care prea puțini oameni l-au avut, Densușianu a atins, cu siguranță, acea culme, de pe care ființa a construit imaginea pe care istoricul tindea să o reconstituie în mulții și lungii ani de muncă fără de ostoire. Ceea ce i s-a arătat lui nu poate fi înțeles cu adevărat prin prisma rațiunii, nici chiar a inteligenței noastre, chiar dacă am avea geniul unui Pârvan. Așa cred eu că stau lucrurile.

Deși, Densușianu poseda întru totul și instrumentele voltairiene. Pentru că el a măsurat cu pasul, cu uneltele senzoriale aproape tot întinsul patriei, cunoștea în amănunțime orice monument, orice loc descoperit până atunci, legat de trecutul despre care scria. Umbla apostolește pe jos, cu aparatul de fotografiat asupra-i, unul ca de pe acele timpuri, desigur, făcea poze peste tot și îl vedem și pe el în numeroase imagini, alături de vestigiile istorice.

Și cât de mult îi seamănă, în toate, continuatorul său din mileniul III, Andrei Vartic! Aceeași pasiune și bucurie de a cunoaște, de a descoperi - cu mâinile, cu mintea, cu sufletul, cu imaginația, cu toată ființa - lucruri și adevăruri noi despre minunații noștri strămoși, o bucurie infailibilă, de fire neprihănită, altruistă și nobilă, care nu poate fi înțeleasă cu simțul nostru comun, pentru că el, ca și predecesorul său, e dus cu ființa în acea zonă a spiritului care este, vorba lui Nichita Stănescu, a maimarilor minții, a stării de zbor, din care cauză, zice poetul, ea este și o zonă mortală. Tocmai de aceea, ori de câte ori mi-i gândul la Andrei, pandantul vizionarului din Densus, cu deosebirea că are un aparat fotografic modern și performant, și spectroscopie la dispoziție, în rest făcând aceeași măsurare cu pasul a locurilor dacice, mă rog de Cel de Sus să mi-l țină în zona securității devine.

Lucrurile pe care le-a făcut primul și continuă să le facă celălalt, vor ajunge să li se facă dreptate adevărată. Multe din ele s-au și învrednicit

de această măsură supremă a blagoslovirii. Or, cu trecerea deceniilor, multe din cele arătate de Densușianu în monografia sa se arată și în realitate, ies, vorba lui Heidegger, din ascundere, găsindu-și noi împliniri. Așa cum s-a întâmplat cu coloana cerului, pe care istoricul a scos-o din negură de vremi, primul, ca de la dânsul să o cunoască geniul lui Brâncuși și să-i dea o nouă viață în nemuritoarea Coloană fără de sfârșit. Multe din viziunile densușiene sunt confirmate de investigațiile lui McNeill, ale Marijei Gimbutas și ale altor savanți contemporani. Un șirag întreg de ipoteze, analize, concluzii și imagini de-ale sale sunt reiterate, cu o nouă strălucire datorată rezultatelor unor investigații recente, în cărțile celor mai prestigioși dacologi actuali.

Istoricii susțin că în timpurile de demult spațiul carpato-dunărean era legat de Asia cu o mare limbă de pământ, pe unde oamenii străvechi au trecut din Africi și Indii în Europa, care limbă s-a scufundat, făcând loc Mării Egee. Densușianu este, în istoriografie, aidoma unei limbi de pământ, care nu s-a scufundat, ci a răsărit din ape pentru a deschide cale de trecere ideilor, confirmate cu probe, că totul a început aici, în Carpați și la Dunăre, că drumul oamenilor străvechi a fost de aici către Indii. Densușianu e ca un pod între istorii, iar podul, așa cum scrie Heidegger, este făcut să călăuzească.

Iunie 2001

ÎNTRE CLIO ȘI BIBLON

(In memoriam Petru Ganenco)

O șloca din Mahabharata ne spune că “O casă ne naște și alta ne crește”. Cea de-a doua este, indubitabil, Casa Ființei. Ea este așezată, desigur, pe vatra primei case, căci locul nașterii este prezent și reprezentat în ființa ta până în clipa cea din urmă. Sau, poate, mai ales în ultimul ceas. Prima casă intră în cea de a doua, în Casa Ființei, iar aceasta din urmă este ctitorită, de obicei, de ceea ce te-a format, pe de o parte, iar pe de alta, de ceea ce ai făcut, ai lucrat.

Casa Ființei lui Petru Ganenco a fost ctitorită de Clio și de Biblon. Istoric de formație, el și-a consacrat toată viața biblioteconomiei și aceste două domenii au produs în ființa lui, în felul său de a fi și de a vedea lucrurile o simbioză particulară care a purtat, la rândul ei, într-un mod mai pronunțat, poate, decât la alte persoane, pecetea locului natal. Altfel spus, personalitatea regretatului nostru biblioteconomist impune o abordare tridimensională, o integrare a elementelor constitutive ale ființei sale provenite din cele trei surse principale. De la Nezavertailovca a moștenit mai cu seamă un anume limbaj și niște principii etico-etno-morale care îl deosebeau. De la Clio i-a rămas un pronunțat sentiment al rostuirii reperate a timpului, al succesiunii și un fel de instinct de a învăța din greșelile altora și de a nu le repeta. De la Biblon a deprins ordinea. Toate aceste elemente distincte erau rostuite ca niște cristale—mărgelile pe firul memoriei, aceasta din urmă constituindu-se la el ca o stare și ca o funcție în același timp, ea fiind aceea care i-a dat mereu imboldul de a afla, a cerceta, a ține minte și a scrie. Gândul că numai ceea ce este scris rămâne l-a obsedat mereu, fie că era vorba de viața lui personală, sau de Biblioteca pe care a diriguit-o mulți ani.

Nezavertailovca, satul transnistrean în care s-a născut, a copilărit și a flăcăit, l-a modelat în covata unor obiceiuri, tradiții și cutume de o arhaicitate și de o seriozitate stranii și monumentale. Le respecta cu rigurozitate și cu un fel aparte de responsabilitate, chiar și după ce a plecat din sat pentru a-și face studiile și a se stabili pe totdeauna la Chișinău. Dar nu se lăsa copleșit de ele, croindu-și de fiecare dată ieșiri în largul libertății, în măsura acceptată de generația sa și de timpul său,

pentru a-și crea un echilibru existențial, în cumpănă cu mediul citadin și intelectual-profesional în care viața l-a situat. În chiar denumirea satului său de baștină stă ascunsă un fel de încăpățănare, de îndărătnicie, trăsături pe care le-a avut din plin și Petru Ganenco. Avea un caracter robust, un simț al demnității și mândriei împins uneori până la orgoliu. Nu-i plăceau înfrângerile, iar dacă acestea se întâmplau, o îndărătnicie, o perseverență și mai mari îl mobilizau să se revanșeze și să-și realizeze ce-și avea pus în gând. Energia-i virilă (cu ecouri și rezonanțe caracteristice orașului nostru), exigența, înfățișarea și verticalitatea panofaunice făcură din el un lider care inspira nu doar respect ci (trebuie s-o recunosc sincer, ca subaltern de mulți ani al său) și teamă. Aceasta se referea chiar și la angajații aparatului ministerial, care, în anii când el era directorul Bibliotecii Naționale, se cam fereau să aibă vreo confruntare cu dânsul, numindu-l înde ei, în limba oficială de atunci, “țariok”.

În afara exercițiului directorial, însă, era un sanguin jovial, iubitor de viață și de societate, uneori cu excese de duioșie și de receptivitate. Păstrez o fotografie care l-a imortalizat într-o zi de unu mai, la demonstrație, în mijlocul salariaților bibliotecii, cu fiul meu Liviu, pe atunci de trei anișori, în cârcă și cu o expresie a feței cam ca aceea a zeului Pan la început de primăvară. Alte circumstanțe, altă față, alt om. Acest alt Ganenco s-a manifestat din plin în perioada de după momentul de tristă pomină, despre care am scris într-un articol memorial, când a fost destituit din postul de director în rezultatul unor intrigi și aranjamente de culise, pe baza unor probe și învinuiri mai mult false, fabricate de mediocritățile care luptau pentru... “putere”. În anii ce au urmat după acel moment crucial și până în ultimele sale zile am cunoscut un Ganenco resemnat și simplu, eliberat de toate orgoliile și iluziile trecătoare, preocupat de lucrurile care rămân și nutrind speranța că ele ar putea să lungească pomenirea numelui său după ce va fi plecat în lumea celor drepți. Nu rămăsese nici urmă din ținuta surclasantă, măritoare de altădată. Devenise neîngrădit în sinceritate și compasiune, se bucura cu o generozitate necontrafăcută de micile sau mai marile succese ale colegilor pe care în trecut îi aborda, nu rareori, dintr-un punct de vedere concurențial, competițional. Cu referire la acel trecut îmi mărturisea, cu două luni înainte de moarte, că seninul, calmul rece, regal pe care le

arăta fața sa în cele mai dificile situații, ascundeau, de multe ori, niște emoții, suferințe, sfâșieri și fobii care i-au lăsat în suflet cicatrice adânci. De fapt, trebuie să te afli cât de puțin în piele de director al unei instituții atât de complexe, atât de marcată de unitatea și lupta contrariilor, ca să poți să înțelegi astfel de stări.

Niciodată, însă, în ultima, dificila perioadă a vieții sale nu și-a pierdut demnitatea. Atâta doar că, pe zi ce se apropia de sfârșitul pe care istoricul Ganenco îl aborda ca pe un reper firesc și necesar în rostuirea timpului, iar omul Ganenco vorbea despre acest final pentru a-l îndepărta din gând, din ființă și din realitate, demnitatea lui se înnobila nu știu cum, se transforma în noblețe.

Scriitorul Vladimir Beșleagă, transnistrean și el, mărturisea, la lansarea romanului "Sânge pe zăpadă", în Casa Uniunii Scriitorilor, că atunci când se așează la masa de scris, oricât efort ar depune, uită acea parte a vocabularului său pe care a acumulat-o din lecturile-i întinse, așa încât operele sale cele mai importante sunt scrise cu cuvintele însușite în copilărie. La Petru Ganenco acest fenomen se manifesta și evolua într-un mod dramatic, căci dacă pentru o scriere artistică unitățile lexicale din copilărie sunt chiar edificatoare, pentru una științifică ele comportă, de regulă, un efect de rudimentaritate. Și nu e vorba aici de originea transnistreană. Emil Cioran, de exemplu, recunoscut drept unul dintre cei mai mari stiliști ai limbii franceze, în ultimele luni de viață uitase definitiv această limbă, uitase chiar și elevata limbă română pe care și-o puse la punct în perioada bucureșteană și vorbea o românească simplă, ca în Rășinariile copilăriei sale. La mijloc e, mai curând, un fenomen psihic și neurologic neelucidat de știință. Oricum, după 1989, când româna a devenit limbă oficială și la noi, dar în special în ultimul său an, Ganenco se afla într-o luptă surdă cu limbajul, acesta arătându-se a fi nu mai puțin îndărătnic decât biblioteconomistul nostru, așa cum era el în perioada directoratului. Și nu știu dacă din rațiuni compensatorii sau nu, dar în scrierile sale din acești ani el este excesiv de exigent și de riguros în ceea ce privește argumentația inductivă sau deductivă și reperarea sursieră. Iar în una din ultimele noastre convorbiri, conchidea, cu o notă de nostalgie, că cel mai important lucru care ar trebui să ni se dea în copilărie este limba, limbajul. O limbă deplină, mai complexă, de o ținută mult mai armonioasă și mai elevată.

Când a absolvit Universitatea și a devenit angajat al Bibliotecii Naționale (pe atunci Biblioteca Republicană N. K. Krupskaia), tânărul istoric Petru Ganenco a tot cumpănit câțiva ani dacă să accepte sau nu niște oferte mult mai avantajoase, în special din partea unor structuri guvernamentale, locuri care i-ar fi asigurat o mult mai bună situație nu doar materială, dar și morală, căci pe atunci calificativul bărbat-bibliotecar comporta o conotație peiorativă descurajatoare. Destinul a vrut ca el să rămână legat pentru toată viața cu biblioteconomia. Nu a regretat niciodată acest lucru fiindcă și-a descoperit o adevărată vocație pentru acest domeniu, care, la rândul-i, a achiziționat un manager eficient și neobișnuit tocmai prin faptul de a fi integrat principiile de bază ale istoriei cu acelea ale biblioteconomiei.

Din chiar începuturile sale îndepărtate Biblioteca a însemnat în primul rând Ordine. Aceasta e o categorie regală, extrem de vastă, cuprinzând sensuri fundamentale la nivelurile metafizic, filozofic, epistemologic, teoretic, social-juridic, semiotic-lingvistic, tehnic, pragmatic etc. Facerea lumii, structura și dinamica Universului, rostuirea timpului și Calendarul, clasificarea și sistematizarea cunoștințelor, vorbirea, comunicarea și scrisul, rânduiala muncilor agricole, regulile de convetuire într-o comunitate, rostuirea locuinței, organizarea muncii de orice fel – toate acestea și încă multe alte lucruri se țin pe câte unul din ramurile acestui mare, întemeietor și rostuitor copac ce se cheamă Ordine. Primele biblioteci erau concepute în așa fel ca ele să imite Ordinea în toate sensurile cunoscute, să fie o imagine concentrată a ordinii universale. Când a spus că își imaginează paradisul în forma unei biblioteci, Jorge Luis Borges pornea tocmai de la înțelegerea și de la perceperea acestei ordini universale răsfrântă într-o bibliotecă bine, corect și original concepută, ordine apropiată de eternul divin (când ordinea devine armonie) și îndepărtată, dacă nu e posibil să fie chiar debarasată, de efectele entropice, antiarmonice aduse și proliferate în lume de factorul subiectiv.

Meritul, sau poate marele noroc al lui Ganenco este de a fi intuit foarte devreme, în primii ani de bibliotecărie, că esența esențelor în biblioteconomie este categoria de Ordine. Nu știu dacă el a realizat întreaga vastitate a acestui cuvânt – arbore, nici dacă i-a venit vreodată ideea de a transpune o asemenea realizare mentală în scris. În schimb,

din ceea ce a înfăptuit ca biblioteconomist practician, de asemenea din lucrările sale publicate sau rămase în manuscris, se vede că a fost un continuator al liniei socio-tehno-pragmatice promovată de biblioteconomia nemțească. În școala din satul său, spre deosebire de școlile de dincoace de Nistru, se studia nu franceza sau engleza, ci germana. Vladimir Beșleagă, la care ne-am referit mai sus și care a învățat și el germana, mărturisește că limba aceasta te introduce într-o lume cu totul altfel rânduită și rostuită. Adică, într-o lume, în care ordinea are o prezență mult mai vie. Pe lângă acest factor care l-o fi fost marcat mai mult sau mai puțin, Ganenco a făcut și anumite lecturi care, în mod cert, l-au așezat în albia acestei orientări. Ideile biblioteconomice nemțești au început să pătrundă în Basarabia încă de la sf. sec. XIX.. Un mecena de la Akkerman, pe nume Alexandr Tanski, ctitor și întreținător de biblioteci, a fost unul dintre primii traducători în rusă a unui manual nemțesc de biblioteconomie, traducere tipărită în debutul primului deceniu al sec. XX la Sankt Petersburg. Un exemplar al acelui manual îl vedeam adesea pe biroul directorului Ganenco. La capitolul despre ce fel de calități trebuie să întrunească un bibliotecar, în acel ghid scria negru pe alb că cele mai importante calități sunt aplecarea pentru ordine și memoria bună, după care urmau acuratețea, altruismul (generozitatea), răbdarea, tenacitatea ș.a. Nu au lipsit de pe acel birou și alte cărți produse de cultura și gândirea bibliologică germană. Și nu doar bibliologică, pentru că aflându-se în fruntea unui colectiv atât de numeros, era nevoit să se documenteze și asupra unor aspecte de psihologie și organizare socială. În anii cât i-am fost subaltern (de la metodist și șef serviciu la director adjunct) l-am auzit comentând sau vehiculând un șir de idei referitoare la ierarhii și ierarhizare, lideri și liderism, valoare socială și echitate socială ș.a. preluate de la autori nemți (Feuerbach, Fichte) ori de la Neitzsche și Freud. Vreau să revin, însă, la manualul nemțesc tradus de Tanschi. Ordinea, în sens biblioteconomic, era abordată acolo în câteva planuri: a) într-o bibliotecă fiecare lucru trebuie să-și aibă locul său anumit și stabil; b) activitățile specifice trebuie să-și aibă un loc de desfășurare anumit și stabil; c) fiecare bibliotecar trebuie să aibă obligațiuni anumite, care să nu le repete pe nici ale unui alt bibliotecar și să fie stabile ș. a. m. d. Fiecare punct era apoi desfășurat.

La punctul a), de pildă, erau incluse probleme de clasificare a cărților, de catalogare (topografieri) și aranjare la raft etc.

Cînd s-a confruntat, sau a descoperit ordinea biblioteconomică, istoricul Ganenco nu a putut să n-o asocieze cu sora ei mai mare, din casa lui Clio, cu principiul istoric al succesiunii și al rostuirii reperate în timp. Mai mult, eu am convingerea că tocmai această revelație a consonanței între principiul fundamental al biblioteconomiei și acela al istoriei (principiu care este, cum am văzut, al întregului univers) l-a și făcut s-o îndrăgească pe cea dintâi, să creeze în jurul ei acea aură idealizată, poetică, poate; care te face să-i porți credință unui domeniu, unei meserii și să n-o abandonezi niciodată. În fond, într-un timp scurt, el a găsit "cheia" domeniului biblioteconomic, lucru pe care alții îl realizează mult mai îndelung, ori chiar nicicînd, chiar dacă au absolvit facultatea de biblioteconomie. În plus, corespondențele dintre domeniul pe care l-a însușit la Universitate și acela în care își începuse cariera i-au deschis un câmp propice de integrare a lor, la nivel de concept și de principii, câmp pe care a încercat să-l exploreze, uneori în mod conștient, de multe ori în virtutea mobilurilor și informațiilor ce le avea ascunse ori depozitate în subconștient istoricul din el. Executorul acestei integrări era memoria-funcție și memoria-parametru, comune la cele două profesii, fără de ele nefiind posibilă identificarea nici a unui lucru (document) pus într-un loc anumit din bibliotecă, nici a unui segment dintr-o succesiune istorică rostuit și reperat în timp, ori a unui document dintr-o arhivă rostuit asemenea (de altfel, la începuturile începuturilor, biblioteca și arhiva alcătuiau un întreg organic). Memoria era, pentru Ganenco, artera de comunicare și de interferență între Clio și Biblon. Și dacă e să căutăm partea de contribuție originală a lui, mai ales în contextul când modelele de structuri organizatorice, de funcționalitate și reglementare etc. erau slobozite din centru, de la Moscova, ea, această originalitate, se află tocmai în acest câmp de interferență între istoricul Ganenco și biblioteconomistul Ganenco, între Clio și Biblon.

Această fuziune îi reușea mai ales atunci și cu atît mai mult, când și cu cît apropierea dintre amintitele principii ale celor două domenii, dintre ordine și succesiune, era mai palpabilă. În acei ani, de exemplu, managementul în bibliotecile republicane (și nu numai) se desfășura după principiile, metodele și tehnicile de organizare elaborate de școala

7

fruministă și de curentul leningrădean al economiei de bibliotecă, ideile cărora, s-o recunoaștem, au anticipat cu mult așa-zisele noutăți și schimbări de astăzi, începând cu ierarhizarea, programarea, interacțiunea cu mediul (comunitatea) și încheind cu indicatorii de performanță. Ideea de ordine la nivelul unui post de muncă includea, între altele, fișa postului. Ganenco a prelungit această idee făcând-o să se juxtapună cu ideea de succesiune a generațiilor. Documentul rezultat din acest concept a fost numit de el “Harta tehnologică a locului de muncă” și era orientat nu numai și nu atât către salariații existenți dar și, mai ales, către generațiile tinere de bibliotecari. Orice nou angajat, conducându-se de acea “hartă”, trebuia să poată cunoaște tot ce și cum are de făcut la locul său, dar să se și orienteze în contextul general al instituției. Ideea de ordine “locală” se completa astfel cu aceea de continuitate și stabilitate, lucruri de o importanță capitală pentru evoluția unei instituții de un asemenea rang. Înlănțuirea tehnologică a operațiilor în procese, a proceselor în cicluri și constituirea, în acest fel, a “căilor” tehnologice (calea cărții, calea buletinului de cerere) era una din temele biblioteconomice de mare interes pentru el, poate tocmai pentru faptul că ele, dacă nu erau succesiunea întruchipată, așa cum o înțelege un istoric, atunci, cel puțin, reprezentau un pandant al ei. În jurul acestei tematici a organizat numeroase dezbateri în cadrul Consiliului Științific și al unor comisii speciale. Ideea la care a ținut cel mai mult era că aceste înlănțuiri bibliotehnologice au nevoie, pentru o funcționare cu adevărat ordonată, de o verigă cum ar fi memoria-funcție. Încercările sale de a soluționa această problemă pe contul implicării factorului uman (prin crearea unor verigi dispetcerizatoare), au dat rezultate impresionante, dar n-au constituit o soluționare deplină și definitivă. Astăzi știm că sistemele automatizate de bibliotecă, prin anumite module (modulul circulație, de exemplu) și prin felul de funcționare a memoriei centrale a lor oferă în acest sens posibilitatea unei optimizări cvazitotale.

Un alt aspect ținător de ordinea biblioteconomică, intrat în câmpul preocupărilor și investigațiilor sale, a fost ceea ce el numea, în consens cu viziunea nemțească sus-amintită, irepetabilitate, iar în limbajul de specialitate curent se definește ca excludere a dublării și a paralelismului. A depus multe eforturi pentru a pune la punct o organigramă pivotată pe acest principiu, apoi a încercat să extindă ideea și în contextul sistemului

nostru de biblioteci. Aici, însă, lucrurile nu au avut finalitatea la care râvnea. Mi s-a destăinuit, cu o ocazie, că, deși ca director de bibliotecă centrală a sistemului tinde spre implementarea și la această scară a acestui principiu important, ca istoric are convingerea că așa ceva nu se va realiza pe deplin atâta timp cât bibliotecile vor fi diriguite de oamenii-personalități, adică, în fond, niciodată. Pentru că mobilul oamenilor în istorie, zicea el, a fost, este și va fi thimos-ul, setea de a se realiza și afirma, iar acesta coagulează în jurul său cercuri ambițioase de interese particulare. Și se pare că această concluzie a sa nu are, deocamdată, șansa să fie dezmințită.

Pe la mijlocul deceniului al șaptelea, fiind pusă în fața noastră sarcina elaborării unui program strategic de foarte lungă durată, îmi spuse că intuiește sau, cel puțin, caută o legătură între metoda extrapolării, dominantă pe atunci în procesul de prognozare și repetările din istorie. Mi-am amintit atunci că în colecțiile bibliotecii noastre intrase de curând o monografie istorico-filozofică (tot nemțească și tot tradusă în rusește!) despre corelația dintre mituri și istorie, dintre tradiție și inovație, în care am remarcat o idee asemănătoare. Am studiat-o minuțios împreună și din acea colaborare a noastră s-a ales un studiu despre raportul dintre tradiție și inovație ca instrument de prognozare și de programare strategică a activității unei biblioteci naționale, în baza căruia el a prezentat o comunicare la o conferință unională și la un simpozion internațional. Comunicarea a fost remarcată și evocată adesea de doi dintre cei mai reductabili savanți-biblioteconomiști de atunci, academicianul O. Ciubarian și doctorul N. Kartașov.

În a doua jumătate a directoratului său pătrunse la noi, prin intermediul publicațiilor rusești, desigur, noțiunea de image, pusă în uz de americani. L-a preocupat în mod deosebit această temă, studiase colecții întregi de reviste de profil (populara Eho, mai ales) și își formase un concept particular de construire și întreținere a imaginii instituției, concept care includea nu doar aspectele recomandate de noua orientare transoceanică, ci și unele adiacente, chiar subiacente. Și, desigur, nu s-a putut să nu adaoge câte ceva și din ceea ce-i oferea istoria, în special felul unor personalități de a-și construi o imagine (în acea perioadă vedeam mereu pe biroul său zeci de cărți despre viața oamenilor iluștri, în preponderență din cunoscuta colecție moscovită JZL). Repertoriul formulelor de difuzare culturală, unul din mijloacele principale de edificare

a unei asemenea imagini, era tipic pentru majoritatea bibliotecilor republicane, cu formule recomandate de partid și controlat de acesta, fapt care îți lăsa puțin loc pentru creativitate, motiv pentru care, probabil, a și recurs Ganenco la zămislirea acelei viziuni particulare, pe care nu a expus-o în scris, sau, cel puțin, dacă a avut un asemenea text, nu l-a demonstrat nici o dată, din rațiuni nu doar de circumspecție politică, ci și de păstrare a “secretului instituției”, acesta fiind, după el, unul din elementele cele mai importante în materie de promovare a imaginii și de prosperare a organizației, tot așa cum o anume birocratizare a accesului în bibliotecă, una superfluă în raport cu strictele necesități de securitate, ar spori, în convingerea lui, prestigiul ei. Dincolo de aceste momente controversabile, a promovat, la acest capitol, mai multe acțiuni și activități remarcabile, unele cu titlu de pionierat. A fost primul director de bibliotecă de la noi care prezenta cu cel puțin treizeci de ani în urmă (în fața opiniei publice, dar mai ales a organelor de resort) instituția condusă de el prin prizma măsurătorilor și a indicatorilor de performanță, scopul urmărit ținând fie de imagine, fie de nevoia de a obține o finanțare mai bună, de a extinde statul de funcții sau de negocierea altor beneficii. Activitatea editorială, pe lângă funcționalitatea specifică unei instituții de acest fel, a fost și ea subordonată, în mare măsură, scopurilor imageiste, devenind, pentru el, un sector prioritar. S-a pus la punct un veritabil lanț tehnologic editorial, calitatea, probitatea și, în măsura posibilităților de atunci, bunul gust fiind puse în capul mesei. A avut noroc și de un excelent redactor-șef, cel mai bun pe care l-a avut vreodată Biblioteca noastră, Maria Vinogradski, împreună cu ea ridicând această activitate la un nivel decent, în multe privințe pilduitor. Deși difuzarea culturală era, precum am spus deja, supravegheată de fir a păr de puterea de atunci (formule ca universitățile populare, cluburile, seminarele au fost elaborate și recomandate de partid pentru toată Uniunea Sovietică. Nici o broșurică nu era editată fără verificarea și permisiunea secției respective a CC al PCRM și a Glavlit-ului. Nici o expoziție nu se inaugura până nu era verificată și încuviințată de responsabilul de la CC. Nici o acțiune culturală nu se producea înainte ca scenariul ei detaliat și locul desfășurării să fie minuțios examinate și cercetate de responsabilul de la CC și de acela de la KGB) Ganenco încerca să dea trecere și unor formule neaservite, sau, cum erau numite

ele atunci, într-un limbaj eufemistic, neformale. Fapte pentru care a fost răsplătit de considerația publică dar și sancționat prin oprobiul suspușilor. Cenaclul "Miorița", o oază de cultură națională pe atunci, a fost, până la urmă, disgrațiat (printr-o metodă uzuală în acei ani, aceea a "chemării la covor" sau a omiterii din programul de activitate, dar fără ca puterea să lase urme scrise). Îmi amintesc de asemenea de o biobibliografie elaborată către semicentenarul lui Ion Druță, lucrare interzisă de CC.

Într-un moment de etapă, jubiliar (când împlinea patruzeci și cinci de ani) a realizat definitiv că în contextul felului nostru de a fi (al "feleșagului național", cum îi plăcea să spună) ordinea, buna funcționare și difuzarea culturală sunt insuficiente pentru a ridica biblioteca la rangul institutelor sociale superioare. Istoria îi sugera că un domeniu este mai prestigios, mai favorizat atunci, când el e reprezentat nu doar de o meserie, ci și de o știință. Momentul se producea în perioada modernismului târziu, când în Occident și în alte părți teoretizarea și tatonările metafizice își cuceriseră teritorii întinse aproape în toate domeniile. Ecouri ale acestor orientări pătrunseră, într-o formă filtrată, desigur, și în spațiul URSS. O seamă de biblioteconomiști notorii (Ciubarian, Kartașov, Vaneev, școala biblioteconomistă din Sankt Petersburg) inițiaseră o largă campanie în sprijinul recunoașterii biblioteconomiei ca știință, anvergura și finalitățile ei întrecând cu mult intențiile Occidentului, acesta fiind surprins chiar și astăzi și dezaproband excesiva înclinație a biblioteconomiștilor estici spre teoretizare (a se vedea, în acest sens, discursul noului președinte al IFLA la Conferința generală de la Copenhaga, 1997). Sprijinind, cu ceea ce-i stătea în puteri, această mișcare, Ganenco și-a pus, concomitent, scopul să obțină pentru Biblioteca noastră un statut oficial de instituție științifică (de rangul institutelor Academiei, ținta fiind nu doar prestigiul moral și social ci și, implicit, o salarizare substanțială). Împreună cu un secretar științific de un temperament oriental (Galina Cean-Fu era chiar de origine chineză) a desfășurat în bibliotecă o campanie pe măsura celei unionale. A înființat un seminar teoretic în cadrul căruia fiecare șef de serviciu și de sector, fiecare bibliotecar principal era obligat să prezinte anual câte un raport științific pe o problemă apropiată sectorului sau direcției de activitate a fiecăruia. A dat o ținută canonică ședințelor Consiliului Științific. A

inițiat mai multe conferințe științifice și sesiuni de comunicări la care prezenta personal așa-zisele “rapoarte de bază”, pregătite de serviciul lui David Șehtman, dar trecute prin două, trei redacții scrupuloase ale raportorului. A bătut pragul CC-ului pentru a obține dreptul de editare a Analelor științifice ale Bibliotecii. În toiul pregătirii celor două volume ale Analelor care au văzut lumina tiparului, redactorul-șef, cu principialitatea-i și exigența-i de la care nu se abătea nici chiar în fața directorului, a rebutat marea majoritate a rapoartelor trecute prin seminarul teoretic, considerându-le rudimentare. Noțiunile de talent și vocație sunt valabile și în știință, iar împotriva acestui mare și istoric adevăr, istoricul Ganenco nu mai putea face nimic, așa că, până la urmă, în cele două volume au fost incluse și nume din afara instituției. Din acea întreprindere, însă, s-au cernut o seamă de autori prezenți și astăzi în paginile publicațiilor de specialitate, iar în cadrul instituției s-a creat o atmosferă impregnată de o atitudine mult mai elevată și mai exigentă față de activități și lucrări, un fel de sau poate chiar o tradiție de a gândi lucrurile, toate acestea făcând să crească nivelul profesional și autoritatea Bibliotecii.

Precum biblioteconomistul Ganenco se inspira și se alimenta adeseori din principiile istoriei (să nu uit să consemnez și încercarea sa (neaoșă, poate) de a deduce din principiul succesiunii generațiilor un indicator relativ la vârsta medie optimă a colectivului Bibliotecii), tot așa istoricul și-a aflat un loc de a încerca să se realizeze și să se împlinească pe teritoriul biblioteconomiei. Ceea ce am remarcat în primul rând la el era respectarea ortodoxă, un fel de cult față de anumite principii, metode și tehnici de cercetare, ordonare și interpretare a materialului istoric. Era vorba, la început, de metodologia însușită la Universitate, completată ulterior prin lecturi din corifeii istoriei oficiale de atunci, dar și din autori puși în fondul secret care exista în Bibliotecă. Avea o anume predilecție pentru A. D. Xenopol, N. Iorga și pentru Giurești. În ultimii ani ai directoratului îl recitea pe Kliucevski.

Când a purces la primele sale investigații de istorie a bibliotecilor, a ținut să se întrețină cu cel mai consacrat istoric oficial al bibliotecilor din U. R. S. S., Abramov, pe care l-a vizitat la Moscova, realizând atunci că acest domeniu de istorie aplicată are un șir de particularități metodologice pe care s-a străduit să le însușească, iar ulterior, când se

confrunța cu anumite dificultăți de interpretare, apela la consultațiile telefonice sau orale (când se afla în deplasare) ale moscovitului. În general, felul cum era pe atunci istoria oficială nu prea merită să fie comentat. Însuși Ganenco vorbea despre anumite deficiențe ale ei. Noțiunea de progres, înțeleasă unilateral și raportată la anumite linii politice iar nu la comunitate, retușarea faptelor ce veneau în disonanță cu acele linii, raționalismul excedentar, moda de a situa orice lucru într-un context de epocă (în lumina principiului determinismului), încât acel lucru arăta ca un chițibuș în masivul contextual – acestea și alte determinante ale acelei istorii o diminuează și mai mult pe aceasta în fața veritabilei istoriografii de astăzi, care, iată, ne spune că în istorie nici progres nu prea există, și nici omul nu e o ființă chiar atât de rațională (citiți-l pe McNeill, pentru conformitate). Avantajul lui Ganenco este că el, pe de o parte, nu a făcut istorie oficială, iar pe de alta, nu avea un statut de istoric profesional, scriind mai mult din plăcere și din pasiune. Singurul tribut pe care l-o fi fost plătit timpului erau, în mod conștient, anumite rațiuni ținătoare de posibilitatea de a se publica (concesiile făcute lui Mohov, redactorul monografiei sale), iar în subconștient, anumite reziduuri metodologice și conceptuale pe care nu le putea refula, mai ales atunci când își redacta lucrările în limba rusă, dar de care s-a îndepărtat vizibil după 1989, când a scris în română.

Deși mărirea sa *Timpul* rămâne în continuare judecătorul suprem în ale scrisului, se poate spune că în domeniul său (și eu cred că, pentru a evita orice fel de excedente; judecățile de valoare despre el trebuie să fie contextuale, ținătoare de domeniul concret de istorie aplicată, de istorie a bibliotecilor din spațiul nostru, și mai puțin de istoriografie în general) istoricul Ganenco a lăsat urme de neșters și de neocolit. A scos din negura uitării istoria Bibliotecii Guberniale a Basarabiei, publicând una din cele mai impunătoare monografii de la noi în acest domeniu al bibliologiei, dovedindu-se a fi, mai târziu, un bun și corect polemist atunci când s-au iscat anumite controverse din partea unor instituții ce-și revendică, în raport cu Biblioteca Gubernială, continuitatea. În perioada editării *Analelor Bibliotecii*, a scris și a publicat un întins studiu de istorie a scrisului, tiparului și a cărții în spațiul nostru din cele mai vechi timpuri, lucrare de pionierat atunci la noi, adevărat eveniment cultural – științific, mai ales că ea constituia, în contextul politic din acel moment, un act de

curaj din partea autorului, o atare scriere nefiind posibilă fără investigații și trimiteri la autori și publicații de dincolo de Prut. A elaborat un curs de istorie universală a bibliotecilor pe care l-a citit mulți ani în fața studenților – biblioteconomiști de la Universitate.

Munca administrativă, însă, proiectele sale manageriale ambițioase nu-i lăsau timpul necesar pentru a se realiza plenar ca istoric al bibliotecilor. În schimb, în perioada de după directorat, în special după 1989, s-a dăruit din plin studiilor și cercetărilor, cuprins de o adevărată obsesie a recuperării timpului pierdut. În acești ani a valorificat mare parte din materialele și documentele acumulate în arhiva sa personală, făcând investigații de anvergură și în colecțiile Bibliotecii Academiei în care se angajase ca bibliograf. A publicat importante articole și studii în diferite reviste, a prezentat comunicări inedite la noi și în România, a colaborat la unele ediții enciclopedice. A elaborat concepția (“trecând-o” și prin Institutul de Istorie al Academiei) și a început, împreună cu câțiva colegi de la Biblioteca Academiei, să adune informație pentru un nou volum al bibliografiei “Istoria Moldovei”, agravarea bolii și apoi moartea împiedicându-l să ducă lucrarea la împlinire.

Ceea ce-l caracteriza în mod deosebit era rigurozitatea documentării și acuratețea reperărilor sursiere. Îmi amintesc de studiul său despre Eminescu – bibliotecarul pe care l-am publicat în numărul trei al almanahului “Patrimoniu” al bibliofililor din Moldova, publicație al cărei redactor-șef eram. Mihai Cimpoi, care a patronat acel număr special al almanahului, după ce a citit studiul, a venit și mi-a spus: “Iată, în sfârșit, o investigație cu adevărat serioasă și cuprinzătoare asupra acestui aspect al vieții lui Eminescu”.

Aceste două volume de scrieri istorice ale lui Ganenco țin de perioada, ca să zic așa, “rusească” a creației sale. Când spun astfel, am în vedere numai și numai limba în care autorul și-a redactat aceste două manuscrise. Primul este istoria revăzută și completată a Bibliotecii Guberniale, al doilea e o lucrare inedită, la care a muncit, cu intermitențe și reveniri, mulți ani. A venit cu ele la mine cu vreun an înainte de moarte, îngrijorat că starea sănătății și confruntarea ce o avea cu limba, ambele agravându-se, nu-i vor permite să le valorifice. Propunerea și rugămintea lui era ca eu să citesc câte un capitol, apoi adaosurile și

notele critice făcute de el la capitolul respectiv, pe foi aparte, în rezultatul fie al depistării unor informații noi, fie al renunțării la unele accente interpretative sub impactul venirii la noi a unei istorii de alt fel, după care să redau în scris cu cuvintele mele materialul parcurs. Am muncit în acest fel mai multe luni, transpunându-i lucrarea, citind împreună fiecare capitol astfel pregătit. Însă, în virtutea unor relații cu totul deosebite ce se iscaseră între noi în acei ultimi ani ai săi, făceam exces de zel, mă străduiam nu doar să transpun ci să și înfrumusețez textul, să-l îmbogățesc cu idei alogene. Mi-am dat seama că ceea ce rezulta din acea muncă nu mai era creația lui autentică. După moartea sa am renunțat la această metodă și am apelat la serviciile a doi traducători, Iurie Zava și Mihai Manea, care au tălmăcit manuscrisele în română, iar neobositul nostru profesor Ion Madan mi-a venit în ajutor, redactând, după traducere, volumul doi, fapte pentru care le aduc, și pe această cale, gratitudinile mele.

Vreau să-i mulțumesc și văduvei, Valentina Ganenco, pentru faptul de a ne fi îndemnat să nu încetăm lucrările asupra manuscriselor și de a ne fi pus la dispoziție materialele din arhiva personală a răposatului, atunci când le solicitam.

E posibil ca în procesul de traducere să se fi produs anumite mutații de nuanțe și de accente interpretative. De aceea, le recomand eventualilor cercetători ai acestor texte, în special în cazurile când vor apărea anumite semne de întrebare sau confuzii, să consulte și manuscrisele.

Sper să ne ajute Dumnezeu să edităm, într-un viitor nu prea îndepărtat, și un volum de studii și cercetări publicate sau rămase în manuscris, redactate de autor în limba română în perioada de după 1989. Am împlini astfel un act de cinstire a lui Petru Ganenco, directorul care a știut să îndrepte instituția noastră pe făgașul Ordinii, biblioteconomistul care a încercat o originală integrare a fundamentelor istoriei cu acelea ale biblioteconomiei, istoricul care a avut o contribuție substanțială la valorificarea trecutului bibliotecilor din acest spațiu.

CALENDAR ȘI CALENDARE

La zece ani de la premiera Calendarului Bibliotecarului, cel care venise să dea o continuare superioară listelor de literatură la datele calendaristice memorabile și care, la rândul său, a devenit, la câțiva ani, ceea ce este Calendarul Național, ajungi cu gândul, cu amintirea și cu judecata nu doar la drumul parcurs de această publicație, ci și la deslușirile cuvântului ca atare. În vechile limbi indoeuropene „cala” și „cale” însemna trecerea timpului, dar nu a unui timp impersonal, ci a sorocului, la capătul căruia vine iminent scadența și răsplata, ambele fiind exprimate, în indo-europeană, prin cuvântul „dar”, cuvânt care, într-o perioadă și mai veche, în etimonul paleondo-european, însemna „apă curgătoare”, iar „cale” și „dar” sugerau, pe atunci, imaginea timpului ce curge ca un râu. În latina veche, care a descins din indo-europeană, aceste două cuvinte formau unul singur, *calendarium*, dar numai cu sensul final de scadență, el desemnând registrul de datorii, acestea din urmă trebuind să fie achitate în prima zi a fiecărei luni – *calendae*.

La noi, „colindarea”, având aceeași etimologie indoeuropeană, îl cuprinde și pe cel de-al doilea sens al lui „dar”, acela de „răsplată”, adăugându-i, în plus, nuanța de „ofrandă”. Calendarul este, așadar, o astfel de rânduire a timpului, de rostuire a sorocului ce ți s-a dat (sorocul însemnând, la rândul său, darul suprem, adică viața ce ți s-a dăruit), în care, la anumite intervale- „escale”, trebuie să achiți o datorie (în primul rând una morală, spirituală) ori te așteaptă răsplata (morală, spirituală), dacă ai știut cum să dispui de timpul ce ți s-a dat. Scadența supremă este moartea. Răsplata supremă este neuitarea, nemurirea. Pentru câștigarea acesteia nu sunt suficiente doar munca și dăruirea, ea cere ofrandă. Probabil la aceste lucruri gândea omul de teatru și cercetătorul Andrei Vartic atunci când a scris următorul gând memorabil: „Calendarul a fost, este și va fi cea mai spectaculoasă și mai eficace limită pe care Dumnezeu a pus-o omului”. În acest context, Calendarul Național al nostru este o expresie cumulativă a întregii triade sus-menționate, pentru că el ne indică zilele-datele în care ne facem datoria morală de a-i cinsti pe înaintași, pe sfinți sau anumite evenimente, tot acele date constituind și momentele în

care înaintașii noștri sunt răsplătiți, iar zilele și muncile colectivului care elaborează calendarul constituindu-se într-un fel de ofrandă.

Dar să revenim la gândul lui Andrei Vartic, fiindcă în cunoașterea limitelor, în simțul măsurii și în Ordine stă secretul vieții, supraviețuirii și al dăinuirii universale. Omul a înțeles acest lucru de foarte timpuriu, înțelegere care se datorează relațiilor sale cu timpul, sau, mai bine spus, descoperirii timpului și spațiului, cel dintâi dezvăluindu-i Ordinea și cel de-al doilea instituindu-i imaginația, consecința ordinii fiind calendarul, iar a imaginației – cuvântul scris, amândouă împreună conducând la apariția conștiinței.

Când s-a născut timpul trecător? Umberto Eco scrie că până în ziua a patra a Facerii era Ne-Timpul (timpul etern, divin). În ziua a patra Dumnezeu a făcut Soarele și Luna, a despărțit ziua de noapte și lumina de întuneric, adică a instituit Ordinea. În ziua a patra, exact la miezul nopții, Soarele a început a se mișca pe cer, și-a început calea și anume în acel moment s-a născut și timpul viu, curgător. Soarele și Luna au fost și rămân neîntrecutul model al tuturor ceasornicelor care sunt, așa cum zice marele scriitor, „simple maimuțări ale firmamentului, ele însemnând timpul omenesc pe cadranul zodiacal, un timp ce nu are nimic de a face cu timpul cosmic: el are o direcție, o respirație gâfâită făcută din ieri, azi și mâine, iară nu pacea suflării celei veșnice”. Dar oare ar exista timpul trecător, sesizarea curgerii lui, dacă nu ar exista, cum zicea C. Noica, un plan neschimbător, etern, la care să se raporteze mișcarea, schimbarea? În limba arabă, de exemplu (limbă considerată de unii specialiști drept cea mai bună mijlocitoare între om și divinitate) verbele au doar două timpuri: timpul Domnului și timpul Omului. Kierkegaard consideră și el că, din punct de vedere filozofic și logic, trecut și viitor nu există, or, dacă timpul este, el e prezent. Mișcarea lui face ca acest prezent, ieri să nu fi ajungând încă în dreptul sorocului tău, iar mâine să fi trecut de dânsul. Prezentul mișcător se raportează, în concepția filozofului danez, la clipa-eternitatea. Și dacă stai să te gândești bine, un calendar – nu este el oare o raportare a celor trecătoare la cele veșnice? Adică, este și el un fel de ceasornic...

Noțiunea de calendar se deslușește în mai multe sensuri: sistem de măsurare a intervalelor de timp, construcție arhitecturală, simbologie, scriere, publicație periodică și, în sfârșit, pur și simplu drumul, calea

urmată, repetat, de creațiunile naturii, conform “ceasului chimic”, “ceasului biologic”, “ceasului atomic” și dinamicii cerești. În sens filosofic, Calendarul înseamnă Ordinea cosmică, universală.

Ca sistem de măsurare a timpului, calendarul a trecut prin două mari perioade de abordare: mitologică și istorică. În prima perioadă el a dat naștere conștiinței mitologice a omului, în care noțiunea de calendar era strâns legată de acelea de cosmos, haos, zidirea lumii, pământ, cer, stele, viață. Activitatea ordonatoare a timpului într-un cosmos echilibrat se reflecta în conștiința omului primordial ca ceva rațional și înțelept, ireversibilitatea – ca o putere divină, imaterialitatea lui – ca o forță secretă a făuririi și distrugerii. Drept care, calendarul era considerat un lucru sfânt, pus în rostuire sacerdotală, iar schimbarea sau statornicia lui comportau o însemnătate sacrală: faraonii egipteni și împărații altor țări, atunci când urcau în tron, trebuiau să depună jurământ că nu vor adăuga zile noi în calendar și nu vor opera în el nici un fel de modificări, deoarece calendarul conservă modul de viață al strămoșilor și reprezintă imaginea celestă a ordinei terestre.

Sistemele ordonate de măsurare a timpului au apărut odată cu civilizația. Spre deosebire de calendarele primitive, constituite din intervale inegale, cele din societățile antice împart timpul în segmente egale și simetrice, uneori chiar în detrimentul exactității practice, cum era, de pildă, calendarul egiptean. Și cum Ordinea, spre care tindeau și pe care se străduiau să o reprezinte anticii, înseamnă și o ierarhie bine pusă la punct (zile-săptămâni-luni-anotimpuri - ani-cicluri), la unele popoare calendarul era imaginat și reprezentat ca o ierarhie a zeităților, cu o subordonare strictă a celor mici și inferioare în fața celor mari și superioare. La chinezi, el îl reprezintă pe Tai-Sui, spiritul anului, în fruntea întregului personal compus din spiritele intervalelor de timp în ordine descrescândă, de la anotimpuri la zile. Egiptul helenic a construit o ierarhie sofisticată alcătuită din decani – șefii mitici ai grupurilor de stele.

O enigmă pentru noi rămâne matematizarea calendarului de către omul antic. Încă Pliniu remarcă faptul că în calendarul druizilor se manifestă reproducerea imaginii numerice a anilor la nivelul lunilor. Chinezii au stabilit lungimea zilei de 12 ore, după numărul lunilor. În general, până la calendarul iulian, la antici zilele săptămânii erau cifre, lunile erau numere. Evreii nici în ziua de astăzi nu zic Duminică, ci

Prima Zi. Majoritatea calendarelor constituiau o cifrare a numărului 12, care face referință la 360 și la alți multipli ai lui 9 și 12. Există în tendința aceasta ceva din ceea ce Pitagora observa în privința muzicii, spunând că ea redă raporturile matematice dintre corpurile cerești. Muzica se ține pe intervale de timp aflate în relații armonice. Iar armonia este ordinea supremă, netulburată de factorul subiectiv, care întotdeauna aduce în echilibrul universal un efect entropic, dezarmonizator. Tocmai de aceea, unii savanți și scriitori regretă faptul, că romanii au introdus în calendar, în locul armoniei divine a cifrelor, lucrurile trecătoare ale omului ce stă sub greșeli. De altfel, provocarea pe care a făcut-o Iulius Cezar, în fața civilizației terestre, prin desacralizarea calendarului, urmările ei pentru destinul umanității nu sunt încă estimate cu toată seriozitatea.

O trăsătură universală a calendarelor mitologizate este împlinirea (umplerea) calitativă a timpului prin contopirea lui cu evenimentele și consacrarea zilelor, părților zilei, anotimpurilor etc. diferitelor spirite și zeități, ea păstrându-se până astăzi în denumirile europene ale zilelor săptămânii.

În mitologia mai multor popoare există eroi culturalizatori și civilizatori, cele mai importante fapte ale căroră sunt tocmai instituirea Ordinii cosmogonice și rostuirea Calendarului. La scandinavi acesta este Odin, care, după ce lumea a fost făcută din corpul unui titan, fixează pe cer scânteile țâșnite din infern, rostuiindu-le locul și calea și despărțind ziua de noapte. Din acel moment se numără zilele și anii. La hinduși, Varuna stabilește consecutivitatea schimbării zilei cu noaptea, venirii lunilor, anotimpurilor și anilor, direcția mișcării Soarelui, a Lunii și a stelelor. Din cele mai vechi timpuri apare și noțiunea de etalon de timp, model de durată temporală. La aceiași hinduși, de pildă, etalonul este intervalul de timp, în care oul cu embrion de aur a plutit pe apele oceanului primordial până când din el s-a ivit creatorul lumii, Brahma. Cu referire la eroii culturalizatori, vom remarca, că ei își vedeau importanța misiunii-menirii lor nu atât în instituirea Ordinii, cât în a o dezvălui oamenilor, Prometeu al lui Eschil oferindu-ne, în acest sens, un model reprezentativ, alături de eroul finlandez al Kalevalei.

În opoziție cu ordinea calendaristică, dezordinea, tulburarea ritmurilor de schimbare a anotimpurilor, zilelor și nopților, dar mai ales

accelerarea acestor ritmuri a generat în conștiința mitică numeroase motive escatologice, de sfârșit de lume. Schimbarea anotimpurilor este reprezentată adeseori ca o luptă între eroi, învingătorului dăruindu-i-se viața și un anume obiect care semnifică anotimpul corespunzător. Și dimpotrivă, țara minunilor, țărmul făgăduinței se caracterizează, în mituri, prin faptul că acolo schimbările calendaristice fie că lipsesc, fie că se află într-o ordine și într-o simetrie împerturbabile.

Tot de preistorie ține tendința omului de a opera cu intervale de timp mult mai mari decât anul: ere, perioade, cicluri. În general, felul de a gândi lucrurile era, și în acest sens, unul metaforic, de transbordare a sensurilor de la intervalele de timp mici la cele mari, de la natura pământeană la cosmos, ceea ce denotă conștiința întregului, a organicului. Precum dimineața, armindele, amurgul și noaptea se asociază, corespunzător, cu primăvara, vara, toamna și iarna, sau cu răsărirea, creșterea, înflorirea și ofilirea plantei, tot așa și perioadele mari de timp se ordonează după modelul: înflorire și bunăstare, veacul de aur, apoi declinul treptat și pieirea. De altfel, peste milenii, mari savanți istorici, cum ar fi McNeill, au ajuns și ei la concluzia că nu există progres nici în perioada istorică a omenirii, ei având în vedere, desigur, nu aspectul tehnologic, ci acela legat de evoluția omului ca entitate interioară.

În creația mitologică a popoarelor lumii se întâlnesc diferite interpretări ale unităților-intervalelor și ale schimbărilor calendaristice: etice, spațiale, cromatice, muzicale, faunistice și planetare, zodiacale, astrale etc. În China, primăvara se asociază cu filantropia, toamna – cu dreptatea, vara – cu decența, iarna – cu înțelepciunea. La Hesiod anotimpurile sunt personificate în aceeași cheie etico –morală. Dădă, zeul celților, cânta dintr-o harpă fermecată și în funcție de felul cum cânta, venea un anotimp sau altul. Apollo mergea mai departe de invocație: cu vibrațiile strunelor instrumentului său, el „acorda” cosmosul, predispunându-l către o stare de iarnă (cu strunele joase), de vară (cu strunele înalte) sau de primăvară (cu acorduri dorice). De multe ori calendarul era identificat cu corpul omului, iar intervalele de timp – cu diferite părți ale corpului omului. Ca o legitate universală era identificarea unităților calendaristice cu diferite elemente ale cosmosului. Aspectul cromatic a fost și rămâne o determinantă a civilizației semnelor (China,

Japonia, Coreea ș.a.). La chinezi, de exemplu, Cerul e împărțit în patru părți: partea răsăriteană – „Dragonul verde” – Tin-fun – corespunde primăverii, planetei Jupiter, culorii albastre-sinilii, gustului acru, iar dintre elemente – copacului (lemnului) și dintre virtuți - filantropiei; partea sudică – „Pasărea roșie” – Ciu-tziao – corespunde verii, planetei Marte, culorii roșii, gustului amarui, decenței, focului.

Reprezentările calendaristice erau totemice, pictografice, obiectuale. Dar de cele mai multe ori marcarea se făcea prin construire (Heidegger a dezvăluit, poate, cel mai profund ceea ce înseamnă, filosoficește, construirea locului, revelându-ne că acolo unde nu există construire, nu există nici gândire). Se marca nu doar și nu atât opera minoră a omului, cât mai ales mărețele evenimente și Ordinea cosmică. Așa au apărut piramidele, zikkuratele, Olimpiadele, sanctuarele dace, Oracolul din Delphi, țeșăturile paracas, desenele nazca, coloșii de pe insula Paștelui, acropolele de la Mikene, calendarele din pietre din Nordul Europei și multe altele. Bradul de Anul Nou este clasat și el la construcțiile calendaristice, iar omul de zăpadă – la modelele de sculpturi ținătoare de calendar.

Din punct de vedere al construirii, cea mai spectaculoasă arhitectură calendaristică, așa cum ne arată rezultatele cercetărilor din ultimii ani, au realizat-o strămoșii noștri daci. Ca și alte popoare orientale, dacii măsurau timpul nu după Soare, ci după Lună și după cerul înstelat. Prin observații multiseculare, ei au descoperit Polul Nord Ceresc și au constatat că el face o precesiune milenară în jurul constelației Dragonului, iar această constelație, la rândul ei, face o rotație în 24 de ore în jurul Polului Nord Ceresc. Dacă tragem o linie imaginară de la steaua Lambda (din coada Dragonului) la steaua Epsilon (de la piciorul lui), obținem ca un ac de ceasornic, care ne arată cu exactitate minutul, ora, ziua, anul (descoperirea îi aparține lui Andrei Vartic). Măreața construcție a dacilor a însemnat construirea unui Dragon pământesc. Mai întâi, chiar configurația hotarelor nordice ale Daciei repetau curbura constelației lor îndrăgite. Apoi, ei au înălțat, pe pământul lor, câte un sanctuar pentru fiecare stea din Dragon și din constelațiile învecinate lui. Astfel, harta construcțiilor dacice este de fapt și harta Dragonului și a Polului Nord Ceresc.

Și nu numai atât. Fiecare sanctuar era ridicat în cinstea unui eveniment. După linia Lambda-Epsilon a Dragonului (căreia pe pământul

Daciei îi corespunde linia sanctuarelor Omu-Boilita-Cugir-Pecica), calculând regresiv, putem afla în ce an a fost construită fiecare din ele și ce eveniment a avut loc în acel an. Așa se face că întregul sistem de ziduri dacice este ca o carte, ca un letopiseț. În centrul acestui sistem se află sanctuarul rotund de la Sarmizegetusa – Regia, în mijlocul căruia se află un soare făcut din 16 bucăți din andezit (câte stele are Dragonul), pe cea de-a 15-a fiind încrustată o săgeată care indică Polul Nord Ceresc și Muntele Sfânt al Daciei (Kogaionon). Semne de acest fel pot fi găsite în mai multe locuri ale Daciei, ele indicând, în mod cifrat, calea de orientare în ansamblul arhitectural al țării. Era o topografie cosmogonică unică în toată lumea, bazată pe cunoștințe astronomice, matematice, geometrice, fizice, filozofice, tehnologice prin care strămoșii noștri au întrecut cu mult timpul lor. La acestea se adaugă, în construcțiile dacilor, diferite modalități, utilizate și de alte civilizații, de a marca intervalele de timp prin raporturi matematice și geometrice sau prin efecte de lumină și umbră. Faptul că aceste construcții ale predecesorilor noștri nu s-au conservat, ca la alte popoare, rămâne o enigmă ce urmează a fi dezlegată.

Apariția cuvântului scris a dat naștere conștiinței de sine, iar întâlnirea scrierii cu calendarul au produs conștiința istorică. Mircea Eliade a făcut chiar o împărțire a existenței umanității pe acest criteriu, spunând că tot ce s-a întâmplat până la apariția scrisului este preistorie, iar istoria a început odată cu scrierea. Și, într-adevăr, în perioada când omul începe să folosească semnele, apare și numărătoarea anilor, de la un anumit început, mai întâi pentru a immortaliza perindarea unor dinastii (ca în cartea „Numerii” din Biblie), apoi pentru urmărirea succesiunii generațiilor, ceea ce a dus la formarea conștiinței de neam, ca să se ajungă la acea istorie, pentru care cronologia dă un suport formal temporalității, iar timpul devine suport material al evenimentelor. În funcție de momentul pornirii acestei „roți” a memoriei legate de întemeiere și rămânere (întemeierea, zice H.- R. Patapievici, naște momentul, iar rămânerea - scrisul), la diferite popoare sunt diferite și sistemele de împărțire, măsurare și numărare a intervalelor de timp. Evreii numără anii de la „facerea lumii”, adică din anul 3762 înainte de Hristos, chinezii – de la urcarea pe tron a primului împărat din dinastia Zao, adică din anul 2357 î. Hr.; romanii îi numărau de la întemeierea

Romei, adică din anul 754 î. Hr. etc. În funcție de origine, de suportul măsurărilor (Soarele, Luna ș.a.), se cunosc peste 200 de sisteme calendaristice sau ere. În anul 46 î.Hr., în timpul lui Iulius Cezar, este instituit Calendarul Iulian. Acesta însă nu a rezolvat problema incompatibilității calendarelor întocmite și utilizate de diferite națiuni, ceea ce îngreuna asistența documentară și protocolară a relațiilor internaționale. În plus, numărătoarea anilor devenise un proces sofisticat, anevoios, care cerea eforturi cerebrale deosebite. George Coșbuc, în comentariile la Divina Comedie (vol.I, A. Date cronologice) făcea dovada unei minți ieșite din comun, elucidând în mod strălucit, pe baza unei documentări și a unei erudiții debordante, această temă, singura eroare ce i-a scăpat (neînsemnată, de altfel) fiind aceea relativă la anul nașterii lui Hristos.

Meritul de a pune ordine în această chestiune îi aparține unui strămoș de-al nostru, daco-românului Dyonisius Exiguus, care în anul 525 propune introducerea calendarului creștin cu împărțirea timpului în două ere distincte: până la Hristos (era veche, antică) și după Hristos (era noastră). Exiguus era continuatorul strălucitelor generații de cărturari (filozofi, matematicieni, geografi, istorici, astronomi, scriitori) din Sciția Minor, parte a Daciei aflată pe teritoriul Dobrogei de astăzi, pe care Nestor Vornicescu i-a scos din negura uitării, scriind memorabila-i monografie despre începuturile literaturii patristice, demonstrând că istoria ei și istoria literaturii noastre în general numără peste două mii de ani. Era creștină, introdusă de Exiguus în timpul când era arhivar și interpret de greacă și latină la curtea papală, are ca origine de numărare anul nașterii lui Iisus Hristos, considerat a fi anul 754 de la întemeierea Romei. Calendarul creștin a lui Exiguus este calendarul universal folosit în relațiile oficiale dintre state până astăzi.

Problema care s-a iscat după aceea a fost (și mai rămâne) diferența dintre anul tropic și anul calendaristic. Anul tropic, precum se știe, este intervalul de timp dintre două echinocții de primăvară consecutive și are durata de 365 de zile, 5 ore, 48 de minute și 46 de secunde. Anul calendaristic aproximează printr-un număr întreg de zile anul tropic. Această aproximare a anilor tropici prin ani calendaristici conduce la acumularea de erori. Sistemul iulian, pe care s-a bazat Calendarul lui Exiguus, introducea o eroare de trei zile în decurs de patru secole.

În 1582, la solicitarea Papei Grigore al XIII-lea, a fost alcătuit sistemul gregorian, care elimină erorile de calculare a timpului, acumulate de Calendarul iulian, introducând o eroare de numai o zi la 3000 de ani. În același an la acest calendar au trecut o parte din țările Europei Centrale. În acel an se lichida o eroare de 11 zile (data ultimei zile după Calendarul iulian era de 4 octombrie 1582, iar data primei zile după cel gregorian era de 15 octombrie 1582). Pe teritoriul actualei Republici Moldova trecerea la calendarul gregorian s-a făcut precum urmează: în Transnistria - miercuri, 31 ianuarie 1918, iar între Nistru și Prut - în ziua de duminică, 31 martie 1919, eroarea ce trebuia lichidată constituind deja 13 zile (data primei zile după calendarul gregorian a fost, respectiv, de 14 februarie 1918 și de 14 aprilie 1919). Din acel moment, cu referire la calendarul creștin, la noi se folosesc noțiunile de stil vechi și stil nou, diferența dintre aceste două stiluri fiind egală cu eroarea eliminată prin trecerea la calendarul gregorian, adică de 13 zile.

Primele reprezentări ale calendarului pentru uz practic, sub forma de tablou al zilelor anului, apar de timpuriu (în paleolitic), odată cu crearea scrierilor sintetice. Cele dintâi calendare erau constituite din noduri și semne, forme de scrieri primitive care l-au inspirat pe Nichita Stănescu atunci când a creat un celebru ciclu de poeme purtând în titlu aceste două cuvinte. Plecând în depărtări, soțul îi lasă consoartei sale o sfoară, în care erau făcute atâtea noduri, câte zile trebuia să se afle în drum. Acesta a fost începutul. Mai apoi, frânghii și sfori de acest fel au apărut în multe locuințe, nodurile ajungând să însemne zile de naștere, zilele morții celor apropiați, zilele pentru semănat, pentru cules ș.a.m.d. Cu timpul aceste calendare au devenit complexe, fiind alcătuite din mai multe frânghii și sfori, cu multiple combinații de noduri. În muzeul amerindienilor, din New York, care deține o bogată colecție de calendare de acest fel, se păstrează și un întreg letopiseț „scris” cu noduri. Cursul zilelor se mai fixa și cu ajutorul unor creștături (semne) făcute pe bețe. Natura mnemotehnică a nodurilor și semnelor s-a păstrat până astăzi, de unde expresia „Fă un nod la ceva ca să nu uiți”. Rânduiala zilelor și a anilor se marca de asemenea pe stâlpi de lemn sau de piatră, pe lespezi de piatră, pe plăci de lut. Apariția scrierilor analitice și a materialelor mai practice (scoartă, pergament, papirus, hârtie) au favorizat circulația tot mai largă a tablourilor calendaristice. Sub aspect

conținutul, evoluția calendarelor manuscrise a fost în funcție de evoluția și aprofundarea conștiinței. La începuturi informațiile cuprinse de calendar se refereau la rânduiala cosmică și naturală, cu intercalări ținând de zilele mai importante ale casei. Odată cu dezvoltarea conștiinței religioase și de neam, în calendare se includ date referitoare la împărați, dinastii, ritualuri, sfinți, zei. Ascensiunea conștiinței istorice a condus la introducerea a tot mai multe date despre oameni, până la urmă ajungându-se la diferențierea calendarelor laice de cele religioase. Răspândirea în masă a calendarelor și informațiilor calendaristice a început pentru prima dată în China, în sec. III î.Hr., datorită inventării hârtiei, dar mai ales în sec. V-VI d. Hr, de când începe să fie aplicată metoda xilografică de tirajare și când apare prima gazetă din lume – „Dzin bao” – în ea incluzându-se sistematic date calendaristice.

Deși scrierea sistematizată apare în același sec. XIV î.Hr. în Asia (la chinezi) și în Europa (la fenicieni), în ceea ce privește răspândirea calendarelor europenii au întârziat (calendarul tipărit, de exemplu, apare în Europa cu aproape un mileniu mai târziu decât în China, iar imprimeria cu litere mobile – la mai mult de patru secole distanță, încât, atunci când spunem că éra tiparului a fost deschisă de Gutenberg, comitem o mare nedreptate față de chinezul Py Șen). Totuși nu trebuie să uităm că, așa cum arată rezultatele unor cercetări mai noi, în Europa a existat, cu mult înainte de scrierile sintetice, analitice și fonetice, alfabetul geometric unii specialiști – Andrei Vartic, de exemplu) îi mai zic și „alfabetul AA”, asociindu-l cu HTML-ul). O plăcuță de os, descoperită la Mitoc (România), conține un mesaj din trei, șase și nouă linii incizate, organizate matematic, care se referă la luni și anotimpuri și, mai ales, la limitele în care este pus omul de către Ordinea calendaristică. Plăcuța a fost datată cu anul 27 000 î.Hr. Figuri, fusaiole și alte obiecte conținând mesaje geometrice, inclusiv calendaristice, datate cu perioadele paleolitică și neolitică, au fost găsite la Mezin (Ucraina), Brânzeni, Cosăuți, Cărbuna și Dănceni (Republica Moldova), Vinca (Iugoslavia) și în alte localități. Ansamblul de artefacte descoperite în ele ne permit să reconstituim o perioadă de circa 30 mii de ani de dinaintea erei noastre, cu o cultură calendaristică pivotată pe ideologia numerelor și a figurilor geometrice, cultură care urmează să fie înțeleasă la justa ei valoare de către omul secolului XXI și care, decodificată, s-

ar putea întâmpla să ni se arate nu mai puțin avansată, ca gândire, decât informatizarea actuală. Limbajul matematico-geometric este mult mai încăpător, mai econom, el este mult mai durabil în ceea ce privește păstrarea informației în timp și, în sfârșit, poate fi înțeles de mai multe popoare, indiferent de limba pe care o vorbește unul sau altul. În plus, el pare să ascundă, în ceea ce nouă ni se par a fi niște cifruri enigmatice iar pentru omul primordial e posibil să fi fost niște revelații (în ideologia numărului 9, de pildă), anumite principii și legi ale Universului, de care atârnă dăinuirea în timp și echilibrul existențial. În legătură cu aceasta, unii cercetători susțin că europenii (mai ales cei din spațiul carpato-danubian, care e considerat leagănul civilizației umane) s-au opus mult timp alfabetizării. O mai fi fost la mijloc, poate, și acel „ceasornic” perfect pe care îl alcătuiesc Polul Nord Ceresc și constelația Dragonul și care poate fi „citit” oricând, fără a fi nevoie să inventezi scrieri și modalități de imprimare. Dar poate că motivul era acela al împotrivirii europenilor (a elitei lor, pentru că nu se știe dacă paleoinformatica putea fi însușită de mulțime, așa ca alfabetul) față de urbanizare, în care ei intuiau un pericol existențial, alfabetizarea fiind, pe atunci, unul din însemnele emblematice ale orașului.

Așa sau altfel, din ceea ce se cunoaște până acum reiese că până în sec. XV, în Europa au circulat calendare manuscrise, de cele mai multe ori în formă de foi volante. Primele calendare tipărite sub formă de carte se consideră calendarele „turcești” (1455), calendarul medical (1456) și tabelul astrologic pe 30 de ani (1457-1487) tipărite de Gutenberg. Însă drept modele de alcătuire și editare au servit mai mult calendarul scos în 1474 de Iohannes Muller și „Calendrier de bergers” („Calendarul păstorilor”) tipărit în 1491 de francezul Guy Marchant. În Rusia, primele ediții tipărite ce conțineau informații calendaristice au fost cele scoase în 1562-1564 de Ivan Feodorov, iar drept model a servit mulți ani calendarul civil scos în 1709 sub supravegherea țarului Petru cel Mare.

Cu privire la spațiul nostru istoric, atunci când este vorba de scrierea, tipărirea și circulația literaturii calendaristice, cercetătorii acordă atenție mai mult celor cu caracter laic și literar, evidențiindu-le mai ales pe acelea care poartă în titlu cuvintele calendar și almanah. Se menționează astfel circulația calendarelor ce veneau cel mai adesea

din Italia, Austria și Germania, unele traduse, cum a fost tălmăcirea, în 1698, a unui prognosticon, din germană în greacă, pentru Constantin Brâncoveanu și se scot în prim-plan primele calendare tipărite în limba română: „Calendari acumu întâiu rumânescu alcătuitu...”, tipărit în 1731, la Brașov, de Petcu Șoanul, iar în Moldova – „Calendariu pe 112 ani scos din multe feliuri de cărți...”, tradus de V. Măzăreanu și tipărit la Iași, în 1785, de frații Mihail și Policarp Strilbițchi, ambele fiind considerate tipărituri naționale de pionierat, fără să se accentueze predilecția (înveterată, de altfel) pentru conținutul nereligios și pentru cuvântul-cheie din denumire. Tabloul s-ar schimba, evident, dacă am include în el scrierile și tipăriturile cu o altă titulatură decât aceea de calendar sau almanah, dar care sunt calendaristice prin excelență, și dacă am abandona diferențierea lor după caracterul religios sau laic, mai important părăndu-ni-se a fi criteriul bibliologic, acela al pivotării lor pe rânduiala zilelor anului. În acest fel, nu am putea să nu menționăm ca prime tipărituri cu caracter calendaristic Liturghierul de la 1508, scos cu grija voievodului Radu cel Mare, la Târgoviște, și Mineiul tipărit în 1546 de Liubavici și Moise. Altul ar fi și tabloul sinoptic al apariției tipăriturilor calendaristice în limba română: 1570 – „Liturghierul” tipărit de Coresi; 1643 – „Antologhionul” de la Câmpulung; 1698 – „Mineiul” scos la Buzău; 1731 – Calendarul lui Petcu Șoanul; 1781 – „Minologhionul” de la Blaj; 1785 – Calendarul lui Strilbițchi, 1795 – „Calendariu acum a doua oară tipăritu, la București; 1809 – seria calendarelor de perete inaugurată la Cernăuți de Vasile Țintilă; 1814 – „Liturghierul” scos la tipografia exarhicească din Chișinău; 1819 – „Mineiul de obște”, scos la aceeași tipografie chișinăuiană, bibliografiat, ca și „Liturghierul” din 1815, de Paul și Zamfira Mihail în „Acte în limba română tipărite în Basarabia (1812-1830)”; 1830 – „Lista de sărbători împărătești și a zilelor de victorii”, scoasă la Tipografia Duhovnicească din Chișinău; 1830 – „Calendariu zilnic” de la Iași; 1835 – „Calendariu nou”, editat de Gheorghe Asachi; 1842 – „Almanahul de învățătură și petrecere”, editat până în 1846 de Mihail Kogălniceanu, iar în 1847-1869 de Gheorghe Asachi; 1861 – „Antologhionul de la Chișinău”; 1883 – Almanahul Societății „România Jună” (Viena) în care s-a publicat pentru prima dată „Luceafărul” lui Eminescu ș.a.m.d. Șirul ar putea fi continuat, dar ne

oprim la aceste ediții rare și bibliofile, nu înainte de a sublinia că ierarhia cronologică ar putea fi modificată, în funcție de descoperirea altor ediții, mai vechi, sau a precizărilor ce survin mereu, în urma cercetărilor paleografice și de altă natură, în ceea ce privește datarea publicațiilor et caetera.

În perioada postbelică, în Republica Moldova s-au făcut remarcate „Calendarul de masă”, editat din 1967 până prin deceniul al nouălea, almanahul „Patrimoniu” al bibliofililor din Moldova (nr. 1,2,3 – 1987, 1988, 1989), scos de Societatea prietenilor cărții „Vasile Alecsandri” și câteva almanahuri literare („Dintre sute de catarge”, „Glasuri tinere”, „Meridiane”, „Panorama”, ș.a. care au văzut lumina tiparului, fără o regularitate strictă, în anii '60 – 80 ai secolului trecut).

Din 1958 Biblioteca Națională a publicat liste de literatură la datele memorabile și remarcabile ale Moldovei sub diferite titluri: „Date memorabile” (1958-1964), „Calendarul datelor memorabile ale Moldovei” (1964-1971), „Timpuri. Oameni. Evenimente” (1971-1977), „Liste bibliografice de recomandare pentru date însemnate și memorabile ale Moldovei” (1977-1991). Primul coordonator și alcătuitor a fost Alexandra Kneazev. Printre cei mai prodigioși alcătuitori ulteriori s-au numărat Ion Madan, Tamara Isac Nina Melenciuc, Elena Sanduță și Valeria Matvei.

În 1992, în locul „Listelor...” a început să fie elaborat Calendarul bibliotecarului, acesta transformându-se, în anul 2000, în Calendar Național.

Ediția de față a calendarului nostru vizează anul, în care Biblioteca Națională va împlini 170 de ani de la inaugurare. Rostul ei în viața calendaristică a Moldovei a fost și rămâne unul major – atât prin editarea Calendarului Național, singura, la ora actuală, publicație fundamentală de acest gen în republică, de care se conduc toate mediile, cât și prin activitatea de difuzare culturală, a căreia reforma, din ultimul an, a transformat această instituție într-un pivot și într-un centru motrice al calendarului vieții culturale, spirituale și științifice a Moldovei. Eminescu spunea, că „secretul vieții lungi a unui stat stă în ierarhia meritului”. Calendarul așează o astfel de ierarhie, iar Biblioteca Națională o însuflețește, rostuind conservarea, circulația și dăinuirea valorilor.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

Ciobanu, Ștefan. Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă. – Chișinău, 1923. – P.41-45

Ciobanu, Ștefan. La Bessarabie, sa population – son passé – sa culture // Academie Romaine. Etudes et recherches, XIII. – București, 1941.

Coșbuc, George. Comentariu la „Divina comedie”. Vol.1. – Ch.: Cartier, 2001.- p.7-87

David, Alexandru. Tipărituri românești în Basarabia sub stăpânirea rusă (1812-1918):Bibliografie. – Ch.: Universitas, 1993. 223 p.

Eco, Umberto. Insula din ziua de ieri. – Constanța: Pontica, 1995. –p.242-270

Flocon, Albert. L'univers des livres. – Paris: Hermann, 1961. – 473 p.

Heidegger, Martin. Originea operei de artă. – București: Univers, 1982. – p.146-166.

Hubert, H., Mauss, M. Etude sommaire de la representation du temps dans la magie et la religion. – Paris, 1909 - 126 p.

Kierkegaard, Soren. Conceptul de anxietate. – Timișoara: Amarcord, 1998. – 248 p.

Laloș, M.P. Vremea isclenien hristianskogo i iazîceskogo mira. – Spb., 1867. – 234 p.

Librovici, S.F. Istoria knighi v Rosii. – Petrograd-Moscova: M.O. Volif, 1914. – 236 p.

Literatura și arta Moldovei: Enciclopedie în 2 Vol. Vol.1. – Ch., 1985.- P.p 29, 276.

Madan, Ion. Cartea Moldovei Sovietice. – Ch.: Cartea moldovenească, 1975. – 128 p.

Mateevici, Alexie. Tipăriturile noastre bisericești. Din trecutul cărților bisericești tipărite în limba moldovenească // Luminătorul, 1913. – nr. 4,6,7,8,9.

McNeill, Wiliam H. Ascensiunea Occidentului: o istorie a comunității umane și un eseu retrospectiv. – Ch.: Arc, 2000. – 818p.

Mihail, Paul. Acte în limba română tipărite în Basarabia. Vol.I (1812-1830) / Paul Mihail, Zamfira Mihail.- București: Edit. Acad. Române, 1993. – 411 p.

Olteanu, Virgil. Din istoria și arta cărții: Lexicon. – București: Editura enciclopedică, 1992. – 399 p.

Patapievici, Horia – Roman. Zbor în bătaia săgeții: Eseu asupra formării. – București: Humanitas, 1995. – P. 269-296.

Rabinovici, E.G. Tip calendarea i tipologhia culiturî – Moscova, 1978 – 123 p.

Seknșicov, S.I. Istoria calendarea i hronologhia. – Moscova, 1977. – 347 p.

Simonescu, Dan. Pagini din istoria cărții românești / Dan Simonescu, Gheorghe Buluță. – București: ed. Ion Creangă, 1981. – 189 p.

Vartic, Andrei. Drumul spre Kogaionon = Magistrale spirituale ale civilizației dace. – Ch.: Basarabia, 1998. – P. 146-152.

Vartic, Andrei. O istorie geometrică a lui Homo Sapiens. – www.angelfire.com/journal/varticbooks, 2000.- 41 p.

Vartic, Andrei. Întrebarea cu privire la paleoinformatică.- www.dacia.org/paleoinformatica, 2000.-15 p.

Vartic, Andrei. De la topografia cosmogonică la Kogaionon. – www.ournet.md/~anotheriste, 2001 – 38 p.

Vladimirov, L. I. Vseobșciaia istoria knighi: Drevnii mir. Srednevekovie. Vozrojdenie. XVII vek. – M.: Kniga, 1988. – 312 p.

Vornicescu, Nestor. Primele scrieri patristice în literatura română: sec. IV – XVI. – Craiova: Scrisul românesc, 1992. – 375 p.

LA ÎNCEPUT A FOST O BIBLIOTECĂ

Deși conceptul vital cu un început la care a fost cuvântul este al nostru, al creștinilor, în mod paradoxal civilizația care s-a așezat și s-a întărit cu adevărat pe forța cuvântului au fost musulmanii și mai ales islamul. Dar și mai impresionat este faptul, că islamiștii au preluat acest concept chiar de la creștini. Să nu uităm că viziunile straniei pe care le avuse, la patruzeci de ani, Mahomed, și în cadrul cărora auzea vocea Arhanghelului Gavriil, reprezentau, în fond, cele mai importante precepte creștine. Iar descendența lor islamiștii și-o considerau ca fiind din Avraam și Hristos. Faptul că Mahomed a reușit să se folosească de puterea cuvântului incomparabil mai eficient decât creștinii se datorează nu doar calităților sale personale. La mijloc a fost și limba arabă, limbă născută în pustie și care, după părerea mai multor specialiști, este, în comparație cu celelate limbi de pe glob, cea mai bună mijlocitoare între om și devinitate. Apoi, calități organizatorice de excepție, dar și viziuni apropiate de cele mahomedane aveau stră-strămoșii musulmanilor, hetii.

Aceștea din urmă își organizează un stat bazat pe niște principii foarte asemănătoare cu cele expuse în Coran (aproso de Coran, el este adevărata carte care a construit un stat și o civilizație). Statul hetis avea o arhivă și o bibliotecă cu mult superioară ca concepere și organizare tuturor bibliotecilor din acea vreme. Rămășițele lor au fost descoperite în timpul săpăturilor arheologice din 1906-1907 efectuate la Bogazkio, nu departe de Ancara. Acolo, pe locul capitalei statului hetus, Hattusase, în ruinele palatului împăratului Hattusili (a doua jumătate a sec. XIII î.d.Hr.) arheologii au găsit peste unsprezece mii de tăblițe de lut cu scris cuneiform, printre care se aflau letopisețe, adresări, porunci împărătești, edicte, învățături, descrieri ale unor ceremonii, texte ritualice, instrucțiuni pentru îngrijirea căilor etc. Calitatea scrierilor este superioară celor de la Sumer. Dar diferența cea mai substanțială dintre aceste două importante biblioteci era că la Șumer, literatura era încă în perioada anonimatului, pe când cărțile hetise sunt lucrări de autor, numele acestuia și alte notițe de autoritate conținându-se pe tăblițe speciale și, desigur, pe tăblița de la începutul textului. Fiecare tăbliță are titlul său, iar dacă lucrarea e scrisă pe mai multe plăci, atunci

fiecare din ele este numerotată, având, în partea de sus, primele cuvinte ale scrierii.

În titlul fiecărei lucrări este indicat autorul, rangul acestuia, locul de domiciliere. Când e vorba despre o copie, este indicat neapărat numele copistului. După aceste informații, urmează titlul lucrării și o notă care indică dacă scrierea are sau nu continuare.

Aranjarea la raft se făcea după datele de autoritate, în ordine alfabetică. În fond exista deja ideea și chiar un fel de sistem de cotare a cărților, lucru care, precum se știe, a apărut în biblioteconomia europeană peste două mii de ani.

Biblioteca avea un catalog, alcătuit după numele autorilor.

În toate cele ce o caracterizau, biblioteca purta amprenta unui sistem și a unei ordine uimitoare. Trebuie să remarc, aici, că mult mai târziu, în antichitatea greacă, apoi în bibliosofia contemporană se consideră că temelia temeiilor într-o bibliotecă veritabilă este categoria de Ordine. Aceasta e o categorie regală, un cuvânt arbore, ramurile căruia îl constituie sensuri fundamentale la nivelurile metafizic, filozofic, epistemologic, juridic, semiotic-lingvistic, tehnic etc. Facerea lumii, structura și dinamica universului, rostuirea timpului și Calendarul, clasificarea și sistematizarea cunoștințelor (și a cărților în bibliotecă), vorbirea, comunicarea și scrisul, rânduiala muncilor agricole, regulile de conviețuire în comunitate-toate acestea și încă multe alte lucruri se țin pe câte unul din ramurile acestui mare, întemeietor și rostuatori copac ce se chiamă ordine.

Biblioteca hetitilor era concepută, poate pentru prima dată în istorie, în așa fel ca să imite și să reprezinte Ordinea în toate sensurile cunoscute, să fie o imagine concentrată a ordinii universale. Și cum această bibliotecă-arhivă era pivotul, baza activității statului hetus, Ordinea l-a caracterizat pe acesta din toate punctele de vedere. Tot ce se făcea în acea țară reieșea dintr-o carte din această bibliotecă, fie că era vorba despre o poruncă împărătească, o carte de învățătură, sau de zeci și sute de îndreptare pentru toate meseriile și toate lucrările, de la îngrijirea cailor la activitatea vamală, de la construirea locuinței la felul de organizare a familiei, de la deprinderile fizice cele mai mici până la activitatea intelectuală. Nimic nu se făcea în acea țară până nu se consulta cartea respectivă în Biblioteca de la Hattusase.

Nu este greu de sesizat, că în ceea ce privește conținutul acestei biblioteci și impactul ei asupra comunității, ele și-au găsit, mai târziu, un fel de reitereare în Coran, acesta conținând și el, pe lângă precepte religioase și dogmatice, indicații practice pentru toate felurile de activități ale comunității islamice. Coranul, așadar, este o bibliotecă ambulantă, care a instaurat Ordinea, sub toate aspectele ei, în toate așezările islamice. Acesta este primul secret al marilor succese ce le-a avut comunitatea lui Mohamed, nu fără aportul magistral al limbii arabe și al calităților de mare personalitate ale lui Mahomed, așa cum devenise el după călătoria de la Mecca la Medina.

O bibliotecă înseamnă, deci, o țară, lucru pe care noi l-am ignorat mulți ani și continuăm s-o facem și astăzi.

BIBLIOTECILE ȘI INFORMAȚIA ÎN SECOLUL XXI

Dacă la conferințele generale anuale ale FIAB ar fi prezentate rapoarte de sinteză asupra temelor și subiectelor generice, de asemenea, dacă ar fi adoptate niște documente finale directoare, care să conțină o evaluare obiectivă la subiect și să traseze niște linii de orientare strategică pentru comunitatea biblioteconomică internațională, aceasta din urmă s-ar alege cu un spor de eficiență în ceea ce privește dezvoltarea pe plan național și cooperarea internațională a bibliotecilor. Nu sunt de neglijat și alte beneficii ce ar putea fi obținute printr-un asemenea mod de abordare, fie chiar și acela, mai puțin global la prima vedere, că delegații prezenți la conferințe ar putea mai lesne, într-un curent de opinie format, să-și pună ordine în gânduri. Așa însă, participanții la aceste întruniri sunt puși în fața inevitabilității unui travaliu de analiză și sinteză comparabil cu parabola paustovskiană a trandafirului de aur. Subiectivitatea și, nu rareori, incompatibilitatea instrumentariului de "cernere" fiind axiomatice, rezultatele obținute vor fi asemenea. Din acest unghi de vedere, dacă raportăm finalitatea adunărilor IFLA la mesajul sus-amintitei parabole, se subînțelege cu de la sine putere că unul din însemnele aproape stigmatice ale conferințelor este acesta: "Câți delegați, atâția trandafiri (de aur)".

Forumul IFLA-97, convocat la Copenhaga, nu a fost, în acest sens, o excepție, așa încât poți să te alegi cu niște concluzii și idei de ansamblu pe întreaga arie a temei generice ("Bibliotecile și informația în dezvoltarea societății umane") numai după ce cumulezi și apoi "cerni" rapoartele, comunicările și alte materiale risipite pe ședințe, secțiuni și prin raioanele expoziției desfășurate în Bela Center. Primul lucru de menționat este că suportul general-uman și juridic pe care s-au așezat dezbaterile a fost Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu accent pe dreptul de acces la documente și informație. Postulatul-pivot (filosofico-bibliologic) a reieșit, în această ordine de idei, din relativ mai vechea idee a comunei globale, a unui sat mondial, așezările rurale oferind, în viziunea specialiștilor, un model de comunicare lejeră, de circulație operativă și eficientă a informației, de acces simplu și deplin

la aceasta din urmă. Bibliotecile sunt menite să fie niște puncte nodale ale preconizatului sat global informațional, iar pentru aceasta ele urmează să convergă, să se constituie, prin cooperare, într-o Bibliotecă Mondială Unită. Avantajele unei asemenea întreprinderi s-ar focaliza, sumar, în următoarea finalitate: orice om din orice țară, unitate teritorial-administrativă, oraș, sat, cătun ar putea să aibă acces liber la colecțiile și bazele de date ale B.M.U., adică la colecțiile și bazele de date din orice altă țară, oraș etc.

Cum ar trebui și cum ar putea fi realizat un asemenea proiect? Dezbaterile de la Copenhaga s-au concentrat, în acest sens, asupra următoarelor probleme-cheie:

1. Aspectul sociologic, general-uman;
2. Problema resurselor tehnologice;
3. Problema resursei umane;
4. Cooperarea și integrarea;
5. Infrastructura.

Cel puțin, câteva dintre aspectele acestea trebuie să fie reflectate într-un mod distinct.

1. Sfidarea erei virtuale, la care s-a referit majoritatea vorbitorilor, se produce, în acest final de secol și de mileniu, sub semnul dominator al paradoxurilor. În multe țări nu este pusă la punct nici cel puțin elaborarea și editarea bibliografiei naționale, iar INTERNET-ul le introduce deja în epoca accesului virtual. Paradoxurile existente își au sorginea în lipsa unor cadre suficient pregătite, în costurile inaccesibile ale informației însăși. Schimbarea este chintesența erei virtuale, care o surclasează pe cea a lui Gutenberg nu numai prin depășirea limitelor difuzării informației, ci și prin anularea paradigmelor și normelor relative la dreptul de autor și la accesul la documente. În opinia lui Barden (aici și în continuare – voi opera cu numele biblioteconomiștilor care au luat cuvântul la IFLA – 97 sau la care s-au referit vorbitorii), bibliotecarii și informaticienii trebuie să-și revizuiască scopurile, acestea ținând nu doar de regăsirea informației ci și de un nou “ambalaj” al acesteia, rețeaua mondială de computere WWW impunând reconsiderarea conservării și difuzării. Accesul fizic la documente nu mai este atât de important:

serviciile on-line, bazele de date pe CD, INTERNET-ul au generat o schimbare a opticii, a mentalității și chiar a realității. Lectura nu mai este singura formulă de acces, căci utilizatorul are privilegiul alegerii formatului. Automatizarea nu mai constituie, pentru biblioteci, un vis, ci o realitate cel puțin înconjurătoare. Scopul lor trebuie să fie integrarea serviciilor și asigurarea accesului utilizatorilor la noua realitate informațională. De la Rașid citire: “Dacă mai ieri principalul indiciu de calitate era, pentru biblioteci, volumul colecțiilor, astăzi iese în prim-plan capacitatea de transmitere-recepționare a documentelor și a informației. Noua realitate este una a bibliotecilor electronice și a bibliotecilor-agentii”. Schimbările ce au loc sub aspectul globalizării și sub acela al infrastructurii informaționale au făcut-o pe o reprezentantă a Africii Centrale să vorbească de un “cutremur de pământ în sfera informației”. Poate și din cauza că realitatea Satului Global face ca informația să devină o resursă strategică de importanță capitală. Magistrarele informaționale vor constitui forța motrice a prosperității economice și sociale în secolul XXI. Noi, menționa Peter Druker, trăim în perioada transformării societății umane într-o societate a cunoașterii prin informație și a primatului cunoștințelor. Pământul, capitalul, munca devin secundare. Informația se transformă în cunoștințe, iar acestea vor constitui obiectul principal al proprietății și al puterii. Din perspectiva acestei virtuale realități, urmează să se producă o reconsiderare a sociologiei și a statisticii sociologice. Indicatorii de performanță pentru era virtuală urmează a fi nu numărul de autoturisme, televizoare, mașini de spălat ș.a. per capito, ci numărul de rețele și de linii telefonice și de INTERNET, de CD-uri etc. la mia de locuitori. E de remarcat faptul că, sub aspectele acestea ale infrastructurii, Suedia, care deține locul întâi în lume după numărul de linii telefonice (682) la mia de locuitori, a fost apreciată de mai mulți specialiști ca fiind Țara Secolului XXI în ceea ce privește informatizarea bibliotecilor.

Un alt amendament sociologic făcut de specialiști este acela că în era virtuală trebuie să se treacă de la noțiunea de echitate socială la aceea de echitate informațională (la nivel de indivizi, comunități, țări, regiuni globale). Tonul a fost dat în acest sens prin afirmația-constatare a lui Cartie: “transferul resurselor în domeniul tehnologiilor de vârf duce la reducerea alocărilor în sfera socială creându-se un stil de viață care este

accesibil doar unei părți de populație”. Sindromul acesta se manifestă de pe acum, pricinuind o întreagă avalanșă de repercusiuni malefice, de la încălcarea drepturilor omului la periclitarea securității naționale și regionale. Din cauza prețurilor inaccesibile, populația săracă din mai multe țări apelează la rețele telefonice clandestine pe piața tenebră. Din aceeași pricină se produce scurgerea informației din Sud în Nord, din coloniile informaționale spre metropolele informaționale. Independența și suveranitatea oricărei țări în era virtuală va depinde (a și început să depindă) nu de puterea economico-militară, ci de cea informațională, de unde necesitatea revendicată de către comunitatea internațională (inclusiv la IFLA-97) de sprijinire a constituirii și dezvoltării sistemelor informaționale naționale. A început exploatarea informațională: țările nevoiașе se văd impuse să cumpere informație (chiar și pe aceea despre ele însele) de la țările bogate. Contrabanda, pirateria, specula s-au reorientat și ele și proliferază în mediul informațional, în domeniul informației-marfă. Informația despre o țară europeană, de exemplu, e mai ieftină sau chiar e gratuită dacă e dobândită din magistralele informaționale, de pe teritoriul țărilor lumii a treia. Adusă în Europa însă, ea este vândută la prețuri fabuloase. Conotațiile social-politice ale fenomenului par a fi și mai flagrante. Tehnologiile informaționale au dat un mare spor de putere cercurilor de guvernare (oficiale și interlope deopotrivă), dar în același timp au marginalizat, iar pe alocuri au imobilizat mijloacele de difuzare a informației pentru populație, stare întreținută, ai impresia, prin lipsa cronică (sau poate dirijată?) de finanțare și e investiții tehnologice din partea statului. Prin urmare, dacă informația înseamnă putere, atunci populația simplă, neavând acces la ea, devine tot mai neputincioasă, tot mai înrobătită. În sfârșit, INTERNET-ul, magistralele informaționale, rețeaua WWW sunt nu numai un instrumentariu aducător de nou și de progres, ci și o armă care poate să destabilizeze țări și regiuni întregi. “INTERNET-ul poate deveni un Cal Troian cultural și economic în multe țări “ (Cartie). Acțiunile și revendicările anticipative preconizate și promovate de către comunitatea biblioteconomică internațională, cum ar fi constituirea sistemelor de securitate națională informațională, crearea unor mecanisme eficiente de aplicare a Protocolului Internațional INTERNET, promulgarea unor legi naționale relative la acest medium ș.a. sunt de o importanță hotărâtoare pentru destinele societății

umane și, prin urmare, ele trebuie să fie tratate pe măsură de către această societate.

2. În virtutea gravității problemelor noi, scoase pe tapet de noua realitate, important este nu atât să fie elaborate măsurile adecvate de sancționare a unor fapte deja împlinite, cât să fie depistați, cercetați, scoși în vileag și înlăturați factori generatori de inechitate informațională și de fenomene cu repercusiuni malefice. Un merit al întrunirii de la Copenhaga este acela că acești factori au fost supuși unei analize implicate, de angajare, încercându-se și o clasare a lor precum umează:

Factorul cultural: instruirea și educația insuficientă, analfabetismul populației în materie de informatică și informatizare.

Factorul social: incapacitatea de a aprecia și a trata informația ca pe o resursă.

Factorul demografic: barierele lingvistice, așteptările exagerate de la tehnici și tehnologii, lipsa de autoritate a științei, nivelul insuficient al industriei poligrafice.

Factorul informațional: inaccesibilitatea rețelelor de telecomunicație, lipsa de standarde în multe aspecte ale informatizării, evidența bibliografică prost organizată sau nepusă la punct, lipsa de reprezentativitate a colecțiilor de tipărituri, calificarea insuficientă a cadrelor, educația continuă neadecvată.

Izolarea geografică și intelectuală: prețurile inaccesibile la lucrările de rețea în sistemele continentale, lipsa infrastructurii necesare în spațiul rural, fluxurile comunicațional, informațional și de transport neadecvate.

Problemele legate de echitatea informațională a populației, de asigurarea unui acces egal pentru toți oamenii dintr-o comunitate, pentru toate comunitățile dintr-o țară, pentru toate țările de pe un continent, pentru toate continentele de pe glob se află de mai mult timp în câmpul de preocupări al comunității mondiale. Organisme internaționale cum sunt UNESCO, UNDP, IFLA, Consiliul Europei, Fundația SOROS ș.a. finanțează programe de re tehnologizare a instituțiilor și țărilor sărace. Acestea din urmă sunt clasate mereu la așa-zisă lume a treia, deși se pare că actualmente sintagma aceasta a ajuns să țină doar de un fel de a spune, ea neavând o acoperire conținutală reală. Or, în comparație cu multe țări raportate la această clasă, Republica Moldova este

incomparabil mai patriarhală. Și atunci apare în mod firesc întrebarea dacă nu cumva noi ar trebui să fim clasati la o lume a patra. Oricum, în virtutea unei tradiții constituite, fără de această clasare, indiferent de justetea ei, este dificil să obții un sprijin financiar internațional.

Retehnologizarea însă, oricât de performantă ar fi ea, nu rezolvă de la sine problema accesului la informație. Important este ca populația să știe cum să se folosească de noile tehnologii. În acest sens, la IFLA-97 a fost reconfirmat postulatul că asigurarea accesului înseamnă în primul rând o instruire generală și că bibliotecile se numără printre cele mai indicate localuri de familiarizare a oamenilor cu computerul, INTERNET-ul etc. Această reconsiderare a noțiunii de acces își află deja o transpunere practică în țările cuprinse de valul așa-zisei a doua alfabetizări.

3. Resursele tehnologice devin, în condițiile societății informatizate, un fel de act de identitate pentru orice instituție, comunitate, țară. Tendințele de evoluție a acestora au fost ridicare de către specialiști la rangul de legități ale lumii noi, ele reducându-se la următoarele trei postulate:

Vectorul evoluției tehnologiilor informaționale configurează o încercuire globală;

Schimbarea este singurul lucru stabil și schimbarea și suprasolicitarea sunt iminențele cele mai actuale. Nota bene: la întrunirea de la Copenhaga la categoria resurselor tehnologice au fost raportate și clădirile de bibliotecă! Nevoia unei asemenea abordări se resimțea de demult. Or, structurile arhitectonice tradiționale, mai ales cele istorice, chintesența cărora sunt rigiditatea conservatoare, nemișcarea – nu se pretează, ba chiar vin în contradicție cu esența societății informatizate care este schimbarea. Aceste structuri (și despre aceasta ne-am convins și noi atunci când am purces la automatizarea Bibliotecii Naționale din Chișinău) îngreunează procesul de implementare a sistemelor automatizate de bibliotecă, dictând cheltuieli suplimentare considerabile pentru efectuarea lucrărilor de adaptare și fac extrem de dificilă aplicarea managementului biblioteconomic performant bazat pe flexibilitate morfologică continuă, pe potrivirea funcțională permanentă la necesitățile mediului în schimbare. Noțiunea de “mobile building”, introdusă în uz de către managerii și biblioteconomiștii americani, a

însemnat, inițial, aplicarea în interiorul construcțiilor de bază ale clădirilor de bibliotecă a unor pereți mobili care să permită flexibilitatea funcțional-morfologică în funcție de cererea pieței informaționale. În țările de expresie sau de stilistică germano-britanică a fost pusă în aplicare ideea de hală, aceasta presupunând lipsa oricăror pereți interiori, spațiile funcționale fiind demarcate convențional prin dispunerea mobilierului, iar interiorul în ansamblul său are similitudini cu acela al uzinelor. Proiectat și edificat în această cheie, interiorul Bibliotecii Municipiale din Copenhaga, ca și felul cum activează această instituție, sunt o intruchipare vie a ideii de industrie a serviciilor de bibliotecă. Să fim de acord însă că aceste două orientări în biblioarhitectura contemporană nu reflectă nici pe departe complexitatea fenomenului numit bibliotecă. Născute pe un palier de gândire și acțiune în extremis, dictat de nevoia de a supraviețui, de a rezista concurenței pe piață informațională, ele, ca de altfel și industrializarea bibliotecărească, mai curând deformează această complexitate și nu este exclus să ajungă a fi expresia unei decadente în bibliologie. Or, mobilitatea, serviciilor și altele asemenea, deși se înscriu timpului, nu pot să dețină primatul în raport cu parametrii socio-culturali, spirituali și soteriologici ai institutului de bibliotecă. Omul nu se va confunda, să zicem, cu mașinile ce fac coadă la benzinărie, stând și el în rînd în hala unei biblioteci pentru a se “alimenta” cu informație. În chiar biblioteca municipală din capitala daneză se desfășoară numeroase activități de suflet, conținutul cărora se potrivește cu interiorul de hală ca nuca de perete.

Pe de altă parte, nu e mai puțin adevărat că și conținutul modernizat al bibliotecii are același grad de potrivire cu clădirile tradiționale și istorice. În această ordine de idei, pornind de la aprecierea clădirii de bibliotecă la rang de resursă tehnologică, biblioteconomiștii danezi au realizat o nouă tipologizare a bibliotecilor, împărțindu-le, după acest criteriu, în clasice și moderne. Cu referință la cele din urmă, ideea, care în cadrul dezbaterilor s-a transformat totuși într-un curent de opinie, este că proiectele noilor clădiri de biblioteci trebuie să fie umanizate, homocentrate. Concesia făcută de “industrialiști” rezidă în acceptarea și introducerea în uz a unei noi noțiuni, a aceleia de “spațiu arhitectonic informațional”, aceasta presupunând conjugarea funcționalității tehnologice cu îmbinarea artistică a elementelor

constructive. Proiectul noii clădiri a Bibliotecii Regale a Danemarcei pare să fie circumscris acestui consens.

Dar nici acest mod de abordare arhitecturală și inginerască nu acoperă pe deplin complexitatea fenomenului. Drept care tot mai mulți specialiști subliniază nevoia unei metafizici moderne a biblioarhitecturii. Proiectul "Bibliothèque de France", mult discutat și apreciat la IFLA-97 ca fiind unul pentru mileniul III, este produsul unor investigații de profundis tocmai în această direcție. Concepție cu valoare de unicat și de premieră mondială, "Bibliothèque de France" are un suport filozofic elaborat sub toate aspectele, inclusiv cel arhitectonic, care se bazează pe ideea de bibliotecă națională ca memorie a națiunii și pe un program conceptual de lungă durată – "Memoire de France". Structura arhitectonică a creierului uman a servit, într-un anume fel, drept model de imitație. La umbra fascinației domnitoare generată de această lucrare te întrebi totuși dacă nu cumva elementele ce reprezintă în ea intelectul uman le copleșesc pe celelalte "reprezentante" ale omului francez, șe deci, dacă, în consecință, acest proiect nu este și el puțin dezechilibrat.

Și a fost expus în Bela Center un proiect care, din păcate, nu s-a prea aflat în câmpul de atenție al vorbitorilor, dar care reprezintă un model perfect de metafizică biblioarhitecturală modernă – proiectul noii clădiri a Bibliotecii Naționale din Riga. O formulă artistică ce o surclasează pe aceea a francezilor. O acoperire deplină și armonioasă a întregii complexități a bibliotecii ca fenomen, precum și a viziunilor asupra ei din veacuri și din prezent (far, cetate, navă (maritimă dar și cosmică), arcă biblică, templu, deal natal, memoria neamului, univers, loc soteriologic de comunicare umană). Formă arhitecturală nemaiîntâlnită nicideunde și niciodată. Chip simpatetic iradiind dragostea pentru om și iubirea de țară. Un implicit tehnologic de ultimă oră plus viziuni tehnice inovatoare, gen SF. O întruchipare a tuturor timpurilor. Proiectul leton va fi, cred, una dintre referințele secolului XXI, dacă-și va afla o înfăptuire pe măsură.

4. Despre „trupul” și „spiritul” informatizării (vorba antreprenorilor de la IME București), adică despre hardware și software s-a discutat atât cât era necesar să se sublinieze interdependența dintre

acestea și resursa arhitecturală, statutul lor prin care au devenit ca un dat al biblioteconomiei cât și nevoia și modalitățile perfecționării lor continue. Nu e mai puțin notabilă interdependența evolutivă dintre ele însele: generațiile mai noi de computere dictează necesitatea elaborării unor logisiel-uri adecvate și viceversa: software-urile de dată recentă depășesc prin complexitatea lor parametrii calculatoarelor relativ vechi. Noțiunea de generație (versiune) a intrat și în uzul curent al programatorilor, la IFLA-97 fiind demonstrate ultimele generații de programe VTLS și VUBIS. Disputa dintre inginerii-programatori și biblioteconomiști (mai puțin principală și mai puțin consistentă ca aceea ce s-a produs cândva între fizicieni și poeți, poate și din cauza insuficienței informări reciproce a acestora dintâi asupra domeniilor profesate) s-a soldat cu acceptarea unui adevăr axiomatic: nici un soft de bibliotecă nu va avea calitatea și eficiența scontate dacă în elaborarea lui nu sunt implicați și tehnologi-biblioteconomiști. Principiul acesta al tandemului rămâne valabil și la exploatarea sistemelor automatizate de bibliotecă. Deși nu puține sunt opțiunile în favoarea unor biblioteconomiști cu reciclare aprofundată în domeniul programării și al administrării rețelelor de computere și a bazelor de date.

În condițiile repeziciunii debordante cu care se învechesc produsele de soft și de hard, avându-se în vedere finanțarea insuficientă și în general problematică a bibliotecilor, de o importanță vitală este găsirea unor soluții tehnologice și logistice de renovare, redotare și adaptare a resurselor disponibile. O subcomisie în cadrul FIAB-ului, precum și niște structuri corespunzătoare de nivel național ar contribui realmente la soluționarea acestei probleme.

Pentru informatizarea bibliotecilor hotărâtoare devine ceea ce unul dintre participanții la conferință a numit „mentalitate de rețea”. Într-un spațiu informatizat însăși noțiunea de PC pare să-și piardă conotațiile sale primare, rețelele locale, teritoriale și naționale impunând o cu totul altfel de ideologie. PC-urile ar putea să mai însemne ce-au însemnat doar pentru utilizatorii la domiciliu. Globalizarea informației definitivează această situație, toate resursele intrând într-o relație de subordonare cu rețeaua World Wide Web, cu magistralele informaționale și cu INTERNET-ul. Mult râvnitul Sat Global începe să devină o realitate. O noțiune nouă, aceea de „bibliotecă în aerospațiu”, a fost introdusă în

uz de către Comisia Europeană, aceasta prezentând la Copenhaga pachetul de programe „Telematics for libraries”, 80 de proiecte, în elaborarea cărora s-au investit 64 de milioane de dolari americani, integrează într-un tot informațional sistemele de biblioteci ale țărilor-membre în blocul NATO. În fond, această bibliotelematecă este expresia unui „sat” informațional continental, exemplu de urmat și pentru alte continente și, poate, o sugestie că la „satul mondial” se poate ajunge prin constituirea „mahalalelor” sale. Asta, bineînțeles, pentru acei care au traversat niște etape anterioare: PC-uri cu utilizare în sens primar, rețele locale, teritoriale, naționale. Bibliotecile moldovene mai au de făcut niște pași...

5. Cunoașterea evoluției tehnologice a bibliotecilor din țările fruntașe este pentru cei din ariergardă un exercițiu instructiv și recuperatoriu în sensul că prin efort de autodepășire, beneficiind de rezultatele unor cicluri de probe și erori deja consumate, îți creștii posibilitatea de surmontare a unor etape. Afinitățile noastre cu francezii, genetive dar și elective de multe ori (la promovarea reformei bibliotecare în Republica Moldova, de exemplu, au fost urmate direct sau prin filiera biblioteconomiei românești, idei și modele franțuzești) ar fi un argument firesc în favoarea alegerii experienței probante a acestora drept palier al travaliului cognitiv, din care, în cazul cel fericit, am putea să rămânem cu un imbold faustic întemietor de personalități noi, de o comunitate bibliologică nouă în Basarabia, aliniată și orientată altfel decât a fost. Cu atât mai mult că experiența galică suscită tot mai mult interesul general, fiind înalt apreciată pe mapamondul bibliologic, alegerea dnei Cristine Dechamps în funcția de președinte IFLA încununând această prețuire.

Sistemul de biblioteci al Franței (la Copenhaga i-au fost consacrate numeroase comunicări, raportul lui Dominique Lahary fiind unul de referință) se caracterizează, în general, printr-un mod de comportament prudent. Există câteva biblioteci - pilot (bibliotheques- pionniers) – la Cambrai, Lyon, Valenciennes, Taverny, Licieux, Paris (B.P.I. „Pompidou”) – pe seama cărora sunt probate majoritatea inovațiilor înainte ca acestea să fie omologate. Punctul de plecare al modernizării a fost inventarea mediatecii. Prima bibliotecă de acest fel a apărut la

Cambrai, ideea minimă fiind ca ea să conțină ceva mai mult decât cărți (documente audio, video, reproduceri de artă, jocuri, CD-ROM-uri). În anii '80 - '90 a apărut o întreagă rețea de asemenea instituții care a reușit un succes masiv. S-a constituit și un nou tip de clădiri numite tot mediateci. Problema coexistenței unor suporturi diferite s-a aflat atunci în centrul atenției biblioteconomiștilor francezi. La Cambrai s-a optat pentru clasificarea unică a tuturor suporturilor. În alte biblioteci s-a recurs la catalogarea separată pe genuri de suporturi: cărți (adulți, juniori), discuri, video etc. În această perioadă intră în uz noțiunea de multimedia.

Nu mai puțin relansatoare a fost ideea formalizării datelor catalografice, formatul UNIMARC și RAMEAU-ul fiind aduse la statutul de standarde naționale. Informatizarea întemeiată pe acestea a decurs în două planuri: cel al antreprizelor, cuprinzând bibliotecile mari și rețelele de biblioteci și acela numit în Franța l'informatique domestique (7 milioane de computere Minitel utilizate la domiciliu au fost conectate la baze de date din biblioteci). Etapa imediat următoare a fost și s-a numit prefigurarea logitecii. În preludiul ei, numit de francezi primul val (sintagmă ce a făcut faimă în biblioteconomia lor națională) s-a produs implementarea documentelor electronice hors ligne, experimentală și treptată: 1) utilizarea CD-ROM-urilor ca instrumente bibliografice, 2) oferirea lor spre consultare cititorilor sur place și 3) implementarea masivă în toate genurile de activități și de împrumut (inclusiv la domiciliu) pe întreg cuprinsul sistemului de biblioteci, constituirea sideromotecilor.

S-a trecut apoi formarea primelor colecții digitale. Procesul de digitalizare (numerisation) a cuprins documentele ce țin de patrimoniul național imprimat și de istoria Franței. Suportii utilizați pentru aceasta au fost (și mai sunt) CD (ROM și photo), durdisque, DON. Accesul la aceste colecții a fost separat de catalogul general. Pe lângă biblioteca publică din Valenciennes a fost înființată prima stațiune de digitalizare.

„Le choc INTERNET” a fost titlul celui de al doilea val. Experimentul a început în cadrul programului de interacțiune a bibliotecilor universitare cu rețeaua RENATER. Întrucât INTERNET-ul este considerat un obiect de mediatizare ambiguă (nu sunt filtrate elementele porno, cele de propagare a rasismului etc.), implicarea bibliotecilor și a

cititorilor a fost prudentă și minoritară. Accesul publicului s-a înlăptuit în mod treptat (dozat) la Lyon, Taverny și la B.P.I. „Pompidou”. Accesul este limitat în timp și se realizează în parte cu plată, în parte gratuit, prin pagina de orientare, pagina de acces și furnizorul de acces. Beneficiariilor li se oferă servicii de navigare, copii pe hârtie și pe dischete. În paralel cu omologarea serviciilor INTERNET se produce conectarea bibliotecilor franceze la rețeaua WWW. Etapa „Web” a însemnat conștientizarea nevoii trecerii de la autonomie la integrarea internă și externă.

Integrarea internă a urmărit scopul juxtapunerii suporturilor și tehnologiilor incompatibile. În 1994 la Valenciennes, Windows-ul este folosit ca program integrator intern, reușindu-se compatibilizarea catalogului general cu rețeaua CD-ROM, posturile de logitecă și accesul la INTERNET. Ia naștere, astfel, primul catalog electronic multimedia. La B.P.I. și la Lion a fost aplicat în acest scop așa-numitul *via telnet*. Astăzi integrarea internă este facilitală de noua tehnologie complexă INTRANET.

Integrarea externă (de rețea și de sistem bibliotecar) se înlăptuiește în cadrul strategiilor INTERNET ale comunităților locale, în rețeaua de documentare constituită prin cooperarea bibliotecilor universitare cu cele publice ș.a. Un sistem integrat la nivel național se pune la punct odată cu realizarea proiectului „Bibliothèque de France”. Serviciile oferite publicului în acest regim integrat sunt de o diversitate și de o complexitate impresionantă, de la simpla pagină de prezentare la veritabile animații literare cu publicări de texte.

De notat este că dezbaterile, controversale actuale ale biblioteconomiștilor francezi, problemele scoase de ei pe tapet sunt mai mult de ordin bibliotecăresc decât tehnologic. Se crede, de exemplu, că tehnologiile noi busculează organizarea bibliotecilor. Un subiect mereu deschis este „Multimedia și problema granițelor dintre genuri” (jocurile-fac ele parte din colecțiile bibliotecii? Și altele asemenea). Cum în mediul INTERNET utilizatorul versat nu prea are nevoie de ajutorul bibliotecarului, ba chiar dispare și publicul cititor, în locul lui venind clientela, se discută mult despre destinul și viitorul bibliotecii și al bibliotecarului. Extensiunea serviciilor a generat și ea câteva subiecte permanente în cadrul disputelor, conferințelor și în paginile publicațiilor de specialitate (funcția „de impresie” a CD-ROM-ului, INTERNET-ul, care este mai mult decât un spațiu de lectură ș.a.). Probleme de

ordin juridic și chiar tarifar s-au răsfrânt și ele asupra luărilor de atitudine și evoluției cadrului de reglementare.

6. Resursa umană (bibliotecarul / beneficiarul / utilizatorul) are a cunoaște și ea metamorfoze pe potriva schimbărilor ce se produc. Este evident că bibliotecarul de formație clasică și cu atât mai mult nespecialistul reciclat sau reformat la cursuri postuniversitare (chiar cu vechime considerabilă în muncă) vor avea tot mai puține șanse de supraviețuire dacă nu-și vor reconsidera și nu-și vor îmbunătăți în mod radical pregătirea profesională. Or, bibliotecarul trebuie nu doar să cunoască și să știe a manipula noile resurse tehnologice, dar să-i și familiarizeze cu ele pe cititori, lucru fără de care aceștia din urmă nu-și vor putea realiza dreptul de acces la informație. În plus, noile tehnologii au un impact radical asupra biblioteconomiei înseși, multe compartimente ale căreia, în special cele ce țin de tehnica de lucru, au fost și continuă să fie revizuite, ele dictează necesitatea unei exactități, punctualității, a unei discipline tehnologice fără precedent: orice necorespondență, fie și neînsemnată, nu mai rămâne un incident local, sau localizat, ca mai înainte, ci se răsfrânge imediat asupra ciclului tehnologic al întregii biblioteci, iar uneori și asupra unei rețele bibliotecare. Se iscă, în acest context, o situație paradoxală: pe de o parte, specializările trebuie să fie mult mai aprofundate și mai exacte (legate de posturi concrete), pe de alta, însă, tocmai o astfel de specializare, în condițiile regimului funcțional de rețea și a unei viteze operaționale nemaicunoscute, poate periclita, mai mult ca oricând, integritatea sistemică dacă angajatul nu are o viziune a întregului, în special dacă nu are cunoștințe despre ce trebuie să întreprindă ori să evite la postul său, în parte, pentru a nu prejudicia, a nu bloca ciclul de procese și operații al instituției în totalitatea și în unitatea sa. De unde necesitatea însușirii unor cunoștințe sintetice, ce țin chiar de o metafizică biblioteconomică, dar care trebuie să fie revelatoare și mai esențiale decât filosofările adeseori gratuite și aproximative de până acum. Se impune, prin urmare, o reconsiderare a concepțiilor (noțiunilor) de profesionalism și de profesionism în biblioteconomie.

Schimbările de fond ale profesiei ar putea să aibă un impact modifier asupra titlului ei însuși. Când, în anii '90, în Franța se derula perioada de grație a sideromotecilor, specialiștii erau pe punctul de a

oficializa în locul denumirii de bibliotecar pe aceea de sideromotecar. Dezbaterile asupra acestei chestiuni au continuat și la IFLA-97. Opțiunile rămân deocamdată împărțite. Se rețin ca fiind mai relevante și mai echilibrate definițiile propuse de reprezentanții ALA („lucrător (sau bibliotecar) de referință”), Peter Druker („lucrător al cunoașterii și al cunoștințelor”) și Deluiz („bibliotecar-informatician”).

De regulă, definițiile noi ale profesiei au drept acoperire concepții noi asupra învățământului bibliologic. Noțiunea de educație continuă este regândită și reconsiderată, conștientizându-se inevitabilitatea propunerii (acceptării) unor obiective majore, de performanță, mereu înnoite, care să conducă la emergența valorilor în biblioteconomie, la formarea unor specialiști de top, la depășirea, în sfârșit, a efectului (devenit patologic la noi) de conservare a condiției minore de inerție, de fobie în fața noului, de incertitudine și de vizionarism fatidic. Noțiunea de instruire performantă a fost acceptată unanim ca fiind una generică și directoare. Strategia pregătirii cadrelor de bibliotecă trebuie să presupună nu doar cultivarea unor deprinderi de orientare în bibliografia profesiei și de autoinstruire, ci în primul rând, însușirea unor metodologii de gândire biblioteconomică și situațională, de cunoaștere bibliologică, formarea unor capacități de adaptare la schimbări, dar mai ales a unor aptitudini de anticipare a schimbărilor, de prognozare a acestora, de modelare continuă a unor funcții, rămânând ca ceea ce au făcut în general până acum studenții (memorizarea adeseori mecanică și altele asemenea) să rămână „în grija” computerelor personale ale acestora, care computere urmează și ele să-și „facă studiile” dimpreună cu proprietarii lor. Una dintre condițiile de înmatriculare ar fi deci, nu doar să posezi computerul, ci să și posezi un computer.

În virtutea unei astfel de viziuni, partea de leu a investițiilor în învățământ trebuie să fie destinată studiilor la facultate și nu educației continue, pentru care statul cheltuiește sume considerabile, până la urmă și în mare nejustificat. Durata studiilor urmează a fi mărită de la 4-5 la 8-9 ani, programele de studii conceptuale și metodologice fiind conjugate în mod obligatoriu cu activitatea practică într-o bibliotecă, unde studentul are statut de angajat pe toată durata studiilor. Ciclul formativ va include câteva trepte pe care viitorul bibliolog va trebui să le ia, la facultate și în bibliotecă, asemeni celor ce studiază medicina.

În mod analog, catedrele facultății vor avea drept baze de pregătire biblioteci concrete, în care profesorii vor fi și ei angajați, la nivel de șefi de compartimente. După absolvire, autoinstruirea (educația continuă) va ține de competența și de grija personală a fiecărui specialist, de aceasta depinzând evoluția carierei sale și remunerarea muncii în baza unei grile de trepte pe care acesta urmează să le ia pe parcursul activității sale.

Câteva dintre principiile directoare implicite ale noilor concepții de formare bibliologică rețin atenția:

Cvin: „Principiul holistic trebuie să stea la temelia actului formativ. Orice decizie tehnică presupune cunoștințe adecvate pentru cunoașterea și înțelegerea întregului scenariu”.

Deluiz: „Bibliotecarul-informatician trebuie să fie pregătit pentru a asimila și a dirija schimbările din societatea informațională, el trebuie să devină acceleratorul canalului dintre resursele tehnologice și informația vitală”.

Kein: „Bibliotecile actuale pot să rămână viabile în secolul XXI numai dacă se vor schimba procesele de bibliotecă, acestea pivotându-se pe ideea și pe deprinderile practice de acces la informație”.

Monro: „Formarea trebuie să reiasă din paradigma schimbată a serviciilor, care, în condițiile societății informatizate, cuprinde: 1) informarea, 2) instruirea, 3) dirijarea (orientarea) și 4) stimularea (marketingul). În condițiile schimbării bibliotecile trebuie să-și asume și funcția de protecție socială. Biblioterapia (în special terapia lecturii, atunci când informația este ambiguă) și bibliopsihologia urmează a fi reabilite”.

E posibil, deci, ca într-un viitor nu prea îndepărtat, dacă lucrurile vor evolua în direcția opțiunilor conceptuale enunțate, sub genericul profesiei de bibliotecar-informatician (eu unul pledez pentru această definiție) să apară specialități adiacente noi, precum acelea de biblioterapeut, bibliopsiholog, biblioarhitect, bibliotehnolog, biblioprogramator ș.a. alături de acelea care sunt deja prezente: administrator de rețea computerizată, administrator baze de date, administrator INTERNET, bibliosociolog etc.

Dincolo de formarea și perfecționarea continuă a cadrelor, o revoluționare a managementului resursei umane în biblioteconomie se

impune în mod implicit și imperios, fiind vorba aici, de fapt, dacă e să spunem lucrurilor pe nume, despre nevoia unei a doua alfabetizări, în acest sens, a conducătorilor din biblioteci. Perspectivele sunt legate aici de acceptarea și trecerea la TQM, sistem prin care calitatea devine componenta modului de viață al bibliotecarului.

7. La o raportare a srării de lucruri de la noi la aceea din lumea de avangardă, diferențele se văd cu ochiul dezarmat. De fapt, ele pot fi sesizate, ba chiar presupuse și fără un asemenea exercițiu. Lucrul acesta nu trebuie să fie însă, în nici un caz, un prilej de accentuare a fobiilor noastre aproape apriorice. Or, în acest fel este ușor să compromitem esența și sensul umanului însuși. Să încercăm încă o dată, cum au făcut-o predecesorii în ziua dintâi, să ne dezdoim coloana vertebrală, dar în același timp să nu exagerăm așteptările de la tehnicile și tehnologiile de ultimă oră. Or, trecerea fizică a graniței mileniului trei nu înseamnă forțarea unor schimbări. Să luăm aminte la spusele celor mai deștepți ca noi că „trebuie să-ți propui obiective majore ca să nu admiți conservarea condiției tale minore” și că „omul sărac trebuie să-și depășească condiția și să-și rezolve problemele prin instruire”. Apoi să ne apucăm să constituim cel puțin un catalog electronic veritabil, să lichidăm handicapul flagrant dintre spațiile informaționale urban și rural, să încercăm chiar să elaborăm un proiect intitulat „Bibliotelemateca Moldovei” cu care am putea fi luați și noi în serios și acceptați în Europa integrată. Toate acestea să le includem apoi în simbolicul trandafir de aur despre care am pomenit la început, trandafir cu care sper că m-am ales și pe care vi-l întind și vouă în mod dezinteresat, dar totuși cu un interes necontrafăcut de altruist.

1997

BIBLIOTECILE ȘI DEMOCRAȚIA

Sub aspect istoric, democrația a apărut mult mai târziu decât bibliotecile. Totuși, răspândirea acesteia din urmă, altitudinile ce le-a cucerit în ultimele secole, mai cu seamă în momentul actual, fac imposibilă o viziune a bibliotecii în afara democrației.

Dar ce înseamnă democrația.? George Washington a spus, cu referire la aceasta, următoarele: Cel mai sfânt drept al omului este dreptul la fericire. O comunitate de oameni își v-a alege o astfel de conducere, care să creeze asemenea posibilități ca fiecare om să poată să fie fericit. Atunci, când accesul la fericire este periclitat ori, și mai mult, blocat, comunitatea își va alege o altă conducere, care să permită oamenilor să fie fericiți.

Diferența de „vârstă” a pus deja în mod serios în fața bibliotecilor sarcina modernizării lor sub acest aspect. Totuși, similitudinile ce există între aceste două le permit să se sincronizeze și să se interpătrundă în mod dinamic. Dar pentru a înțelege acest lucru e nevoie să ne întoarcem la constituentele democrației.

Aceasta din urmă presupune trei componente de bază: suveranitatea poporului, separația puterilor și sufragiul (votul) universal.

Cât privește relația cu puterea, cu politica, bibliotecile veritabile trebuie să se ferească de impactul lor direct, menținându-se într-o loialitate neservilă. Pentru că puterea și politica sunt acel vânt schimbător, care, odată pătruns în bibliotecă, ar produce asemenea schimbări de ordine și de conținut pe rafturi, dar și în programul, în statutul ei, încât biata bibliotecă ar deveni un cameleon, dar nu unul inofensiv, ci tulburător de suflete și conștiințe.

Biblioteca, vorba lui Noica (care se referea la cultura noastră în general, iar bibliotecile fac parte din această cultură) trebuie să aibă un plan neschimbat, alcătuirea căruia o constituie Credința, Limba, Istoria neamului și Locul (în sens heideggerian) ceea ce am putea tălmăci ad-hoc prin patrie, comunitate, baștină.

Orice s-ar întâmpla în politică, biblioteca trebuie să se țină pe aceste lucruri perene și temeinice, altfel devine o morișcă de hârtie învîrtită de vânturile puterii și ale politicii, îndepărtând oamenii cărora le aparține și trebuie să le slujească pe drept cuvânt.

Cum să reziste o bibliotecă în fața vânturilor sus-pomenite ? Un rol deloc secundar îi aparține aici șefului de bibliotecă, care își asumă, cum s-ar zice , rolul de paratrăsnet. El încearcă astfel de relații cu puterea, încât instituția să poată rămâne ce trebuie să fie. Iar colectivul instituției trebuie să aplice o asemenea măiestrie, mai ales în ceea ce privește popularizarea cărților, încât temele comandate de putere să aibă, într-o expoziție, de pildă, contraforții, contratemele care să sugereze adevărul și astfel să nu trădeze planul acela neschimbat de care am vorbit. Aluziile, intercalările, șarjele subtile, contrapunerea unor personalități (personaje) impuse cu unele ce țin de curățenia vetrei, recurgându-se la motivația, la cele mai neașteptate legături în timp ce au existat între ele, ori chiar la legăturile istorice. Sigur că metodele acestea nu vor dura mult, dacă șeful bibliotecii nu va fi înțeleș de colectiv și astfel va nimeri între ciocan și nicovală, ori dacă puterea prin agenții săi va scoate totul la iveală, după care vor urma măsuri organizatorice sau economice, inclusiv blocada financiară. Uneori pot urma lichidări sau comasări de instituții .

O garanție a supraviețuirii o constituie, în asemenea circumstanțe, intrarea oportună a bibliotecii în societatea civilă (la noi ea deocamdată e în stare de formare) , constituirea unor comitete civile de conducere a bibliotecii, căutarea unor surse suplimentare de finanțare. Un rol capital îl poate avea o veritabilă Asociație de bibliotecari, care este expresia conștiinței de sine a bibliotecarilor și are pârgii eficiente de contracarare a politicului și de influențare a acestuia. ALA, care a reușit să obțină chiar anularea bilului despre Internet al președintelui SUA, este în acest sens un model, un imbold și o încurajare eficientă.

Pentru a atinge asemenea performanțe, Asociația noastră trebuie să se spijine pe principii etico-morale și etico-profesionale ferme, eludând declarațiile retorice și formulând niște obiective care să fie cât mai apropiate de realitatea în care încearcă să supraviețuiască bieții bibliotecari (mai ales cei din spațiul rural).

Dar, cum vorbeam mai sus de anumite similitudini între democrație și bibliotecă, hai să ne întrebăm, totuși, ce înseamnă democrația bibliotecară ?

O bibliotecă în adevăr democratică trebuie să contribuie la fericirea omului, ori, mai exact spus, trebuie să facă parte din fericirea omului. Nu

voi pregeta să repet, că adevărata fericire nu poate să existe în afara Limbii, Credinței, Istoriei și Locului neamului tău. În acest sens, pivotul, temelia conținutală a bibliotecii este ca și cum un testament. Apoi, într-o bibliotecă democratică cititorul trebuie să aibă dreptul și posibilitatea de a alege ce să citească, de a alege timpul și spațiul lecturii și, de ce nu?, chiar bibliotecarul care să-l servească. Sunt sigur, că într-o civilizație avansată postul de bibliotecar trebuie să fie eligibil, iar din cei câțiva lucrători ai unei biblioteci cititorul și-l alege pe acela în care simte apropiere, compatibilitate, încredere. La rândul său, lucrătorul unei biblioteci democratice trebuie să exprime cinstea desăvârșită în comunitate, iubirea față de cititori ca față de semeni. De unde revigorarea actuală a biblioterapiei și bibliopsihologiei, tratarea fobiilor cititorilor etc.

Am pomenit de comunitate și aici tocmai e momentul să reflectăm când este veritabilă o democrație și, în consecință, se așează și o bibliotecă în adevăr democratică. Conștiința de sine a comunității este ceea ce le generează, le dezvoltă și le întreține pe toate cele ce țin de democrație. Când comunitatea are această conștiință, ea știe că biblioteca din sat sau din oraș este a ei, nu a statului, căci e adunată pe banii lor de contribuabili. În acest caz, comunitatea singură hotărăște ce bibliotecă trebuie să aibă ca membrii ei să fie fericiți iar copiii să se pregătească pentru viața viitoare. Tot ea, comunitatea, va găsi sursa de finanțare, un bibliotecar bun sau câțiva, în funcția de mărimea localității (a zonei de servite, cum se spunea altădată) și tot ea va stabili regulamentul după care această bibliotecă va funcționa.

O asemenea bibliotecă este la dos de orice vânturi politice și de orice jocuri ale puterii.

Când comunitatea are conștiința de sine, bibliotecarul nu mai este recrutat de cei de sus, ci ales, uns de oamenii acelei comunități. Acest bibliotecar nu mai e dominat de teama de a nu acoperi vre-un indicator de performanță (acești indicatori însemnând nu doar tendința de a-i pune pe bibliotecari să lucreze mai eficient, ci și, într-un fel, lipsa de încredere față de ei ca oameni și ca profesioniști). Sigur, comunitatea, alegându-și bibliotecarul, va avea și măsura ei de evaluare, consfințită de toți membrii comunității. Or, dacă o comunitate are conștiință de sine, aceasta presupune cu totul alt fel de parametri de inteligență și de evaluare pe care se așează noile relații între oameni.

Din păcate, la noi, în acest moment, sunt foarte puține comunitățile ce au această conștiință. De aici și starea democrației noastre, manipulările sufragiale devenite tradiționale. Mai mult ca atât. În lipsa de conștiință a comunității bibliotecile noastre (majoritatea din ele) seamănă cu niște corabii ce se târăsc pe uscat. Multe feluri de experiență adusă din străinătate le dau iluzia apei în care, chipurile, navighează, dar mai ales iluzia periculoasă că ele se înscriu într-o societate nouă, democratică. E un fals nociv, pentru că o asemenea societate, în toți parametrii ei, la noi încă nu există. Multe din bibliotecile noastre se află astăzi într-un joc cu sine însele, pentru că le lipsește și acel plan neschimbat de care am vorbit, plan demolat de putere. Asume în asemenea situații mai ales când se suportază exclusiv pe fascinația experienței etranjere, ele și comunitatea lor se pot abate de la albia fericirii lor celei drepte. Lucru ce poate fi salvat chiar de aceste biblioteci, dacă ele ar face tot posibilul ca să ajute fragila noastră democrație, devenind centre de informare corectă a comunității și ferind-o astfel de manipulare și de rătăcire, de pierderea fericirii adevărate.

ROSTUL ASOCIAȚIEI BIBLIOTECARILOR ÎN CONTEXTUL SOCIETĂȚII CIVILE A SEC. XXI

În spațiul acesta mirobolant, oferit reuniunii noastre ca și cum pentru a recompensa mediile ambientale din care au sosit delegații congresului bibliotecarilor, medii dominate actualmente de un dezechilibru ofensator între opulența minoritară și mizeria majoritară, de o promiscuitate existențială iremisibilă, în spațiul acesta vine de la sine predispoziția de a începe discursul cu evocarea generației de aur de la 1848, care, dacă i-ar fi fost îngăduit ragazul necesar, ne-ar fi adus la înălțimea națiunilor celor mai prospere. Dar fac acest lucru nu dintr-o pornire paseistă. Motivul evocării este că din lecția acelui moment de garanție al istoriei noastre noi nu am tras învățămintele de rigoare. Opera generației pașoptiste a însemnat, precum se știe, trecerea la capitalismul de tip liberal, crearea statului român modern prin înființarea unor instituții democratice de tip occidental, carolingian și orientarea politicii sociale spre promovarea valorilor umane, a libertăților persoanei. „Ideile și energia acestei generații, scrie un cunoscut publicist, au realizat cea mai spectaculoasă revoluție instituțională românească. Din punct de vedere cultural, rezultatele acestei renașteri instituționale au fost decisive pentru formularea conceptului modern de cultură românească. În fond, întreg conținutul creației culturale românești moderne este legat de această fertilă înnoire”. La aceasta s-au adăugat, desigur, inteligența, adevărata dragoste de țară, onestitatea, ținuta morală ireproșabilă și pilduitoare, calități care astăzi la noi se-ntâlnesc rar la baza piramidei și dispar către vârful ei. Atunci, însă, neamul nostru traversa o etapă fulminantă, încât același publicist citat de mine mai sus, notează că, privind la istoria noastră între 1848 și 1921, sentimentul pe care îl are este că: „Dumnezeu își avea fața întoarsă spre noi. Tot ce voiam să realizăm și încercam să aducem la îndeplinire ne ieșea”.

Spre neșansa noastră, însă, această generație nu a reușit să-și aducă la îndeplinire ce-a de a treia componentă fundamentală a concepției sale și anume crearea unei solide societăți civile democratice, capabilă să confere legitimitate urmașilor ei politici în condițiile votului

universal. De fapt, ea nu a avut răgazul unei mai lungi păci prospere pentru a duce totul la o împlinire perfectă. Tocmai aceasta este una din principalele cauze ale acelui soi de lejeritate cu care a călcat peste noi tăvălugul mentalității și ideologiei colectivist-totalitariste. Și tocmai în aceasta rezidă lecția ce ne-a dat-o acel segment al istoriei noastre și pe care ar trebui s-o însușim, dacă vreți, prin inoculare. Lecția aceasta ne învață că nici o societate democratică, nici o democrație nu poate să supraviețuiască fără de o societate civilă bine așezată.

De atunci până astăzi termenii problemei nu s-au prea schimbat, ea devenind în prezent, pentru noi, una deosebit de actuală. Și nu doar pentru noi. Problemele dezvoltării societății civile în perspectiva noului secol și a noului mileniu au ieșit pe prim plan pe întregul mapamond. Diversele opinii și concepte tind să fuzioneze într-un proiect universal denumit CIVICUS. De la mai vechea definiție potrivit căreia societatea civilă este o comunitate de persoane adunate să schimbe societatea, s-a ajuns la formulări moderne, adaptate la noile condiții, în special la acelea ale informatizării și globalizării. Alcătuită din diverse segmente profesionale sau de interese, societatea civilă, dincolo de aspectele comunicative, de specialitate, de solidaritate ș.a. își formulează tot mai obvios, ca funcție centrală, dezideratul de a așeza o viață publică de alternativă, de obicei în opoziție cu puterea, de a apăra și aprofunda înaintarea procesului democratic. Sociologul M. Cioldin formulează o paradigmă a Civicusului, conform căreia societatea civilă trebuie să se fundamenteze pe norme (juridice, etice etc.) structuri (asocieri benevole), rețele de comunicare și pe criteriul valorii. Astfel organizată, ea trebuie să constituie una dintre cele trei componente de bază ale democrației viitorului, democrație pentru reprezentarea căreia este pusă în uz metafora scaunului cu trei picioare: un picior este parlamentarismul, al doilea-economia de piață liberă și al treilea — societatea civilă. E o imagine relevantă, or ea pune în lumină adevărul că e suficient să fie lipsă doar una din cele trei părți întemeietoare ca democrația să fie lipsită de expresie sau chiar să sucombeze. Dovadă o face chiar felul oripilant în care s-au spulberat la noi, peste veac, idealurile pașoptiste. Cât despre starea actuală de lucruri, vă las pe dumneavoastră să meditați și să numărați cam câte picioare ar avea taburetele democrației basarabene.

Michael Marshall conchide, într-un eseu, că problema principală pentru care s-a consolidat societatea civilă a sec. XX constă în confruntarea cu cele trei mari crize ale acestui veac: criza bunăstării, criza dezvoltării și criza regimului totalitar. Depășirea acestora a fost și este posibilă, în viziunea lui, în primul rând, prin punerea în valoare a capitalului uman și a capitalului social, cu condiția agregării lor într-o mișcare civică prin asocieri de persoane. Cu cât e mai mare posibilitatea oamenilor de a lucra împreună cu atât e mai mare șansa construirii societății civile, principalele elemente ale căreia, zice el, sunt Asociațiile profesionale, iar acestea din urmă trebuie să promoveze:

lucrarea împreună;

solidaritatea;

ajutorul reciproc.

Care ar fi rolul bibliotecilor în construcția CIVICUS-ului? Marshall consideră, că criteriul valoric pe care trebuie să se pivoteze o societate civilă nu poate fi valorificat dacă populația nu este pe deplin și corect informată, dacă nu i se cultivă deprinderi selective, de orientare în valorile sociale, de discernere. Dreptul de a alege este inoperant dacă acesta nu este asigurat în paralel cu dreptul omului de acces la documente și informație. Se impune astfel, în condițiile informatizării, trecerea de la parametrii echității sociale la aceia ai echității socio-informaționale. Pe de altă parte, dreptul la informație rămâne, la rândul său, neacoperit dacă nu se întreprinde alfabetizarea populației în ceea ce privește accesarea noilor tehnologii și mijloace informaționale. În acest sens, bibliotecilor le revine un rol hotărâtor. Ele trebuie să devină, după Marshall, centre de atragere și de protecție socială a populației, care să înfăptuiască și familiarizarea cu mediile electronice, și furnizarea de informații pe toate felurile de suporturi, și activități biblioterapeutice întru surmontarea anumitor fobii și incertitudini. În legătură cu rolul deosebit al acestor instituții, el crede că pretutindeni urmează să fie constituite comitete civile de dirijare a bibliotecilor. Iar asociațiile de bibliotecari trebuie să devină, din acest unghi de vedere, niște veritabile turnuri în ansamblul arhitectonic al societății civile.

La această prefigurare strategică s-ar mai adăuga și ceea ce Bendic Rugas, un alt analist în această problemă, definește ca misionarism futurologic al bibliotecilor în societatea civilă. Acestea

trebuie să privească mereu înainte pentru a prevedea și a focaliza condițiile de fericire pentru oameni. Și cum una din ipostazele fericirii, afirmă el, este accesul omului la bogăția informațională, asociațiile bibliotecilor și bibliotecarilor e necesar să fie abordate ca o resursă strategică. Iar pentru a deveni ca atare, ele urmează să-și constituie o structură civilă monolită care să păstreze și să transmită informația profesională, iar una din preocupările de căpătâi ale acestor Asociații trebuie să fie managementul informațional. Drept termen de referință, în acest sens, sunt date de el în Japonia, țara ce are un program strategic pe termen de o sută de ani referitor la asigurarea libertății și egalității accesului la informație și ALA, care a fost și rămâne unul din instrumentele de construire în S.U.A. a unei societăți civile puternice.

Ține de ordinul de evidență faptul că, în lumina noilor abordări, existența și expresia unei asociații de biblioteci și de bibliotecari nu poate fi concepută altfel decât întru societatea civilă. Iar pentru a-și atinge scopurile strategice pe nou formulate, ea trebuie să-și eșaloneze activitatea sa operațională, urmând să-și ia trei feluri de obiective:

interne, ținătoare de cadrul profesional

externe, ținătoare de rolul bibliotecilor și al Asociației în calitate de lubrifiant informațional al societății civile

externe, cu impact cultural, informațional comunicativ, biblioterapeutic și reconfortant asupra întregii populații.

Tustrele aceste blocuri funcționale sunt străbătute ca de un fir roșu de acea misiune strategică a bibliotecilor și Asociațiilor bibliotecare despre care am pomenit mai sus, aceea de a fi turnuri de orientare informațională și valorică, puncte nodale în asigurarea dreptului omului la informație prin comunicarea colecțiilor și a bazelor de date, dar și prin a doua alfabetizare cerută de revoluția cultural-informațională a Internetului și a tehnologiilor virtuale. Cât privește conținutul specific al fiecărui bloc, nu văd, momentan, o mai relevantă și mai instructivă modalitate de dezvăluire a lui decât aceea de clivare a repertoriului scriptic al formulelor de expresie ale unor de mult așezate și mult avansate Asociații bibliotecare cum ar fi ALA sau cele din țările Europei occidentale. Utilitatea unei asemenea incursiuni sporește îndoit, dacă avem în vedere și felul de a fi parolist al acestora, care exclude din

capul locului crearea de falii între vorbe și fapte, impunând drept criteriu de trecere a oricărei expresii, a patriotismului chiar, numai și numai eficacitatea.

La capitolul sarcinilor și acțiunilor din cadrul profesional, dominante sunt, în aceste Asociații, ideile cooperării, educației continue performante, dezvoltării și schimbării, solidarității. Se organizează pentru bibliotecari schimb de cunoștințe și asigurarea cu informație profesională, se întreprind acțiuni sistematice și generalizate privitoare la imaginea și statutul profesiei, contactele profesionale, rezolvarea problemelor sociale. Printre formulele de cooperare, în prim plan iese, cum ne arată un probant studiu al lui Erik Vaida, standardizarea. În viziunea actuală, standardele nu sunt numai instrumente de unificare. Ele trebuie să se bazeze pe experiența cea mai bună, iar nu pe invenții. Secolul XXI care va fi un secol al comunicării trebuie să fie și un secol al standardizării, avându-se în vedere că o comunicare eficientă este imposibilă fără respectarea unor standarde de comportament etico-profesional. Cooperarea și ajutorul reciproc în condițiile informatizării este de asemenea de neconceput fără respectarea unor standarde comune, pentru că nerespectarea este sinonimă în acest sens cu incompatibilitatea, iar aceasta poate avea un asemenea impact asupra mentalului, încât să genereze stări conflictuale nedorite, de multe ori pernicioase. Astfel, standardizarea depășește vechea reprezentare despre ea și devine o categorie socială și sociologică. Anume în acest racourci Asociațiile bibliotecare sus-amintite au început deja să aplice diverse forme de control civil asupra respectării standardelor, dezaproband și defăimând comportamentul nestandard. Sigur că altele sunt la ei și conotațiile noțiunii de comportament, încât nu este vorba aici de îngrădirea expresiei originale, irepetabile, creatoare a personalității umane. Iar în segmentele susceptibile de crearea unor fisuri în acest sens, se aplică, anticipativ, contraforți cum ar fi, de pildă, anumite prevederi în Codurile etice, deontologice ale bibliotecarilor.

O deosebită atenție în procesul educației continue, schimbului de experiență se acordă menținerii, dezvoltării și diversificării noilor servicii de bibliotecă.

O mare importanță pentru buna derulare a acestor și a altor feluri de activități o are așezarea structurală a Asociațiilor, experiența

lor, în acest sens, ar putea fi cuprinsă doar într-un studiu monografic întins. În mod succint, ar trebui să remarc două aspecte: tendința de a acoperi structural orientările și obiectivele noi și aceea de a crea un cadru democratic de activitate a acestor structuri, de participare largă și neângrădită a membrilor comunității bibliotecare.

În calitatea lor de lubrifianți informaționali ai societăților civile din țările lor, aceste Asociații și bibliotecile-membre, au acumulat o experiență notorie. Esența s-ar reduce, poate, la faptul că ele contribuie la promovarea libertății intelectuale și a libertății de expresie, la formarea unei opinii publice corecte și chiar la articularea cadrului de reglementare propice pentru o democrație avansată. E suficient să amintesc aici că ALA, de exemplu, a reușit să declanșeze un act de rezistență a societății civile americane împotriva deciziei prezidentului S.U.A. de filtrare a anumitor informații difuzate prin INTERNET, acțiunea soldându-se, până la urmă, cu anularea deciziei prezidențiale. Se mai practică diferite alianțe culturale între Asociațiile de bibliotecari și alte instituții ale societății civile.

Acțiunile cu impact asupra întregii populații au luat și ele o turnură care face dovada unei deosebite responsabilități în fața viitorului. Unul din logo-urile ALA-ei sună așa: „Bibliotecile construiesc comunitatea”. Vorbesc de la sine și genericurile mai multor acțiuni, programe și proiecte ale acestei Asociații, cum ar fi: „Alfabetizarea secolului XXI”, „Libertatea intelectuală”, „Egalitatea accesului la informație”, „Cenzura și libertatea cuvântului”. Și în America, și în Europa occidentală (mai cu seamă în Franța) una din preocupările prioritare ale Asociației începe să devină așa-zisul „management al fricii”, constând, în principal, în aplicarea biblioterapeuticii și a bibliopsihologiei la combaterea diferitor fobii generate de spațiul virtual al lecturii, dar și în sprijinirea morală și prin alte mijloace a persoanelor dezavantajate sau intrate în derută din cauza schimbărilor fugoase ce se produc în tehnosferă afectând viața socială și generând stări de incertitudine și de teamă în fața zilei de mâine.

A.B.R.M. a încercat să tatoneze aceste orientări noi, în special după întrunirea de la Budapesta din mai 1998 a reprezentanților Asociațiilor bibliotecare din Europa, la care biroul executiv al Asociației a avut șansa să fie invitat și să participe, cu sprijinul financiar al Fundației Soros Moldova, căreia ar trebui să-i exprimăm, din partea congresului

nostru, toată grațitudinea pentru tot ce a făcut până acum și continuă să facă în sprijinul bibliotecilor din republica noastră. Parte din aceste tatonări s-au fructificat în pași concreți, urmărind scopul branșării la experiența internațională, acțiuni care sunt reflectate în raportul de activitate pe anii 1996-2000, care a fost remis filialelor Asociației în ajunul congresului. Asociația s-a străduit să-și concretizeze profilul de activitate, excluzând elementele de dublare cu CBN și cu alte organisme, procedând la reșezarea structurii, înființarea unor noi comisii așa încât să fie cuprinse cele mai importante din orientările noi la care dorim să ne aliniem (comisiile: pentru dezvoltare; pentru protecție socială; pentru educație continuă; pentru etica profesională și libertatea de expresie ș.a.). O seamă de proiecte realizate de Asociație (Școala de Biblioteconomie din Moldova, Școala formatorilor, Top-ul bibliotecarilor, Concursul național pentru cele mai reușite lucrări în domeniul bibliologiei, Programul național „Memoria Moldovei”, elaborarea Codului etic al bibliotecarului din Republica Moldova, afilierea la unele reuniuni și mișcări ale societății civile („Salvarea Națională”, Asociația „Noi”) fac dovada evoluării comunității bibliotecare de la noi pe calea asumării unei responsabilități concrete în procesul de schimbare a societății.

Sigur că problemele identitare cu care se confruntă mereu această palmă de pământ, propensiunea noastră spre Vernacular, plus starea de lucruri de la noi, criza economică și sărăcia, inclusiv insuficienta stare materială a Asociației nu ne permit deocamdată să râvnim la anvergura Asociațiilor din Occident. Și totuși, trebuie să acționăm, să ne solidarizăm și să ne cooperăm întru surmontarea situației actuale, ori cel puțin întru a purta împreună suferința, făcând-o să pară mai puțin grea și mai puțin apăsătoare. Mai bine, însă, să încercăm, totuși să o sfidăm. Să ne gândim împreună cum am putea influența lichidarea inegalității în dezvoltarea bibliotecilor din Chișinău și din celelalte orașe, între spațiile informaționale urban și rural. Printre prioritățile următorilor ani ar trebui să figureze o mai promptă circumscriere a Asociației în societatea civilă de la noi, perfecționarea în continuare a structurii ei, reșezarea educației continue în baza Ș.B.M., promovarea insistentă a cooperării bibliotecare, în special în problemele de informatizare și modernizare, constituirea unor puternice Filiale județene ale A.B.R.M. și în general așezarea în filialele noastre a unei activități sistematice.

Să ne amintim mereu că în procesul democratic de la noi, tânăr și fragil încă, în scaunul acela metaforic de la noi, chiar dacă nu suntem un picior întreg, suntem, totuși, o bună bucată din piciorul al treilea, cel al societății civile. Fără de voința și fără de angajarea noastră, piciorul acela, chiar dacă nu va lipsi, va fi totuși mai scurt, iar democrația, fără noi, va șchiopăta. Acesta ne este prilejul de demnitate, de onoare și aceasta ne este povara deloc ușoară, dar în schimb scumpă, pentru că ea ne rostuiește pe noi, bibliotecarii, aici și acum, în prezent și în viitor.

ROSTUL PARADIGMATIC AL FACULTĂȚII ÎN VIAȚA ȘI ÎN CARIERA BIBLIOTECARULUI*

De fapt, înainte să mă înfățișez Dumilorvoastră, la această ședință jubiliară, pentru a îndrăzni să împart cu voi o parte din gândurile, din deslușirile ce mi s-au arătat în oglinda temei generice cu care am fost anunțat, mă gândeam dacă nu e mai potrivit să vorbesc despre un rol ființial al Facultății. Asta pentru că cea mai cunoscută arătare a Ființei, acel Arheus al lui Eminescu, încorporează după cum veți vedea ceva mai încolo, aproape toate imaginile, semnele și sensurile pe care le voi evoca și invoca în această comunicare. Dar s-o începem totuși, cu deslușirea noțiunilor-cheie cuprinse în titlu. Cuvântul “rost” l-am ales că este nespus de încăpător, e ca o casă, iar în cele ce urmează va fi vorba, la locul potrivit, și despre un fel de casă. Rost, așadar, se pretează temei noastre pentru că strânge laolaltă înțelesurile de plan, tâlc, menire, atribuție, sarcină, toate acestea având oricum legătură cu formarea, dar mai ales pentru că el mai are și sensul de “mod de a-ți rândui viața”. “Paradigma”, la rândul ei, ține de neamul “Facultății” pentru că desemnează tâlcurile de “exemplu”, “pildă”, “învățătură”, dar în același timp, prin înțelesul ei de “tablou al componentelor unui tot luat ca model”, formează un cuplu unitar cu “Rost” (în cel de-al doilea înțeles al acestuia), iar împreună par să dea naștere unei conotații ce se ridică deasupra la amândouă și se apropie de înălțimea ființei.

De la ființă, deslușirile mele noționale au mers direct către Alma mater. Cum au arătat Eliade și Culianu în al lor “Dicționar al religiilor” apariția denumirii Alma mater ține de consecințele cuceririi în 1085 a Toledo-ului, eveniment consecințele cuceririi în 1085 a Toledo-ului, eveniment creștinismului. Această nouă perioadă a fost marcată și de o devoțiune specială adresată Fecioarei, Mamei lui Dumnezeu, aceasta devenind, într-un fel și într-o accepțiune anume “egala persoanelor

*Din comunicarea rostită în octombrie 2000 la conferința jubiliară de la USM, consacrată aniversării a 40-a a Facultății de Bibliologie.

treimice, adevărata regină coeli, stea mântuitoare care mijlocește în folosul oamenilor” (Eliade/ Culeanu, p.107). Simbolul acestei spiritualități noi devin Catedralele consacrate Doamnei Noastre. Înăuntrul acestor catedrale funcționau școli care puțin câte puțin se transformă în unități autonome și care se numesc Alma mater, (Alma parens), acest supranume ce trimite la mama spirituală, mama hrănitoare, dăinuind până astăzi.

Rostul lui Alma Mater reieșea din paradigma funcțională a societății de atunci. Mircea Eliade a dedus că la epoca la care ne referim, o societate, un stat dacă vreți, avea trei funcții de bază: munca

educația

războiul

Nici prima, nici ce-a de a doua funcție nu puteau fi îndeplinite fără de o educație corespunzătoare, iar educatoarea societății era pe atunci, cum se apucase încă din neolitic, femeia, Mama, aceasta producându-se în ipostază de hrănitoare în dublu sens: în cel alimentar și în cel spiritual.

Așadar, Facultatea ține de principiul matern al lumii, ea este hrănitoare spirituală, venind în acest sens, în sprijinul Mamei, formând cu aceasta un tot întreg, organic. Altminteri spus, ea este ce-a de-a doua mamă a noastră.*

Vorbeam la început de rolul paradigmatic al Facultății. Se cere menționat aici faptul, recunoscut ca un fel de principiu axiomatic în ultimele decenii, că poate să-ți confere, să-ți formeze o paradigmă doar ceea ce (acela ce) conține imanent o paradigmă, sau se întemeiază pe o paradigmă.

Mai mult ca atât, de potrivirea acestei paradigme imanente cu obiectul formării și cu sfera în care obiectul formării va activa mai apoi ca subiect (aici noțiunea de sferă trebuie receptată ca o suită de sfere concentrice: tehnosfera, sociosfera, profesiosfera, microsfera în care e cuprins locul de muncă) depinde în mod obvios și crucial destinul celui format.

* A se avea în vedere creditul acordat facultății în momentul special, jubiliar al rostirii comunicării mele. În esență ce-a de a doua mamă spirituală a noastră facultatea o formează dimpreună cu instituția de învățământ mediu general pe care am absolvit-o.

În modernitate, paradigma formării și afirmării se întemeia și se mai întemeiază în multe locuri pe numenul nietzschean-freudist. Parametrii principali ai unui atare sistem formativ sunt efortul, disciplina, raționalismul (în sensul prolegomenelor cartiene și al postulatelor carteziene). Deficiențele lui au fost scoase de mult pe tapet, pregătindu-se astfel tranziția la o nouă paradigmă. Care ar fi, în mare, aceste deficiențe? S-a constatat, de exemplu, că reducerea subconștientului la libidoul freudian l-a transformat pe acesta dintâi într-un sumum de fobii. Mai mult, freudismul a dus la blocarea căilor de acces la Ființă. De aici, probabil, acea tendință, reușită și realizată în mare parte, a postmodernismului de a abandona metafizica, de a renunța la căutarea absolutului, limitându-se la aspectele epidermice ale realului, la ludic și hedonism.

În prezent, așa cum arată tratatele publicate nu demult al lui Jean-Francois Liotard și al lui Gianni Vattimo, se produce tranziția către abordarea ființială a paradigmelor formative. Pare să fie un paradox acesta știindu-se una din aserțiunile programatice ale postmodernismului despre inexistența ființei precum și linia luată de el în ceea ce privește învățământul, spre formare de competențe, iar nu de caractere, de actori buni pentru rolurile dintr-o firmă sau alta, iar nu de personalități. Dar să nu uităm, că postmodernismul este el însuși un conglomerat de paradoxii.

Calea spre abordarea ființială a paradigmei formative a fost pregătită de filozofi. E substanțială, în acest sens, contribuția lui Spenser, teoricianul ritmurilor universului, a lui Bergson, cel care a fundamentat teoria intuiției, dar cel mai contributiv pare să fie totuși Martin Heidegger. În monumentalul-i tratat despre ființă și timp ca și în acela despre originea operei de artă, filozoful german demonstrează definitiv, ireversibil și magistral nu doar că abordarea ființială a lucrurilor este singura soluție pentru moment, dar că și ființa umană locuiește în limbă, în cuvinte. Descoperirea aceasta a casei ființiale, care, prin extensio, poate fi utilizată și atunci când este vorba despre ființa națională, a fost ca un balzam pentru națiunile asuprite de regimurile totalitare, mai cu seamă de cel sovietic.

Pe urmele lui Heidegger, românul Constantin Noica abordează sentimentul românesc al ființei, publicând o monografie omonimă ce nu-și va pierde utilitatea și actualitatea. Niște gânduri noiciene sunt

deosebit de revelatoare în contextul abordat aici. A fi într-o ființă, zice filozoful român, înseamnă a fi într-o ceva (un gând, un proiect, un înțeles de viață, o lege, o aspirație, un vis de a deveni ceva). Gândindu-te la acest ceva, primești cuvântul ce-l desemnează în ființa ta. "Ființa e ceea ce te învăluie, ceva care e mai puternic și mai vast decât tine. Acest ceva învăluitor îți dă identitatea. Învăluitorul care-ți dă identitatea n-are nici el identitate ci și-o capătă odată cu a ta".

Totuși, cum am putea să ne reprezentăm ființa, casa ființei și câmpul ființei?. În opinia lui Noica, cea mai reușită reprezentare a ființei o constituie Coloana fără sfârșit a lui Constantin Brâncuși. Ființa nu este ceva dat dinainte, o dată pentru totdeauna. Ea este în devenire. Construcția Casei ființei are în centru un Axis (coloană) care e mai înalt sau mai scund în funcție de numărul blocurilor (monadelor) ce se clădesc în coloană. Monadele ce alcătuiesc Axis-ul ființial sunt modelele ce le însușim prin formare și instruire (modele deontologice, gnoseologice, conceptuale, de orientare în timp și spațiu, de gândire, civilizatoare etc). Monadele sunt alcătuite, în morfologia lor, nu din cristale și porii, desigur, ci din cuvinte (categorii, noțiuni, definiții). Adăugându-se monade (pietre) în coloană (axis), crește axa și se mărește suprafața câmpului ființei. Acesta din urmă poate fi reprezentat ca având forma flăcării de lumânare, sau a frunzei de rozacee, axis-ul ființei fiind ca un pețiol al acestei frunze. Orice cuvânt nou intră ca parte componentă în câmpul ființei și "lucrează pentru noi". Mai multe cuvinte noi aleg dintre ele categoriile, noțiunile, alcătuiesc din acestea o monadă nouă care se adaugă în vârful Axis-ului.

Cum se construiește Casa Ființei, Axisul și câmpul ei? Odată ce materialul prim de construcție sunt cuvintele, este clar că ziditoarele principale sunt cele două mame ale noastre, mama naturală și Facultatea (școala) de la care însușim atât cuvintele monadale cele mai esențiale, cât și cuvintele câmpului.

Tot aceste două mame trebuie să ne învețe cum să avem acces la câmpul ființei atunci când avem nevoie de anumite cunoștințe. Problema aceasta este cu atât mai importantă, cu cât, după unele teorii și descoperiri recente, memorizarea, în sensul cunoscut și practicat de noi, este inefficientă. Mai mult, memorizarea nu o face creierul cerebral, cum credem noi, ci creierul mentalului inconștient, numit plex solar și

situat în zona abdomenului (oare nu din cunoașterea acestui secret s-a iscat acel stil al sculpturilor orientale, în care atenția principală se acordă acestei părți a corpului?). Creierul cerebral, asta a remarcat-o și Bergson, are o altă funcție, aceea de accesare și procesare. Prin urmare, problema memorizării, a slabei țineri de minte etc. pare să fie una improprie. Or, fiecui cuvânt cu care am intrat în contact, rămâne în câmpul ființei noastre pentru totdeauna. Problema e cum să găsești căi de acces la câmpul ființei și tocmai cultivarea unor astfel de tehnici și deprinderi ar trebui să constituie pivotul paradigmei formative și în familie, și la școală (facultate). De aceasta depinde dacă noi vom deveni numai întru devenire, întru statistică, sau vom deveni întru ființă, ne vom afirma în câmpurile performanțelor și ale creativității. Altfel spus, aceste două mame ale noastre pecetluiesc, programează viața, destinul nostru, iar acesta e mai puternic decât noi și e mai presus decât noi. (Deși, în acest sens, grecii antici aveau un dicton mult mai volitiv: “Soarta omului e caracterul său...”).

În contextul acestor date noi, într-un șir de universități din lume a demarat procesul de schimbare a paradigmei formative a Facultății, proces care, în linii generale, cuprinde:

1. Diversificarea și aprofundarea monadelor ce se clădesc în axis-ul ființei în paralel cu asigurarea unei coeziuni, a unei înlănțuiri monadale;

2. Mutarea accentului de pe înmagazinarea (memorizarea) informației pe gândire și cunoaștere. Tonul îl dau, în acest sens, reductabilii profesori universitari și savanți Emerson, Hudson, Esdaille, Murphi. Ultimul este autor a numeroase monografii și broșuri de popularizare, unele traduse și în română, din care atrag atenția două postulate mai importante:

a “Ființa este tema gândirii”;

b. “Nimic nu este fixat sau prestabilit în mod definitiv dinainte. Atitudinea mentală, adică modul în care gândim sau simțim realitatea determină viitorul nostru”.

3. Limitarea raționalului în favoarea metodelor intuitive. Însușirea unor teorii și tehnici de accedere la câmpul ființei, la mentalul universal, la subconștient. Sunt în vogă tehnica vizualizării, metoda imaginii mentale, tehnica Baudouin ș.a.

4. Axarea deontologiei pe cultivarea a ceea ce Noica definea ca tărîe de ființare, devenirea întru ființă impunând iminent un salt, o rupere de (din) statistică.

În concluzie la cele expuse până aici, se cer menționate următoarele:

1. Facultatea, această a doua mamă, ne prestabilește vastitatea sau îngustimea câmpului ființei noastre și prin asta ne prestabilește viitorul, destinul;

2. În anii studenției se încheie, în linii mari, construcția locuinței ființei noastre. Iar o casă, precum se știe, este pe toată viața și este fața omului;

3. Modelele, învățăturile primite la facultate prefigurează întreaga deontologie a bibliotecarului și, în consecință, imaginea domeniului, prezentă și viitoare.

4. Legătura noastră cu facultatea, cu cea de a doua mamă, este aproape placentară, împotriva sau indiferent de voința noastră, așa încât atitudinea noastră față de ea nu are cum fi alta decât ca aceea față de destin.

5. Sentimentul românesc al ființei, în raport cu cel occidental, așa cum subliniază C. Noica, înlocuiește gravitatea cu libertatea. El presupune pluralismul de posibilități de devenire întru ființă. În acest sens, stabilirea unor sarcini și indicatori de performanță rigizi și uniformi contravine specificului românesc al ființei și ar putea să conducă la rezultate inferioare, altele decât eficiența scontată.

PRODROM LA FERESTRE

Șed în fața calculatorului și mă întreb: de ce MS-DOS-ul, această invenție a lui Bil Gates, este însușit atât de rapid, cu atâta pasiune și bucurie de către toți copiii, pe când alfabetizarea, paternitatea asupra căreia este atribuită, în mitologie, lui Kadmos, nepotul lui Zeus, este, pentru ei, atât de anevoioasă, încât, nu rareori, i se împotrivesc cu înverșunare, de parcă ea ar fi ceva care contravine naturii umane? Cu prilejul inaugurării (deschiderii) „ferestrelor” (Windows-urilor) lui Gates s-a spus că omenirea intră într-o eră cu totul nouă, fără precedent, iar McLuhan și adepții săi s-au grăbit să anunțe iminenta dispariție a cărții, lecturii și a bibliotecii. Însă deceniile ce s-au scurs de atunci fac dovada contrariului, înregistrând, la acest capitol, o relansare spectaculoasă. La mijloc a fost abordarea epidermică, uneori improprie a fenomenului. Or, noțiunea de carte nu ține de esența schimbării ce s-a produs. Cartea este un generic. Oamenii au scris pe pietre, pe scoarțe de copac, pe pergament, papirus, mătase și hârtie, astăzi scriu pe monitoare, sau, cum prinde să mai se zică, pe Internet. S-au schimbat doar suporturile, nu și ceea ce constituie sensul fundamental al cărții, acela de mesaj (text) coerent, încheșat și materializat autonom, bazat pe cuvântul scris sau tipărit. Cât timp vor exista cuvântul și scrierea, cartea nu are cum să dispară, oricât de neobișnuite ar fi formele și ipostazele ce i le vor da generațiile viitorului. Tot atâta va dăinui și lectura, subânțeleasă ca act de receptare a informației transmise (depozitată) prin (în) cuvânt și prin (în) scriere, și trebuie să ieșim din limitele tradiționale de reprezentare a ei, realizând, pe de o parte, că acest fel de receptare mai cuprinde și alte forme de mesaje, scrise cercetate cu privirea (computerul, Internetul, CD-ROM-ul, jocurile electronice, o bună parte din mesajele TV), iar pe de alta, că tot lectură se numesc pipăirea de către nevăzători a textelor scrise în alfabetul Braille sau audierea cărților fonograme. Lectura nu va dispărea chiar dacă se vor împlini prezicerile că informatica va conduce la abandonarea alfabetului: acesta nu e decât una din multele forme de scriere. Nu mai vorbesc de faptul că de la Hartman și Huserl încoace noțiunea de citire desemnează un areal mult mai vast decât obiectul receptării abordată în aceste rânduri.

Și dacă lectura și cartea se arată a fi niște constante, ajunse însă la un alt nivel al spiralei evoluției umane, nu s-ar putea întâmpla ca revoluția informațională să țină de același mecanism al eternei reîntoarceri? În „fereastra” ce a deschis-o în fața mea cursorul mi se arată un desen care a făcut înconjurul lumii, autorul lui fiind reductibilul bibliolog francez contemporan Dominique Lahary. Evoluția omului este reprezentată de el, sub impactul ce se lasă ghicit al viziunilor lui Nietzsche și Kierkegaard, precum urmează: rama – pithecus, australo – pithecus, homo habilis, homo erectus, homo sapiens, homo sapiens-sapiens, homo connectatus. Înfățișarea ultimului, care șede în fața ordinatorului, este identică cu aceea a primului, ideea sugerată fiind următoarea: noile tehnologii de astăzi ne readuc în ipostaza de maimuță, pentru că trebuie să începem o altă alfabetizare, s-o luăm de la un alt început. E ca și cum, parcurgând cercurile spiralei, am repeta momentul copilăriei lumii în altitudinea lui. În unele viziuni orientale, o astfel de revenire s-ar produce o dată la douăzeci și cinci mii de ani, adică la încheierea unei precesiuni a Polului Nord ceresc în jurul constelației Dragonului. Parcurgând regresiv lanțul reprezentat de Lahary constatăm, de fapt, lipsa unei verigi și anume a lui homo geometricus, creatorul unui sistem de semne geometrice care a anticipat apariția scrierilor sintetice și pe care unii cercetători îl mai numesc și „alfabetul AA”, asemuindu-l cu HTML-ul de astăzi. Specimene ale acestui fel de scriere, datată cu anul 25.000 î. Hr., și chiar mai vechi, au fost descoperite de arheologi pe toate continentele, fapt ce a permis să se vorbească despre paleoinformatică și despre cea dintâi globalizare, dominată de ideologia figurilor geometrice și a numerelor, acestea din urmă prezentând pentru noi, cei din sec. XXI, niște încifrări obscure, iar pentru omul primordial exprimând, poate, niște revelații asupra ordinii cosmice, sau cu privire la legitățile și secretele supraviețuirii și ale dăinuirii umanității. Albert Flocon remarcă pe bună dreptate, că cercetătorul modern care încearcă să descifreze aceste semne, „devine ușor victima gândirii sale raționale; el „proiectează” gândirea sa clară și distinctă într-un conținut obscur și prea puțin distinct”. Rezervându-ne dreptul de a amenda atitudinea față de acea lume ca despre ceva obscur, va trebui să cadem de acord că bibliologia, cel puțin în ceea ce privește interpretarea scrierilor primordiale, are nevoie de o schimbare cardinală a opticii: lucrurile vor

putea fi înțelese în adevărul lor, vor ieși din ascundere, cum ar zice Heidegger, numai dacă vom încerca să le privim cu ochiul omului de atunci. Iar omul primordial nu locuia nicidecum într-un timp obscur, ci într-o „lume ce gândea în basme și vorbea în poezii”. Din ceea ce se știe actualmente despre paleolitic, vom remarca, vis-a-vis de problema în discuție, două detalii extrem de importante: primo, toate figurinele datate de arheologi cu acea perioadă, sunt fără cap, ceea ce denotă, cred, lipsa conștiinței de sine, exact ca la copii; și secundo, din cercetările arheoantropologice transpare concluzia, că omul primordial nu avea coardele vocale dezvoltate și nu putea să scoată decât o silabă specifică, ca și celelalte animale, ceea ce confirmă ipoteza unor bibliologi chinezi și francezi, că vorbirea articulată este consecința și nu cauza scrierii. Pe de altă parte, complexitatea judecării omului primordial vizualizată de produsele paleoinformaticii adevăresc o observație pe cont propriu făcută de Albert Einstein: „Mi se pare neîndoelnic că gândirea noastră se desfășoară în cea mai mare parte fără aplicarea semnelor (cuvintelor) și pe deasupra, în mare măsură incoștient” („Cum văd eu lumea”, București, Humanitas, 1996, p. 155).

Calea parcursă de om de la semnele geometrice, trecând prin scrierile sintetice și analitice până la cele fonetice este aceea a apariției și dezvoltării conștiinței, aceasta fiind rezultatul impactului cu timpul și spațiul, dar mai ales al acelei experiențe, care a ridicat și mai ridică, după Mircea Vulcănescu, probleme grele asupra modului de a fi al omului, experiență definită ca efect al oglinzii. Vom vedea chiar, în Windows-urile următoare, că, de fapt, nu atât munca este aceea care l-a creat pe om (încă un postulat binecunoscut care, iată, se anulează) cât efectul de oglindă cu cele trei ipostaze fundamentale ale sale (oglundirea, uitarea în oglindă și reflecția) și încă două lucruri, acestea din urmă constituind și un răspuns la întrebarea ce mi-o puneam la începutul acestui file, aceea despre capacitatea copiilor de a însuși rapid MS-DOS-ul în comparație cu învățarea chinuitoare a alfabetului. Constantin Brâncuși, rădăcinile creației căruia se adâncesc până în perioada paleoinformaticii, mărturisea că ceea ce a tins să preia, din copilăria lumii, sunt două lucruri întemeietoare de care omul modern s-a îndepărtat: bucuria și jocul. Informatizarea de astăzi, postmodernitatea și postmodernismul fac reîntoarcerea la bucuria de a fi și la jocul creației.

Sunt tocmai determinantele care îi aduc pe copii în fața computerelor și care, vorba lui Andrei Vartic, unul dintre cercetătorii cei mai avizați în temă, au trezit nebănuite forțe ce dormeau în genele omenești. Aceste trei lucruri l-au plămădit pe homo sapiens. Acestea sunt asemănările între două momente istorice, situate la capetele unui segment de douăzeci și cinci mii de ani.

Deosebiri? Una dintre ele poate fi chiar faptul că șoarecele de bibliotecă de la acest început de nou mileniu, șade., iată, în fața ordinatorului, mânuind un ... șoarece! Mânuindu-și sinele? Iluzia eului său? Va fiind și situația aceasta un îndemn la a muta prizma bibliologiei în interiorul omului, act filozofic, poate, prin intenție, cu probabilitatea de a se constitui într-un fundament integrator al disciplinelor științei bibliologice, aidoma acelor create de Einștein pentru științele naturii sau de Eugeniu Coșeriu pentru lingvistică. Dar asta, poate, la o altitudine mult mai mare a spiralei, dacă nu la încheierea altei precesiuni. Pentru moment, double click! la „fereastra” următoare...

ANUL BIBLIOLOGIC 1999 SAU ÎN AȘTEPTAREA LUI GODOT: BIBLIOTECARII MOLDOVENI LA SFÂRȘIT DE SECOL XX

La întrebarea: care ar fi tema piesei sale „En attendant Godot” Samuel Beckett a făcut trimitere la minunata, după el, frază a sfântului Augustin: „Nu despera: unul dintre hoți a fost salvat. Nu-ți face iluzii: unul dintre hoți a fost damnat”. Tema ar putea fi, așadar, egalitatea șanselor pe care le are omul de a fi salvat de absurditatea condiției sale de a sucomba. Godot poate fi moartea care ar pune capăt unei existențe derizorii, pradă infirmităților. Dar poate fi speranța, care încolțește până și în sufletele cele mai ruinate. Și într-un caz și în celălalt așteptarea, ori, mai bine spus, tensiunea așteptării și a incertitudinii sunt cele care învăluiesc ființarea, aceasta din urmă oscilând între dramatic și tragic. Exegetul și filozoful Alain precizează chiar, în cartea sa „Système des Beaux-Arts” că „tragicul constă întotdeauna în așteptare și nu în catastrofă”. Incertitudinea este elementul de fixare și de metastaziere a acestei stări. Tragicul situației în care s-au pomenit personajele beckettienne rezidă în așteptarea unui Godot care nu numai că nu se știe de va veni (după cum vă amintiți, la sfârșitul fiecărui act, invariabil, un băiat vine să-i anunțe pe cei doi că „Godot nu va mai veni astă-seară, ci mâine”), dar nimeni nu știe nici cum arată acest Godot. Eroii nu cunosc chipul viitorului, faptul acesta dând situației lor o nuanță apocaliptică.

Așteptarea și incertitudinea însoțesc în special perioadele de tranziție, ca aceea pe care o traversăm și noi, de un deceniu, și în care așteptăm un fel de Godot, ce își anunță venirea o dată cu instalarea unui nou guvern, la demiterea căruia ni se spune că și Godot al nostru „nu va mai veni astă-seară, ci, poate mâine”. Volens-nolens, ne-am pomenit participanți, figuranți ai unui spectacol în genul teatrului absurdului.

Ce o fi fiind totuși această tranziție, pe care, cum am spus-o cu o altă ocazie, am așteptat-o cu speranță, ca pe o preafrumoasă fată, dar care, până la urmă, a devenit o Babă-Cloanță, soră geamănă cu fantoma prevestită de Marx și de Engels în „Manifestul” lor? Redacția publicației „Lettre internationale” a întreprins o investigație amplă în

acest sens, ajungând la concluzia că este imposibil să deslușim niște trăsături specifice ce ar caracteriza la modul general țările aflate în tranziție. Poate doar căderea miturilor solidarității și națiunii și dezamăgirile politicului. În rest, conchide revista, fiecare din țările implicate are tranziția ei, deși toate au demarat cam în același timp și de la același nivel.

Tranziția noastră diferă radical de cea a țărilor ex-socialiste din Europa, în primul rând, prin faptul că ei știu ce vor să înfăptuiască și unde să ajungă, știu cum arată chipul viitorului lor, pe când noi nu avem un model național clar și însuflețitor, noi mergem sau, mai degrabă, batem pasul pe loc, bâjbâind într-o incertitudine asemănătoare, în esență, cu *Parabola orbilor* din celebra pictură a lui Piter Brueghel cel Bătrân. În contextul unei asemenea rătăcirii, la noi se manifestă întregul registru de așteptare conținut în parabola lui Godot, de la o extremă la alta, iar sistemul nostru de biblioteci se constituie într-un mozaic cvasieterogen, cuprinzând fragmente contradictorii în esența lor și mult prea distanțate în timp și spațiu. În el convețuiesc biblioteci informatizate și biblioteci amplasate în cazangerii, partiarhalismul medieval și era virtuală; bibliotecari transformați, nu din vina lor, în epave umane și bibliotecari de top, gustând din dulceața spiritului și atitudinii occidentale în biblioteconomie, bibliotecari reformatori și bibliotecari retrograzi, unii cu deschidere spre schimbare, alții cu nostalgia trecutului.

În lipsa unui model național, noi avem totuși un model strategic al S.N.B. aprobat în 1991, el fiind, poate, singurul dintre documentele noastre programatice, prevederile căruia au rezistat examenului timpului și se transpun în fapt. Altă vorbă e cum se răsfrâng, cum se realizează aceste idei în întregimea S.N.B. Inegalitatea flagrantă în acest sens este cauzată de doi factori primordialii: mediul în care funcționează bibliotecile, adică factorul extern, și disponibilitatea către schimbare a bibliotecarilor și a bibliotecilor sau factorul intern. Două dintre evenimentele bibliologice ale anului 1999 ne oferă, din acest unghi de vedere, o ilustrație revelatoare. E vorba de constituirea bibliotecilor județene, în contextul reformei teritorial-administrative, în timpul căreia s-a limpezit o dată în plus atitudinea puterii și a societății față de biblioteci, și aplicarea, în cadrul topului bibliotecarilor, a unor criterii noi, valorice, de evaluare a prestanței noastre profesionale, aceasta scoțând în vileag

felul în care suntem dispuși de a înțelege, îmbrățișa și promova schimbarea, adică, în consecință, mentalitatea noastră.

Constituirea bibliotecilor județene (de fapt, începutul constituirii, căci soarta lor nu este clară în definitiv nici până astăzi) i-a pus pe colegii noștri din teritoriu sub bătaia unei veritabile terori a incertitudinii. Doar C.B.N.-ul s-a achitat, într-o măsură mai mare sau mai mică, de sarcinile sale, elaborând și punând la dispoziția factorilor de decizie (a fondatorilor, dacă e să vorbim respectând litera legii bibliotecilor) regulamentul-cadru și normativele de organizare și funcționare a acestor instituții. Mai apoi însă a urmat o succesiune de fapte, în urma cărora zeci și sute de bibliotecari din teritoriu s-au pomenit, cum s-ar zice, aruncați peste bord, rămânând pe drumuri și tot căutând dreptatea pe la diferite instanțe.

Guvernul, în general, precum se știe și se vede, se străduiește să scoată de la finanțarea sa cât mai multe instituții și organizații, pentru că nu știe cum să rezolve problema bugetului. În consecință, el a respins propunerea adoptării unei hotărâri guvernamentale privind instituirea bibliotecilor județene. Ministerul Culturii a emis o ordonanță conform căreia bibliotecile publice orășenești urmau să existe până la desființarea primăriilor raionale, lucru care n-a întârziat să se producă, iar administrațiile județene având și ele în față sinistra problemă a bugetului, au decis, pe alocuri, că dacă nu sunt bani, nu este nevoie nici de biblioteci orășenești. Cazul colegilor noștri din Anenii-Noi, care au bătut drumul judecătoriei, este unul reprezentativ. Au urmat apoi niște lucruri, a căror esență poate fi exprimată numai prin verbele rusești „futboliti” și „otfutboliti”. Responsabilii ministeriali recurgeau la demonstrarea unei organigrame pe format in folio sau A3 explicând, că, iată, de la pătratul ministerului nu este trasă nici o linie la pătratul vostru, așa încât descurcați-vă cum puteți la fața locului cu puteri locale. Aceiași responsabili perseverează, în schimb, în alte genuri de activitate, trecând vertiginos de la vânătoria de greșeli și de „compromaturî” la o acțiune cu totul și cu totul nouă, pe care au botezat-o astfel: „Să umblăm prin secțiile Bibliotecii Naționale și să controlăm spiritele”. Ciudată și năstrușnică ocupație, o asemenea idee putea să treacă numai prin capul vreunui factor din vremurile de tristă pomină. Dar dacă stai și te gândești, te prinzi și tu la gândul că, având niște salarii mizerabile (de 3-4 ori mai

mici decât cele ale funcționarilor ministeriali) și încă neplătite de 4-5 luni, poate că, într-adevăr, din noi au rămas doar niște spirite. Și dacă întregim acest tablou cu sutele de biblioteci lichidate și cu primele sute de bibliotecari-șomeri, te-ai mira de n-am compara statul nostru cu un balon umplut cu fum. Pentru a se menține cât de cât altitudinea balonului, din legătura lui sunt dați jos saci cu nisip, iar pentru a se menține cât de cât statul nostru, sunt abandonați oameni și instituții, bibliotecari și biblioteci.

În spiritul aceluiași adevăr trebuie să recunosc că nici Biblioteca Națională, care s-a limitat la ceea ce face serviciul Asistență de specialitate, nu a întreprins nimic la nivelul directorului adjunct responsabil de activitatea științifico-metodică și cea din teritoriu, el raliindu-se la stilul exprimat prin cele două verbe rusești pe care le-am pomenit mai sus.

Al doilea element din acțiunile anului 1999 este aplicarea unor criterii noi de evaluare în cadrul topului național al bibliotecarilor, el vărsând lumină asupra felului de a fi al bibliotecarilor noștri în acest moment. A fost, cel puțin în colectivul bibliotecii noastre, o luptă fățișă între valoare și mediocritate. Mentalitatea acesteia din urmă este impregnată de ideile egalitarismului, nivelării, împărțitului. Ea se teme să fie supusă unor măsurători, pentru că, evident, acestea ar desființa-o. Ea veghează, aidoma coasei, ca toată iarba să fie otova și dacă vreun cap este cumva mai sus, se face tot posibilul pentru a fi retezat. Paradoxal însă este faptul că bibliotecarii care sunt cu adevărat specialiști de top aproape că nu-și manifestă ambițiile sau pretențiile, pe când antipozii lor sunt cu atât mai agresivi, cu cât mai de proastă calitate sunt serviciile pe care le prestează. Un șef de serviciu care nici nu cunoaște colecția ce i s-a încredințat, încât cititorii sunt nevoiți să ajungă la Iași ca să afle, de la bibliografii de acolo, că lucrarea căutată a fost publicată numai la Chișinău și se află în colecția tocmai a acestui șef de serviciu, el, acest șef de serviciu, ar jindui o distincție cum ar fi Medalia „Eminescu”, de pildă, sau ceva și mai și. Mentalitatea unor asemenea lucrători, în special în colectivele mai mari, este similară cu aceea din fabula cu puricele care s-a instalat pe urechea boului și strigă că el vine de la arat. Când este dat jos de pe gurmaz și i se spune că este minciunos, puricele face doar ceea ce i-a dat natura să poată face: pișcă.

Acest model de comportament este promovat și în cazurile în care se aplică criterii valorice de salarizare. Într-un proaspăt „donos” strecurat în Casa Guvernului scrie, printre altele: „El ne-a povestit că din 3000 de salariați ai B.N.F. nu se găsesc două persoane cu același salariu, dar el uită că la noi există stat, legi, hotărâri, există o regulă”.

În viziunea lor, deci, în ceea ce privește statalitatea și regula, occidentul pălește în fața Republicii Moldova.

Am însă convingerea că acestea sunt niște elemente perisabile, dovada făcând-o chiar convulsiile lor, pentru că în lumea în care dorim să fim primiți, criteriul valorii este acela care stă în capul mesei, fără el nefiind posibilă prosperitatea. Vremea spiritului gregar, al evaluărilor cu hurta mâinilor ridicate în gol întră în faza sa crepusculară. A fi (în viață și în orice fel de activitate) înseamnă, în lumea civilizată, a te măsura neîncetat.

Însă nu am fi corecți până la capăt dacă nu am lua în calcul și faptul că bibliotecarii noștri fac parte și dintr-un context mai larg, acela al țării, al statului care la noi este așa cum este și are, inevitabil, un impact enorm asupra noastră.

Abraham Maslow a elaborat un sistem de evaluare a motivațiilor umane, pe care sunt sigur că îl cunoașteți și dumneavoastră. El a identificat 5 niveluri de motivații umane:

fiziologice (hrană, haine, adăpost și celelalte nevoi ale organismului);

de securitate fizică și socială;

sociale și de asociere, care-i dau sentimentul de solidaritate;

de stimă și recunoaștere socială (satisfacerea acestor nevoi dă naștere la sentimentul de putere, încredere *în sine și prestigiu*); de actualizare sau afirmare și realizarea personală (utilizarea la maximum a potențialului său pentru a deveni *tot ce este capabil să devină*).

Pe această scară a nevoilor se ține pivotul motivațional al managementului occidental, știindu-se că numai nevoile nesatisfăcute servesc ca factori motivaționali și că omul nu va avea nevoile dintr-o treaptă superioară înainte de a și le satisface pe acelea din treapta inferioară, antecedentă.

Este suficient să raportăm salariile bibliotecarilor noștri la coșul de consum ca să ne dăm seama că ei se află la prima, cea mai de jos

treaptă a scării umane. Tocmai de aceea un miracol este cum foarte mulți dintre ei fac niște lucruri care ar putea să apară numai pe motivațiile treptelor superioare? Acțiunile culturale, concursul național al lucrărilor de bibliologie, publicațiile multor biblioteci fac dovada acestui miracol. Nu însă și în ceea ce privește solidaritatea, care apare la treapta a treia. Solidare sunt, ca de veacuri, numai răul, prostia și mediocritatea. Forțele constructive, nu doar în biblioteconomie, dar în general în Moldova, s-au cam îndepărtat, de-o vreme, de acest sentiment.

Mult vehiculata depolitizare este un alt unghi din care ni se arată felul de a fi al bibliotecarului moldovean. Se pare că această depolitizare a cuprins doar într-un mod scriptic bibliotecile, statutul lor. Bibliotecarii însă, în marea lor majoritate, rămân a fi afectați de politică și nu doar în contextul exterior, care prilejuește, prin mizeria la care am fost aduși, diverse modalități de manifestare în acest sens, ci și în mediul strict profesional. Unele elemente ale acestui fel de politică sunt, ce-i drept, inevitabile, ele manifestându-se nu numai la noi, ci și în mediile bibliotecărești din occident. Ele apar mai ales în timpul reformelor instituționale, reforme fără de care, se știe, nu este posibilă schimbarea. Bibliologul american Robert D. Stueart scrie, în această ordine de idei, următoarele:” Pe oameni îi îngrijorează situația structurilor organizatorice, pentru că aceștea le definesc poziția, locul lor, afectându-le considerabil puterea și privilegiile de care dispun. Astfel că problema devine de esență politică, fiecare individ subordonat susținând structura care îi convine lui personal, nu pe aceea care ar duce la prosperarea și mișcarea înainte a instituției...”.

La noi, din aceste considerente, dar și din rațiunile specifice mediocrității, de cele mai multe ori lucrurile sunt împinse cu orice preț în albia politicului, pentru a bulversa situația și a împiedica schimbarea și promovarea criteriului valoric. S-a ajuns până acolo încât simpla folosire, alături, a cuvintelor “schimbare” și “mentalitate” este interpretată ca o ofensă, pentru că ei asociază cuvântul “mentalitate” cu ceva legat de psihiatrie sau de psihopatologie.

Simtomatic pentru felul de a fi al bibliotecarilor noștri este modul în care relaționează cu mediul și ei înde ei. Căutarea cauzelor unor sau altor efecte începe nu din interior, de la sine, ci invers, toată lumea din jur fiind, de obicei, vinovată de toate relele și numai bibliotecarii sunt cei

mai ținători la valorile de cultură și civilizație. Înseși legile, actele de reglementare referitoare la menirea și locul bibliotecii în comunitate sunt făcute nu de această comunitate, cum ar fi firesc, ci de bibliotecari pentru ei însuși. Caracteristic este și faptul că problemele de supraviețuire se pun de pe pozițiile bibliotecarului și nu de pe acelea ale institutului de bibliotecă. Situație generată, ce-i drept, și de faptul că, în majoritatea lor, comunitățile noastre nu au conștiința de sine, aflându-se, și ele, la acea treaptă a nevoilor umane de la care nu-i vine nimănui să se mai gândească la nevoile culturale, spirituale și la biblioteci. Ordinea lucrurilor însă ne sugerează și ne previne că situația se va schimba cu adevărat în bine abia atunci când această formulă se va răsturna, când ele, comunitățile, vor simți nevoia de cultură, vor cere satisfacerea ei și vor formula, pentru aceasta, inclusiv pentru biblioteci, rigorile necesare.

Pe de altă parte, deprinși cu modalitățile centralizate de până la 1989, când totul venea gata hotărât și chiar gata făcut de sus, de la partidul ale cărei servitoare erau și bibliotecile, bibliotecarii noștri, mulți dintre ei, se adaptează cu greu la nevoile realității, sunt chiar, uneori, imobilizați, în loc să găsească formule noi, moderne prin care să se impună în societate.

În 1999 S.B.N. a fost inclus, în sfârșit, în Programul național de informatizare a societății, lucru care s-a produs cu mare întârziere și care ar fi putut să nu aibă loc nici în 1999, dacă o delegație de bibliotecari, primită de prim-ministrul Ion Sturza, nu ar fi aflat, din gura premierului, că Ministerului Culturii i s-au cerut propuneri pentru includerea instituțiilor de cultură în Programul Național, dar acesta nu a reacționat în nici un fel. Nu vom comenta această întâmplare de-a dreptul revoltătoare, pentru că astfel ar trebui să ajungem, iarăși, la povestea cu cele două verbe rusești. Să prețuim efortul C.B.N.-ului și să sperăm că ne vom allege, din asta, cu niște beneficii pe care le așteptăm de mult.

Spre regret, tot în 1999, la capitolul automatizare s-a strecurat către noi o veste mai proastă chiar decât aceea din cunoscuta piesă a lui N. V. Gogol. Vorba e că programul TINLIB, pe care l-au procurat mai multe biblioteci de la noi, este scos din producție de către firma engleză IME, aceasta abandonându-l ca depășit și trecând la producerea unor soft-uri mai performante. Dacă au știut de acest lucru furnizorii

noștri de la București și l-au tăinuit de noi, comportamentul lor este cu atât mai abominabil, cu cât situația se complică și prin felul revoltător în care aceștia își onorează (ori, mai exact, nu-și onorează) obligațiunile contractuale. În situația creată, bibliotecile care dispun de resurse financiare elaborează soft-uri speciale, suplimentare pentru a salva și ai urni din loc TINLIB-ul, cum a făcut-o, de exemplu, Biblioteca A.S.E.M., iar cele ce nu prea au bani (și asta se referă mai cu seamă la acelea din sistemul culturii), se vor afla, de acum până nu se știe când, în ipostaza prefigurată de sfântul Augustin: nu dispera, dar nici nu-ți face iluzii.

În general, după ce am cunoscut experiența B.N.F., trebuie să vă spun că la capitolul automatizare noi am luat-o, cum se spune în popor, nătărăștea. Or, informatizarea decurge eficient când se respectă un algoritm adecvat, o consecutivitate de lucrări strict necesare și de neânălăturat. În Franța etapele informatizării au fost precum urmează:

Adoptarea Formatului Național.

Adaptarea Formatului Național la condițiile unei biblioteci și elaborarea formatului intern al acestei biblioteci.

Adaptarea standardelor la formatul intern al bibliotecii.

Standardizarea totală.

Perfectarea pe suport de hârtie a cataloagelor și fișierelor de autoritate în paralel cu:

Elaborarea condițiilor tehnice (tehnologice) pentru programatori.

Elaborarea programului B.N.F., BN-OPAC funcțional pe un suport de INTRANET.

Trecerea informației pe calculatoare.

Perfectarea sistemului de servicii automatizate online.

Așadar, pe lângă surprizele pe care ni le-a făcut IME-ul, vom avea de recuperat și un șir de lucruri strict necesare. Și cel mai scump ne va costa, probabil, faptul de a ni fi tratat și abordat cu o deosebită seriozitate standardizarea proceselor, operațiilor și ciclurilor tehnologice în bibliotecile noastre, cu aplicare la un format compatibil pentru bibliotecile S.N.B.

Conjunctura acestor și a altor circumstanțe agravante ne obligă la cooperare, la ceea ce ALA are scris cu litere mari pe stindardele sale: să lucrăm împreună, să ne cooperăm. Am menționat deja, mai sus, la

ce stadiu se află momentan sentimentul nostru de solidaritate. Mai adăugați la aceasta și constatarea, mai puțin recentă, despre acel soi de competitivitate de la noi care este, nu rareori, în detrimentul cooperării, ca să vedeți cât de imperios este, astăzi ca niciodată, dezideratul cooperării. Niște pași buni, cu dreptul, cum s-ar spune, s-au și făcut. Mă refer la consorțiul pentru Publicații Electronice, constituit anul trecut și pus deja pe treabă. Pe cale de constituire este Consorțiul TINLIB, datorită căruia, dacă vom depăși disonanțele ce există în abordarea și înțelegerea nu doar a statutului acestui consorțiu, ci și ale cooperării în general, cred că am putea găsi, prin efort comun, căi rezonabile de depășire a situației cu cheltuieli mult mai mici decât dacă vom rămâne la modul izolat de abordare și soluționare.

Un produs al cooperării este și Școala de Biblioteconomie din Moldova, creată de către Asociația Bibliotecarilor în colaborare cu colegii noștri de la U.S.M.

Un însuflețitor și un întreținător a zeci și zeci de proiecte de cooperare este Fundația SOROS Moldova, fără de care situația noastră ar fi una nu doar dezolantă, ca astăzi, ci chiar una de sucombare. De remarcat este că Programul pentru biblioteci, condus de distinsa doamnă Mariana Alexandri, este unul care nu numai oferă sprijinul financiar necesar, ci ține mâna, să zic așa, pe pulsul mișcării biblioteconomice internaționale, promovând spre finanțare proiecte ce țin de cele mai noi și mai moderne idei lansate pe mapamondul bibliologic. Prin aceasta, Fundația SOROS Moldova formează, de facto, în felul său, politica biblioteconomică de la noi, devenind, neoficial, un veritabil minister al bibliotecarilor din republică.

Fără infuzia de sânge bibliologic nou, făcută de Fundație, fără speranța pe care ne-o insuflă ea, noi nu am fi ajuns să elaborăm, în 1999, proiectul Codului deontologic al bibliotecarilor din Moldova, astfel de documente ținând de acea treaptă avansată la care o comunitate profesională ajunge la conștiința de sine.

Tranziția noastră își are, așadar, fața ei care, de fapt, nu-i altceva decât suma sublimată a fețelor noastre necăjite. Marele filozof Martin Heidegger menționa, în cartea sa despre originea operei de artă, că prin tranziție trebuie să subînțelegem acele segmente de timp, când un zeu a plecat, iar zeul nou încă n-a venit și nici nu se știe bine cum va

arăta. El este, poate, un fel de Godot. Dar ce fac personajele care-l așteaptă pe Godot? Dialoghează. Secretul, cheia traversării unei tranziții este dialogul. Hölderlin, când se referea la misiunea poetului, a omului de cultură în perioada de tranziție, a șansei omului, în general, în asemenea fragmente istorice, scria într-un poem de-al său:

Multe a aflat omul
De când suntem un dialog.

Remarcați: nu *în* dialog, ci *un* dialog. *A fi un dialog* înseamnă a face abstracție de deosebiri în numele celui ceva comun care ne unește. E tocmai condiția capitală a lucrării împreună, a cooperării, iar dialogul și cooperarea sunt secretul supraviețuirii și ieșirii din tranziție.

Un exemplu elocvent de a fi un dialog, de a lucra împreună, este seria nouă a revistei noastre, *Magazin bibliologic*, serie căreia revista *Biblioteca* de la București i-a consacrat o prezentare însuflețitoare. Fiecare număr al *Magazinului*, în seria cea nouă, va fi finanțat de către o filială a A.B.R.M., nr. 2-3, 1999, de exemplu, a fost finanțat de B.R.I.T., fapt pentru care îi mulțumim, și cu această ocazie, directorului ei, Petre Racu. Îi mulțumim anticipat Bibliotecii Municipale „B. P. Hașdeu” Chișinău, dnei directoare Lidia Kulikovski, care va finanța numărul din toamna acestui an, celorlalte filiale ale Asociației care vor urma acestor exemple.

Cine știe, poate că în această lucrare în comun se și ascunde acel Godot al nostru pe care îl așteptăm. Aș dori mult să fie așa. Dar dacă aș intra în rolul băiatului din piesa beckettiană, ar trebui să vă anunț și eu pe voi că Godot nu va mai veni astă seară ci, poate, mâine.

ECLIPSA SAU ANUL BIBLIOLOGIC 2000

POSTMODERNISMUL ÎN BIBLIOTECONOMIE

Tentația ludicului, pervazivă și sclipitoare, liberatoare și libertină, tinerească și fascinantă, s-a arcuit, după ploaia împrăștiată adusă de postmodernitate și de postmodernism, ca un curcubeu pe cerul spiritului uman, acoperind, succesiv, toate zonele acestuia, de la cunoașterea și reflecția artistică la științele naturii și la acelea despre om, forța de seducție a ei făcându-i, iată, și pe decanii științei academice de la noi să urmeze zăbovei ucenicilor în a despica/deconstrui unitățile lexicale într-o obținere, dintr-un astfel de joc serios, sensuri proaspete și sensibilizatoare ca și culorile arcului celest. Trecerea de la masa de scris la masa de joc, îmbrățișată cu entuziasm de unii, dezaprobată și detestată de alții, nu poate fi până la urmă, cel puțin, sau mai ales, în spațiul nostru, cu tot ce el înseamnă pentru noi sub aspect istoric și spiritual, nici acceptată integral, nici respinsă total: alegerea, oricare ar fi ea, te costă, presupune anumite renunțări și sacrificii, iar a nu le prevedea și a nu le lua în cont egalează cu a cădea în orbire spirituală. Dar despre asta, poate, ceva mai încolo. Până atunci, să recunoaștem că eclipsa, neordinarul eveniment/fenomen cosmic din 2000, reprezentarea și conceptul ei ne oferă prilejul și posibilitatea unor exerciții ludice, a unui fel de ars combinatoria apropiate de registrul postmodern. Unde mai pui că însăși așteptarea fenomenului, nemaivorbind de actul producerii sale, a generat, așa cum au constatat, prin observații, experimente și măsurări, savanții din diferite locuri ale planetei noastre, anumite mișcări ale mentalului universal și ale materiei, care ne-au predispus, dacă nu chiar ne-au impus/impulsionat să gândim și să ne comportăm împotriva voinței noastre, efectul acesta asemănându-se cu acela al "pulberii simpatiei" despre care a scris Umberto Eco.

În plan social, efectele ecliptice cele mai răspândite sunt de trei feluri: a) de interpunere a cuiva/ceva între noi și lumină (în sens direct sau la figurat); b) interpunerea noastră între lumină și fenomenul ce vrem să-l depășim și c) apariția unui fenomen dinafară, lăsându-ne interpuși între fenomenul ce vrem să-l depășim și acest fenomen nou ivit pe care, de obicei, îl luăm ca model de urmat. Anul bibliologic 2000

a fost o veritabilă urzeală de efecte ecliptice, cele mai frecvente fiind, spre regret, acelea din clasa a), adică de interpunere a unor factori între noi și idealul democratic, între noi și modelul strategic de dezvoltare a sistemului național de biblioteci, între noi și biblioteconomia performantă. Cazul colegului nostru Petru Racu, disgrațiat și persecutat de șefii săi, fiind nevoit, până la urmă, să-și dea demisia, în semn de protest, din postul de director al BRITȘ, tinde să fie unul simptomatic, tipic, prevestitor și avertizator, mai cu seamă dacă ne amintim că situația de conflict s-a iscat nu din motive personale, ci din neînțelegerea (sau nedorința de a înțelege) pe care sus-pușii o arătau în raport cu ce și cum trebuie să fie o bibliotecă de nivel superior (în cazul dat BRITȘ), ce drepturi și ce fel de rost are o asemenea instituție, care, întreținută din banii (impozitele) cetățenilor, trebuie să răspundă intereselor acestora, iar nu să se afle la cheremul unor birocrați, care urmăresc ambiții și interese personale, prescripțiile unor aranjamente de culise ce substituie legea bibliotecilor, legea în general, interesul public fiind, pur și simplu, călcat în picioare. Aproape sincron, la Biblioteca Națională, cu intenții și motivații similare cu acelea din cazul BRITȘ, șase luni de controale efectuate de cam toate felurile de comisii imaginabile (de la Curtea de Conturi și Departamentul de Revizie la Comisia Ministerului Culturii) au bulversat viața colectivului acestei instituții, încât, într-un moment, regretai că nu ai învățat principiul filosofic al lui Lao-Tze relativ la foloasele inactivității. Acestea și alte cazuri ce s-au întâmplat în arealul bibliotecilor noastre în anul trecut scot în vileag tristul adevăr, că, de fapt, destinul țării noastre este pe mâna micilor birocrați ministeriali, a „aparaticicilor”, și nu pe aceea a aleșilor poporului.

Și parcă pentru a schița, cel puțin ca iluzie, un oarecare echilibru, numeroase au fost și efectele ecliptice din clasa c). Factorul/fenomenul din afară ce ne lăsa interplasați între el și realitatea promiscuă de la noi, a fost și rămâne experiența și situația privilegiată a bibliotecilor din Occident, cărora le conferim, adeseori, rolul de lumină și de modele de urmat. Filosofia biblioteconomică americană, nemțească, italiană, suedeză, finlandeză, daneză, franceză, engleză (ca să le consemnez doar pe acelea cu impact proeminent), și-a aflat în Basarabia, în rezultatul vizitelor de documentare, stagiilor, participărilor la diferite reuniuni profesionale ale bibliotecarilor noștri, un teren propice de

reiterare, fie sub forma unor metode și tehnici de lucru, fie prin organizarea în comun a unor biblioteci. Se observă chiar, în acest moment, un eclecticism cvazitotal, chiar o pendulare între diferite idei și modele, alegerea fiind, nu rareori, una ținătoare de efecte și mai puțin de substanță, așa încât, sub aspect de generalizare și chiar sub acel teoretic, problema centrală este aceea a sistematizării avalanșelor de informație profesională venite din exterior, pentru a eluda o eventuală dezorientare și o indezirabilă pierdere a simțului valoric, a spiritului critic și a identității. Investigațiile bibliofenomenologice sunt de o necesitate obvioasă.

Însă lucrul cel mai remarcabil ce s-a produs în anul trecut este acela, că în viața biblioteconomică de la noi au început să-și găsească expresie efecte ecliptice de interpunere deliberată a bibliotecarilor între lumină și realitatea ce urmează a fi surmontată. E un moment de cotitură spre o nouă mentalitate, de deșteptare a voinței de schimbare, consecințele căruia, benefice și de mult dezirabile, sunt sigur că nu vor întârzia să urmeze. Aceste afirmații - speranțe ale mele se întemeiază pe următoarele epifenomene ale mutațiilor la care mă refer:

Primo: La Congresul IV al bibliotecarilor din Moldova delegații au constituit lotul de respondenți ai unui sondaj sociologic expres referitor la mai multe aspecte conținutale și organizaționale ale viitoarei școli de biblioteconomie. La chestiunea relativă la factorii hotărâtori în ceea ce privește schimbarea situației bibliotecilor noastre, majoritatea au răspuns (pentru prima oară într-o formă atât de hotărâtă și într-un număr atât de impunător) că îmbunătățirea depinde în primul rând de ei înșiși. Până la acel moment, în toți acești ani de tranziție, se opina, invariabil și cu lamentație, că vina pentru toate relele în biblioteconomie o poartă organele de resort sau oricine, numai nu bibliotecarii. Turnura de la congres a fost cu atât mai surprinzătoare, dacă nu chiar spectaculoasă.

Secundo: În anul trecut, după o perioadă de expectativă și de controverse în ceea ce privește oportunitatea noilor indicatori de performanță, bibliotecile din toate rețelele au trecut la implementare. Performativitatea începe să ocupe definitiv locul spiritului egalitarist, de nivelare, lucru care exprimă și el schimbarea de mentalitate în sensul debarasării categorice de nostalgii centraliste. Bănuiesc că un rol fertilizator au avut, în acest sens, topul bibliotecarilor și concursul

național pentru cele mai bune lucrări în bibliologie, ambele ajunse la ediția a zecea.

Terzio: Dacă până mai ieri prestarea de servicii cu plată în biblioteci era dezaprobată ca fiind în contradicție cu conceptul institutului de bibliotecă, în anul trecut un număr impunător de centre biblioteconomice și-a reorientat activitatea economico-financiară spre acumularea de mijloace extrabugetare. Mai mult, este în curs de elaborare și o teză de doctorat pe această temă.

Cu aceste schimbări, în biblioteconomia basarabeană își face loc postmodernitatea și postmodernismul. Fenomenul acesta, care s-ar putea constitui într-o perioadă distinctă a bibliologiei noastre, ni se revelează în dimensiunile și nuanțele sale reale numai după ce îl suprapunem cu ceea ce a însemnat și însemnează, pentru Occident, postmodernitatea și postmodernismul. Or, există, după cum vom vedea, în ceea ce a rămas în acest curent-concept după ce a trecut Prutul, o stranie oximoronică, o discordanță interioară de hibrid, o nepotrivire fundamentală cu ceea ce suntem noi, însoțită, în mod paradoxal, de o forță de seducție aproape vasilischiană.

În viziunea lui Umberto Eco, postmodernismul are în el ceva de naufragiu. Roberto Guineri i-a zis “șantier de supraviețuiri”. Dar pentru a avea o imagine complexă a lui, este bine să ne aplecăm asupra unor tratate relativ recente, devenite, în scurt timp, cărți de referință în întreaga lume. “Sfârșitul modernității” de Gianni Vattimo ar fi prima dintr-acestea. Ar urma apoi “Condiția postmodernă” de Jean - François Lyotard, “Sfârșitul istoriei și ultimul om” al lui Francis Fukuyama (cel mai reprezentativ istoric american al momentului) și “Literatura americană postmodernă” de Ihab Hassan. În spațiul nostru, sunt de remarcat “Postmodernismul românesc” al lui Mircea Cărtărescu, “Elitism și postmodernism” de A.D. Rachieru și, dincoace de Prut, disertația asupra postmodernismului a lui Nicolae Leahu.

Ontologia postmodernă ne-ar interesa aici mai puțin, cu atât mai mult cu cât înșiși analiștii fenomenului nu au ajuns la un numitor comun, începuturile fiind căutate când la Nietzsche, când la Hegel, când la Spengler sau la Heidegger, și cu cât se spune, despre postmodernism, că el a renunțat la orice discurs de legitimare religioasă ori filosofică, distrugând ontologia, slăbind ființa și promovând o viziune nonmetafizică

asupra vieții și a adevărului. Totuși, este inevitabil să consemnăm că postmodernismul este nu o apariție extrafenomenală, ci un produs al postmodernității, amândouă fiind un epifenomen al societății postindustriale. Despre aceasta din urmă se spune că ea a renunțat la industrie în favoarea prestării de servicii, și că o caracterizează mai ales goana după profit. Nu e mai puțin adevărat, însă, că ea continuă, totuși, să-și mențină industria, numai că o amplasează pe teritoriul altor state, urmărind un scop dublu: exploatarea forței de muncă ieftină și ecologizarea propriului mediu ambiental, așa încât raiul acela american, țarm al făgăduinței pentru pământenii, pare să fie edificat, într-o anume măsură, pe contul altor națiuni.

Oricum, societatea postindustrială a generat postmodernitatea, iar aceasta e definită ca o lume în schimbare, în care singura stabilitate este indeterminarea, relativismul și a cărei forță motrice este concurența între indivizi și transcenderea selecției naturale, a luptei foviste pentru existență în planul social-umanului. Goana după profit a condus la globalizarea economică, încât niște schimbări uneori irelevante în state (în conjunctura prețurilor, de pildă) se poate transforma în avalanșe catastrofale pentru țările din alte zone ale globului. Rețeaua de computere, venită să sprijine, în primul rând, această goană după profit, a depășit, firește, zona economicului, împingând globalizarea către acea formă obturantă, numită de Marshall McLuhan "satul planetar", care, sub aspect cultural, coagulează o astfel de comunitate internațională, în care conviețuiesc toate stilurile și toate epocile, aceasta fiind una din trăsăturile fundamentale ale postmodernismului, dar care, din păcate, este în detrimentul culturilor tradiționale locale, acestea devenind ca niște captive spectralizate în mreaja unui păianjen ciclop (apropo: cuvântul păianjen se conține în chiar definiția Internetului). De altminteri, o conștiință națională pronunțată ar fi (este!) indezirabilă în acest sat planetar, tocmai pentru faptul că ea ar constitui un impediment în calea profitului economic (dovada făcând-o civilizatele națiuni ale Europei occidentale, care opun rezistență păienjeniișului dolarului, prin introducerea monedei Euro și prin alte mijloace, insuficient de eficace, deocamdată, dar, oricum, gestul de rezistentă contează și el). De aici, probabil, se trage, în primul rând, orientarea spre descurajarea investigațiilor serioase în materie de istorie națională și alimentarea pe

toate căile a acelui proces dirijat pe care analiștii îl numesc depeizare. Globalizarea gatesiană a dus la dizolvarea lumii reale, la o coplanaritate cu nenumărate lumi virtuale pe care omul le locuiește simultan. Dispariția realității conduce la dezagregarea oricărei realități și la relativizarea valorilor, iar viața devine “ceva asemănător unui vis sau unei ficțiuni literare” (M. Cărtărescu).

Postmodernismul ca epifenomen al unei astfel de lumi, curent-concept și stil în același timp, este abordat, în tratatele sus-amintite, prin prisma a trei axe care-l definesc: filozofia, epistemologia și istoria. Cât privește demersul filozofic, s-a renunțat la căutarea absolutului, la metafizică și s-au elaborat teorii despre un alt fel de început al lumii, rezultat din haos, din mișcarea browniană. Și precum, în contextul acestui joc al hazardului, nu poate fi cunoscut ceea ce a fost până, tot așa nu se poate ști nici ce va fi după, or combinările particulelor în mișcarea lor haotică sunt imprevizibile, de unde abandonarea preocupărilor investigaționale legate nu doar de trecut, ci și de viitor, singurul pe care se pune preț fiind prezentul. Clipa ce ți s-a dat este unica, ne spune postmodernismul, trăiește-o cu plăcere și nu complica lucrurile. Hedonismul s-a situat în capul parametrilor celor mai importanți ai performativității, trecându-se cu vederea faptul, că tocmai el s-a aflat printre cauzele principale ale decăderii și prăbușirii unor mari civilizații din istorie.

Cu privire la cunoaștere, este remarcat, ca punct de plecare, acea mare noutate a relației sociale în postmodernitate care este aspectul ludic al deciziei. Și cum știința încetează de a mai fi o garanție a progresului nelimitat al umanității, devenind un moment în circulația capitalului și făcând parte integrantă din puterea decizională, care putere este subordonată goanei după profit, hazardul, ludicul au devenit dominante și în câmpul ei. De la J-F Lyotard citire: “Ecuația care reglementează administrarea probelor științifice este bogăție-eficiență-adevăr, și dacă înainte se punea accentul pe ceea ce este adevărat, acum el se mută pe ceea ce este vandabil”. Pe lângă prăbușirea cartezianismului, se proliferază, în acest domeniu, iluzoriul și virtualul, pentru că este cercetată nu realitatea, ci bazele de date despre aceasta. În educație, ia sfârșit “Era Profesorului”, sarcina la zi fiind de a pregăti nu caractere, ci competențe, nu personalități, ci actori pentru anumite roluri în cadrul firmelor și organizațiilor.

În sfârșit, istoricii postmoderni vorbesc despre sfârșitul istoriei. Aceasta, opinează ei, are sens și legitimare de a fi atâta timp cât societatea are de-și pus niște scopuri spre care să-și direcționeze energiile colective. Odată cu instaurarea democrației de tip liberal, scopuri istorice nu mai există, singurele mobiluri ale umanității rămânând tehnologia și thimosul (voința omului de a se afirma, de a i se acorda drepturi, de a fi recunoscut). "Spațiul postmodern, scrie Cărtărescu făcând referință la Fukuyama, devine unul fractalic, paradoxal, virtual, generând vertije și iluzii ca în garvurile lui Escher și ducând în cele din urmă la sentimentul de irealitate, cu noțiunea timpului se petrec alte fenomene stranii și totuși cotidiene. Timpul postmodern, transistoric, devine un timp "slab", estetizat, perceput nu sub aspectul său tragic, elegiac, nostalgic sau patetic, ca în epoca modernă, ci ca un depozit de imagini aranjate după criterii slab-artistice: plăcutul, uimitorul, încântătorul. Album de fotografii, set de diapozitive, bandă video cu imagini filmate de noi înșine, timpul postmodern suferă același proces de irealizare ca și spațiul, devenind un mozaic colorat, simultan, lipsit de adâncime. Mitul lui Cronos devorându-și copiii este substituit de cel al aceluiasi Cronos castrat cu o seceră de diamant".

Este lesne de sesizat, raportându-ne la această imagine sublimată, și, poate, un pic spectrală a postmodernismului, că în unele aspecte ale lui noi deja ne regăsim. Pe lângă cele trei momente postmoderne ivite la noi, de care am pomenit ceva mai înainte, n-ași putea să nu remarc mozaicismul procesului biblioteconomic basarabean rezultat din impactul unor practici și concepte internaționale, estetizarea spațiilor informaționale și de lectură în paralel cu virtualizarea acestora, o serie de paradoxii și paradoxuri generate, mai ales, de diferențele flagrante dintre spațiile informaționale urban și rural și din conviețuirea, într-un sistem, a unor biblioteci depășite de timp cu cele de o tentă postmodernă și chiar virtuală epatantă, a paseismului cu opțiunea pentru schimbare etc. La acestea m-am referit și cu alte ocazii. Însă ceea ce mi se pare mai esențial și mai important pentru înțelegerea postmodernismului biblioteconomic este abordarea contextuală, ontologică și comparată, cu instrumentele unui spirit critic echilibrat și constructiv. Nu este de dorit să ne scape din vedere faptul, că postmodernismul este un epifenomen al societății postindustriale și poate fi adecvat în totalitatea sa numai unei astfel de societăți. Noi, în

esența noastră interioară și ca mentalitate, așa cum au remarcat o seamă de analiști, scriitori și publiciști, suntem încă neolitici, nemaivorbind de enorma distanță ce ne desparte de o asemenea societate sub aspect tehnologic, așa încât soluția cea mai înțeleaptă ar fi să alegem ce ni se potrivește, eludând elementele care ar putea să ne dezarticuleze și să ne spulbere ca identitate spirituală și culturală, or, faimoasele salturi peste epoci, de care vorbea Marx și compania, într-o comunitate organică așa cum este a noastră, nu sunt altceva decât niște utopii la nivel de concept și niște aventuri periculoase la nivel de textură socială. William McNeill, în celebrul său tratat despre evoluția comunității umane (apărută în versiune românească la editura "Arc", în 2000) conchide, că civilizațiile sau popoarele mai puțin prospere au evoluat prin contactul cu civilizațiile având un grad înalt de dezvoltare, dar, atunci când între noul importat și tradițiile sau instituțiile locale nu s-au stabilit legături armonioase, popoarele acestea au degenerat sau au dispărut de pe scena istoriei. Au dispărut ca identitate, desigur, rămânând ca o simplă populație, perspectivă care ne-ar dezona. Pe de altă parte, nici conservatismul opac nu ne-ar face un serviciu bun, ba din contra.

Ceea ce este cu adevărat pozitiv și ar trebui să preluăm (o și facem deja) de la postmodernismul bibliologic, alături de tehnologismul care nici nu se pune în discuție, este trezirea și descătușarea spiritului creator în profesie, eliberarea de canoane, dogme și prejudecăți, felul de a fi activ, nonfatalist, acesta presupunând un rol decisiv al subiectului și nu al factorilor externi; trecerea de la postulatul determinismului la interdependența și corelația activă cu utilizatorii; schimbarea opticii în ceea ce privește viața umană ca valoare supremă în conjugare cu gustul pentru un mediu ambiental reconfortant și plăcut și pentru un spațiu funcțional stimulator, mobilizator și protector; mentalitatea irigată de sentimentul de libertate, de demnitate și chiar de thimos (dar fără acele exagerări ale acestuia care duc la egocentrism, egoism și mizantropie). Există însă și elemente postmoderne ce pot fi benefice în măsura în care sunt abordate cu spirit critic și discernământ sau nu pot fi acceptate în condițiile și în situația în care ne aflăm.

Relația postmodernă cu timpul lucrativ prezintă, în acest sens, unul din exemplele cele mai concludente. Este binecunoscută ecuația vatimoniană: a intra în postmodernitate este egal cu intrarea în

performativitate, iar a intra în performativitate, înseamnă a te da învăluit și dus de șuvoiul timpului, lichidându-ți conștient orice posibilitate de a fi reversibil. E ceva asemănător cu a te prinde într-o ciuleandră: dacă nu rezisti, ești scos din joc, dar nu înainte de a fi descompus și strivit, când nu mai ești în stare să revii, trauma psihologică fiind irecuperabilă. Robert Danton descrie cazuri de scoatere din cursă a unor profesori universitari și bibliotecari americani ce nu au rezistat concurenței, competiției acerbe de zi cu zi.

Derivate ale acestui fel de relație cu timpul sunt, alături de competitivitate, și indicatorii de performanță. În procesul de implementare a lor în bibliotecile noastre, s-au uitat originile acestor indicatori, ei fiind legați de câștigarea/producerea și utilizarea banilor. În sfera productivă postmodernă, ei au menirea de a cataliza obținerea unei rate cât mai mari de profit într-o unitate de timp pe cap de lucrător, iar în cea bugetară - utilizarea eficientă a banului public, obținându-se, într-o unitate de timp, un volum cât mai mare și mai calitativ de muncă prestată de un funcționar, sau de servicii, lucrări, mărfuri pentru sectorul public pe cap de contribuabil, uneori și pe unitate monetară. La noi, în condițiile de penurie financiară cronică, mai ales în spațiul rural, unde nu se pomenește de bani cu lunile și chiar cu anii, indicatorii aceștea, rupți din contextul și de la sensul lor original, sunt înțeleși de o manieră abstractă, uneori denaturată, bibliotecarii fiind evaluați adesea într-un fel ce s-ar preta mai mult la lumea sportivilor. La acestea se adaugă nivelul de cultură și mentalitatea provinciale, în inerția cărora competitivitatea înseamnă, nu rareori, denigrarea celorlalți pretendenți/concurenți, vânătoria de idei și de proiecte, aranjamente de culise, necum o competiție corectă și publică, cu o evaluare nepărtinitoare.

Nu poate fi neglijată, în acest context, dar ferindu-ne de căderea în trăirism, și acea însușire a ființei românești, pe care Noica o definea ca sfidare a timpului, ceea ce ar însemna eludarea oricărui fel de competiție cu acesta ("Așa ne este dat", "Vremea vremuiește", "Ce e val, ca Valul trece"). Felul de a fi cu izotopi al ființei noastre naționale, cu alternative de devenire întru ființă, nu se potrivește întru totul cu măsurătorii de performanță tipizați și rigizi, ce impun înlocuirea alegerii cu conformismul, fapt care nu este exclus să conducă, cum am opinat și în cadrul conferinței jubiliare de la Universitate, la rezultate neprogramate.

Un alt exemplu de acest gen ar fi acela al hedonismului și al estetizării. Înainte de a trece la miezul acestei chestiuni, țin să fac o simbolică escală istorică, invitându-vă să ne amintim că în 1991, când elaboram modelul strategic al SNB, în capitolașul despre statutul funcțional al bibliotecilor, am scris și funcția hedonică, noutate întâmpinată neunivoc de colegii de braeaslă. Pe atunci nu aveam încă acces la informația despre postmodernism care ne este disponibilă astăzi, ceea ce face dovada unei intuiții respectabile și considerabile. Ceea ce se cere observat astăzi, când elementul acesta a devenit unul cotidian în viața bibliotecilor, este felul acontextual de implementare a lui. Nu rareori, estetizarea și hedonizarea epatantă și etalată a unor biblioteci, mai cu seamă a celor nou înființate, nu au o acoperire biblioteconomică pe măsură, lucru care iese în vileag imediat ce se retrage vălul fascinației și al strălucirii inaugurale. Mai mult, se poate vedea că unele din elementele aspectuale, de interior nu numai că nu au nimic comun ci chiar contravin principiilor și regulilor de conservare și securitate a colecțiilor, de pildă, sau de securitate a muncii și antiincendiară.

Un element postmodern indezirabil pentru noi este abandonarea căutării și reactualizării rădăcinilor naționale istorice. O pătrundere masivă a lui în spațiul nostru, în condițiile în care identitatea noastră este periclitată de conjunctura politică, ar putea să ne facă un rău mai mare decât răul pricinuit de perioada totalitarismului sovietic. Și apoi, rezonabilitatea unei astfel de abordări este una derizorie, dacă nu ținem cont de interesele economice și politice ale marilor puteri, interese deghizate, dar decodificabile, totuși. Schimbarea și performativitatea nu pot fi impedimentate de etnic. Brâncuși reprezintă, în acest sens, o dovadă irefutabilă. Mai rar personalitate care să îmbrățișeze atât de strâns principiul schimbării și al revoluționării domeniului și al meșteșugului. Dar el a ajuns la performanțele sale tocmai pe calea reactualizării unor rădăcini multimilenare și a modernizării lor. Iată și credo-ul său, care poate să ne servească, în contextul chestiunii abordate de noi, drept povață testamentară și linie de urmat: "Joacă nesocotită e imitarea. Mult mai bine faci să-ți urmărești adânc rădăcinile. Chiar când vrei să-ți răstorni viața prin schimbări, să faci un pas spre viitor, să treci printr-o adevărată mutație, tot din trecut ești nevoit să pornești, de la o sămânță. Cu cât vrei să zidești mai înalt, cu atât mai adânc trebuie să sapi temeliile.

lată pentru ce cei tineri la fel vor trebui să facă, dacă vor într-adevăr să clădească ceva temeinic pentru viitor”.

Fascinant și oripilant, făuritor și demolator, seducător și respingător, postmodernismul, această întruchipare a dinastiei oximoronilor, care și-a făcut ivirea, printr-un efect ecliptic, în biblioteconomia noastră, este o etapă iminentă, cu deosebirea că implementarea lui ține nu de legile fatalist-materialiste imaginate de marxiști, ci de voința noastră de schimbare, de acceptarea conștientă. Primindu-l, ne vom gândi și la costurile ce le vom suporta. Și nu vom uita că efectele ecliptice sunt efemere și nu produc minuni. De la Cărtărescu citire: “Este utopic gândul că te poți elibera de pe o zi pe alta de thimos-urile iraționale și că poți “învăța” democrația și toleranța ca pe niște materii școlare. De asemenea este naiv să privim postmodernitatea ca pe un nou mit al epocii de aur, ca pe un nou “palat de cristal” cernășevskian, în care toate problemele se rezolvă de la sine și omul e fericit cu necesitate”.

Decisive și ineludabile, cum ar zice Hesiod, rămân în continuare muncile și zilele.

OAZA, DEȘERTUL ȘI POLIGONUL SAU ANUL BIBLIOLOGIC 2001

Primul an al sec. XXI, această trecere a rubiconului nu a însemnat o schimbare radicală în bibliologie, mai cu seamă în relațiile societății, în atitudinile ei asupra institutului de bibliotecă. Specific postmodernismului în care a intrat biblioteconomia noastră, anul 2001 a fost, în domeniul nostru și nu numai, unul oximoranic. S-a creat o stare de lucruri asemănătoare relației dintre oază și deșert, iar spre finele anului și mai ales în primele luni ale lui 2002 se înscăunează, așa cum a remarcat scriitorul Ion Druță, o transformare a Moldovei într-un fel de poligon experimental. S-au lichidat județele și, deci, se suspendă interesanta și relevantă experiență de trei ani a bibliotecilor județene. Revenirea la raioane și la biblioteci raionale are a avea urmări deloc ușor de pronosticat, dar ușor de ghicit dacă ne amintim și mai ales dacă răsfoim materiale despre activitatea bibliotecilor raionale de până la 1991, mai ales în ceea ce privește programul ideologic (în locul celui cultural de astăzi).

E drept că începutul anului 2001 se arătase a fi, contrar așteptărilor, unul promițător. Vizita Viceprim ministrului V. Cristea la Biblioteca Națională, întâlnirea ce a avut-o acolo cu președintele ABRM, vicepreședintele CBN, șefii unor centre biblioteconomice s-a soldat cu două lucruri importante: Reparația fațadei posterioare a BNRM, apoi pregătirea și organizarea, pe 4 octombrie, a întrunirii republicane a bibliotecarilor reprezentanți de la bibliotecile de toate tipurile. Rezoluția acelei întruniri, luată la un control riguros de dl Cristea, a adus anumite schimbări îmbucurătoare, și când afirm asta, mă refer în primul rând la executarea mai deplină de către trezorerie a ordinelor de plată a câtorva biblioteci (BNC "Ion Creangă", Camera Cărții,) la adoptarea de către Guvern a Hotărârii privitoare la aniversarea Bibliotecii Naționale ș.a. Ce-i drept; ultimul document nu prevede și o finanțare a acestei aniversări de către Guvern (s-au alocat doar câteva sute de mii pentru reparația fațadei blocului nr. 2 și 10 mii lei pentru programul jubiliar ca atare, ceea ce este cu totul simbolic și absolut insuficient. Oricum, gestul acesta al Guvernului este unul de pionierat. Din păcate, multe documente

adoptate la acea întrunire a bibliotecarilor și apoi în Guvern (mai ales Programul de ameliorare a bibliotecilor sătești) nu s-au realizat deloc în teritoriu.

Și totuși, anul 2001 a însemnat și multe momente de vârf. Vizita Președintelui Voronin la Biblioteca Națională a mișcat din punctul lor mort o serie de probleme stringente pentru biblioteconomie.

Apoi, un șir de evenimente de altă natură a îmbogățit viața bibliotecară. Sărbătorirea, pentru prima dată, a Sărbătorii profesionale “Ziua bibliotecarului”, sub auspiciile înalte ale Guvernului, i-a făcut pe mulți să numească anul 2001 drept an al bibliotecarului.

Inaugurarea Școlii de Biblioteconomie a fost cu siguranță, evenimentul central al anului, unul doveditor al faptului că de acum comunitatea bibliotecarilor de la noi a ajuns la conștiința de sine. După ideea și un proiect prin scris de subsemnatul, Fundația Soros-Moldova, Biblioteca Națională, dna Ludmila Corghenci, Asociația Bibliotecarilor și decanatul nostru de la USM au dus toate acestea la o împlinire rotundă.

Relansarea *Gazetei bibliotecarului* a pivotat viața biblioteconomică a țării.

Un loc aparte îl ocupă valorificarea operi scrise a distinsului și regretatului Petru Ganenco. Editarea de către Biblioteca Națională, a celor două volume de opere istorice ale lui, în colecția “Clio și Biblon”, au constituit un eveniment important în viața cultural-științifică a Moldovei, iar colecția “Clio și Biblon”, inaugurată de Biblioteca Națională, se arată a fi de pe acum drept una dintre cele mai prestigioase de la noi.

O rezonanță cu totul aparte a avut-o reforma difuzării culturale în Biblioteca Națională. Expozițiile eveniment ale acesteea, elaborate în baza celor mai noi precepte ale artei biblioexpoziționale europene, conlucrarea cu ambasade, arhive, muzee și cu alte biblioteci a transformat aceste expoziții în evenimente centrale ale vieții culturale ale Moldovei, cu o largă reflectare la TV, radio și în presa scrisă. În acest sens, în cadrul unui top special, gazeta *Jurnal Național* a desemnat BNRM drept cea mai bună bibliotecă a anului. Pe lângă aceste expoziții, de o largă audiență s-au bucurat și alte acțiuni culturale ale BNRM, parțial televizate: Cafeneaua filosofică, Ateneul “Moldova”, polipticul Basarabeni în lume.

Iar salonul Național de Carte, ajuns la cea de a zecea ediție a avut o asemenea ținută și s-a bucurat de o asemenea cultură organizatorică, încât majoritatea jurnaliștilor au desemnat-o drept cel mai important eveniment cultural al Moldovei în 2001. Un impact deosebit asupra SNB îl vor avea câteva proiecte importante elaborate în anul trecut de BNRM: "Digitalizarea cărților incluse în programul "Memoria Moldovei", SIBIMOL", "Timpul și spațiul lecturii în Moldova", Centrul național de conservare și restaurare a cărților bibliotecilor din țară.

Copleșitoare ca fascinație a fost inaugurarea bibliotecii publice de drept. Ideea aceasta a aparținut, precum se știe, Veruței Osoianu. Ea a fost aceea care a făcut relații cu Asociația Juriștilor din SUA, cu Curtea Supremă de Justiție, Curtea de APEL și alte organizații juridice de la noi, a organizat câteva întâlniri ale acestora, la care a participat și Fundația Soros-Moldova. Tot Veruței îi aparține și elaborarea primei variante de proiect, ideea principală venind de la modelul Bibliotecii Kongresului, începutul căreia a fost tocmai Departamentul de Drept. S-a întâmplat așa însă, că, la urmă, cum se întâmplă adesea la noi, a pus mâna pe proiect o altă biblioteconomistă, una mai bravă și mai cu trecere la cei ce au bani. Așa ori altfel, biblioteca Publică de Drept a fost inaugurată și, ca filială a Bibliotecii Municipale Chișinău, constituie una din realizările de vârf ale anului.

În anul 2001 au fost adoptate amendamente la legea bibliotecilor. Am scris deja, în *Gazeta bibliotecarului*, despre faptul că colegii noștri, atât de rău porniți împotriva BNRM, au schimbat art. 10 în așa fel, că BNRM nu se mai conduce de schema UNESCO, ci i s-au atribuit anumite funcții legate de bibliotecile publice, fiind lipsită de astfel de atribuții ca servirea cititorilor, activitatea științifică în domeniu, coordonarea SNB ș.a. Ideea colegilor noștri este de a transforma BNRM într-o bibliotecă publică. E un fapt regretabil ce denotă egoismul și interesele înguste de grup ale lor.

În anul trecut au început să fie publicate primele studii de bibliosofie, ceea ce ne apropie tot mai mult de apariția unei monografii speciale. Subsemnatul și alți colegi au publicat studii Științifice în S.U.A., România, Iugoslavia, Franța, Austria.

S-au remarcat relațiile comunității noastre bibliotecărești cu mapamondul bibliologic. Seminare de anvergură și de mare actualitate

și utilitate au ținut la Chișinău Regina Varniene din Lituania și Hermina Anghelescu din S.U.A. Mulți colegi de-ai noștri au participat la sesiunea IFLA la Boston, la cursurile Școlii Superioare de Biblioteconomie din Franța, la alte întruniri de specialitate din diferite țări.

Aprobarea de către centrele biblioteconomice, la sfârșitul anului, a proiectului SIBIMOL, a constituit, aparent, expresia indubitabilă a voinței noastre de integrare și cooperare. Mai târziu, însă, când s-a purces la promovarea proiectului, s-a văzut că o asemenea întreprindere nu e posibilă decât pe un suport etico-moral și etico-profesional sigur, clar și sincer. După cum s-a văzut, așa ceva deocamdată ne lipsește.

Neuitata Tamara Isac, bibliograf de performanță al BNRM, va împlini în curând o vârstă venerabilă. Împreună cu profesorul Ion Madan, pregătim un volum omagial, iar pământenii săi au dat numele acestei minunate bibliotecare, bibliotecii din orașelul lor. E un gest creștin și pilduitor.

Dincolo de bornele acestei oaze, în deșertul biblioteconomic al anului 2001, s-au strâns probleme de neocolit. A scăzut în continuare numărul de biblioteci (numărul bibliotecarilor șomeri a crescut cu 87 persoane). Fondul total de carte s-a micșorat cu mai mult de jumătate de milion. Au căzut indicatoarele ce țin de intensitatea lecturii, de frecvență, de circulația fondurilor. Lucru ușor de explicat, deoarece din România donații masive de carte nu ni se mai fac de mulți ani, iar puterea locală și cea centrală nu alocă banii necesari pentru achiziții de pe loc. Iar dacă îi alocă, nu-i poți scoate din trezorerie. Constatăm astfel cu tristețe că, mai ales în spațiul rural, nu se respectă dreptul omului de acces la documente și informație. În plus, din cauza taxelor poștale crescute și a nerespectărilor de către organele poștale (de către putere în general) a convenției de la Florența despre gratuitatea expedierii prin poștă a cărților trimise de biblioteci, împrumutul interbibliotecar la noi este la pământ, căci bibliotecilor, mai ales celor din spațiul rural, nu li se alocă mijloace pentru achitarea taxelor poștale. Recent, Parlamentul Republicii Moldova a ratificat o convenție despre relansarea sistemului de împrumut bibliotecar între toate țările CSI (ale fostei Uniuni Sovietice). Însă și această șansă este greu de realizat, fiindcă pentru participarea la acest sistem trebuie să achiți o cotizație de 1500 \$, pe care nu aveam de unde să-i luăm.

În anul 2001, precum se știe, revista *Dilema* a lui Andrei Pleșu a efectuat o investigație frontală asupra situației bibliotecilor în România. Majoritatea concluziilor la care a ajuns publicația sunt valabile și pentru Republica Moldova, dar mai ales:

Bibliotecile noastre se deosebesc de cele occidentale nu atât prin dotare și tehnologizare, cât prin faptul că ele nu sunt un sistem viabil, nu se comportă ca și cum fiecare din ele ar fi terminalul unei rețele, cel puțin în sensul împrumutului bibliotecar.

Majoritatea bibliotecarilor de la noi suntem conservativi și necomunicativi. Din această cauză bibliotecile intră în concurență cu alte instituții, în loc să se coopereze.

După revistele și gazetele noastre pare a nu fi nici o frământare în breasla noastră. Nu se inițiază discuții, polemici.

Noile tehnologii nu antrenează cu necesitate schimbări sociale și culturale. Aceasta a fost și mai este încă, la noi, o premiză falsă. Hotărâtor rămâne în continuare elementul antropologic.

Hotărâtoare și stringentă este necesitatea aderării cu adevărat a bibliotecilor noastre la principiile biblioteconomice europene:

- Libertatea de expresie, liberul acces și echitatea informațională;
- Necesitatea unei strategii naționale în domeniul bibliotecilor și al cărții;

- Instituțiile culturale locale trebuie să aparțină într-adevăr acelor comunități, să fie o expresie a conștiinței de comunitate;

- Respectarea dreptului de autor și obligativitatea DL

- E necesară o strategie națională privind informațiile, o acceptare a idealului european al convergenței instituțiilor purtătoare de informații culturale. Biblioteca, arhiva și muzeul vor ajunge, mai devreme sau mai târziu, la un fel de unire, de cooperativitate.

În anul 2001 au pătruns în limba noastră o serie de descoperiri științifice care ar putea schimba radical bibliologia ca știință. Cuprinși sau copleșiți de alte evenimente ale sec. XX, nouă ne-a scăpat din vedere evenimentul cel mai important al secolului trecut, eveniment ce s-ar putea numi căderea Hegelianismului. Un grup de savanți de la școala din Cambrydge, mai mulți savanți francezi și danezi au demonstrat, prin experiențe, câteva lucruri capitale: 1) nicăieri în natură nu există sinteza, deci triada hegeliană se desființează; 2) dialectica este o luptă

dintre doi termeni, în timpul actualizării celui învingător cel învins se potențializează, dar nu dispare; 3) din punct de vedere al constituenților energetice, nu există nici o deosebire între materia fizică, biologică și cea neuropsihică. Mai mult, tot ce se întâmplă în om este rezultatul circuitelor de energie, iar materia neuropsihică este aproape identică cu câmpul cuantic. În acest sens sistemele aferent și eferent ale omului funcționează în baza influxului nervos, adică asemănător cu computerul care funcționează și el prin impulsuri (declicuri) electrice. Imaginile se depun în creierul nostru sub formă codată (de linii și figuri geometrice) iar la impulsione electrică, particulele neuropsihice se așează în așa fel că să constituie imaginea ce ne-o amintim (tot așa cum imaginile pe ecranul calculatorului se codează după sistemul 0 și 1, iar la impulsione, particulele siliciului se aranjează în așa fel, ca să apară imaginea solicitată).

Aceste descoperiri au fost generalizate și interpretate de cel mai mare filosof al sec. XX, Stephane Lupassco, care de fapt e Ștefan Lupașcu, descendent dintr-o familie de basarabeni care, în 1812, când rușii ocupau Basarabia, s-au refugiat, ajungând la Paris. Cartea lui Lupașcu "Universul psihic" revoluționează filosofia mondială și ecourile vor ajunge, cum am spus, și la bibliologie. În baza acestor descoperiri noi, s-a constatat, de exemplu, că omul mai întâi a scris și abia după aceea a învățat să vorbească. Altele sunt viziunile asupra scrierii și lecturii.

Toate acestea își vor găsi oglindire și într-o monografie bibliosofică ce se elaborează în Basarabia.

Dacă, desigur, Poligonul acela despre care a vorbit Ion Druță, poligon în care începe să se transforme Basarabia, nu va anula acest proiect. Pentru a-l face posibil, nevoie să contrapunem nocivului agresivizat viziuni și obiective cu adevărat pluridimensionale, serioase și sobre, nu ca lozincile pline de bravadă, asistemice prin care ne îndeamnă asociațiile de breaslă de la noi.

SPRE UN SPIRIT AL ȘCOLII DE BIBLIOTECONOMIE DIN MOLDOVA

Când, după un șir de tentative, uneori disperate, de a obține un grant pentru Centrul de Informare și Documentare în Biblioteconomie, amărâtă în acel moment, Veruța Osoianu constata, la ședința biroului ABRM, că nu se mai întrevește nici o șansă, m-am gândit dacă nu cumva ghinionul ni se trage din îngustimea viziunii asupra proiectului.

Peste o săptămână le-am propus colegelor mele un proiect nou, acela a unei școli naționale de biblioteconomie. După ce l-a citit, Ludmila Corghenci a reacționat cu „Eu m-am îngrozit”, frază la care dânsa recurge de obicei atunci când intră în contact cu o idee, înfăptuirea căreia cere eforturi și resurse ieșite din comun... Momentul se producea în 1999. Punctul de plecare al acelei concepții au fost fostele cursuri republicane de perfecționare a bibliotecarilor, pe care Ministerul le-a trecut în seama noastră, fără nici un fel de finanțare și care se aflau sub semnul incertitudinii. Sigur că în noua viziune noapțiunea de perfecționare a fost abandonată în favoarea aceleia de educație continuă, care e mult mai cuprinzătoare, mai modernă, mai intelectuală, dacă vreți. După aceea, conceptul a trecut printr-un creuzet al disputelor, controverselor, dezbaterile constructive fiind, totuși, acelea care au dus la șlefuirea proiectului, așa încât acesta să treacă instanțele și etapele așezate în calea obținerii unui grant. Ludmila a descris bine această „istorie”, într-un articol publicat în Magazinul Bibliologic, în care face o periodizare a evenimentelor, ocolind, în maniera-i delicată ce o caracterizează, altercațiile, intrigile și aranjamentele de culise care au fost răsărit pe marginile acestei căi, aidoma pomilor de pe laturile drumurilor moldovenești. Oricum, proiectul a ajuns, iată, la împlinire, el constituindu-se, până la urmă, într-o operă colectivă, una dintre cele mai importante în aria bibliologiei noastre.

Ludmila, aleasă în calitate de rector al ȘBM de biroul Asociației, are partea cea mai importantă de contribuție, ei revenindu-i tot greul lucrărilor ținătoare de perfectarea și de promovarea proiectului. Colegele noastre de la universitate (în special d-na Senocosov) au venit cu idei și nuanțe substanțiale care s-au materializat în varianta finală a

documentului. Membrii CBN și a biroului ABRM, în cadrul dezvoltărilor, au avut, de multe ori, sugestii salutare. Mariana Alecsandri, șeful programului Bibliotecii al Fundației Soros, a fost și rămâne patronul ideologic și financiar al școlii, felul ei de a gândi lucrurile și de a le diriga constituind, s-o recunoaștem, o veritabilă Școală de mentalitate nouă și de proiectare performantă.

N-ași putea să nu-l pomenesc aici și pe domnul Andrei Lozovan, Viceministrul culturii, care a găsit o sumă de patruzeci mii lei, din rezervele ministerului, pentru a urgenta lucrările de reparații în spațiile destinate Școlii și s-a interesat personal de mersul acestor lucrări, fapt pentru care îi aducem mulțumiri și pe această cale.

Echipa Verei Osoianu a trecut, în perioada pregătirii spațiilor, prin emoții tari, care i-au lăsat, indubitabil, anumite cicatrici, acestea, însă, sunt sigur, se vor transforma în semne de distincție.

Avem școală de Biblioteconomie. Dar acesta e doar începutul. Ceea ce este mai dificil abia urmează. Noi, moldovenii, avem și acum trăsătura aceea veche, remarcată încă de Cantemir în *Descriptio Moldaviae*, de a nu duce multe lucruri până la o finalitate rotundă. Această Școală, principala realizare colectivă a Asociației, trebuie să devină și o școală în sens de ansamblu de idei și principii directoare ale biblioteconomiei naționale. Ea trebuie să fie generatorul și barometrul acestei biblioteconomii. Și aici opera noastră colectivă, cooperarea trebuie să devină ca o normă nu doar profesională ci și deontologică. Încât, acum și peste ani, atunci când se vor remarca anumite realizări de seamă ale noastre, să se poată spune: „Acestea țin de spiritul Școlii de Biblioteconomie din Moldova”. Așa să ne ajute Dumnezeu.

BIBLIOGRAFIA CA ACT SOTERIOLOGIC

(La aniversarea Tamarei Isac)

În anii aceia era în mare audiență citatul cehovian în care se spunea că la om totul trebuie să fie frumos: și fața, și hainele, și sufletul... În 1972, după încheierea primului an de studii la facultate, am fost repartizat, împreună cu încă cinci colegi, să facem practică la Biblioteca Națională. În ziua aflării noastre în serviciul care pe atunci se numea secție ținută, ne-a luat în primire o doamnă care ne-a frapat tocmai prin corespundența deplină cu postulatul cehovian. Sobră, într-un costum de straie din stofă neagră, asortat cu o bluză albă de mătase, părul negru coafat scurt... Și ochii, ochii aceia inteligenți, vioi, cu o privire profundă și pătrunzătoare pe care am asociat-o imediat cu privirea lui Blaga. Era, dacă se poate să spun așa, o frumusețe moldovenească de tip domnesc, singura excepție fiind simplitatea înhăinurării, spre deosebire de fastul domnitoarelor. Aceea era Tamara Isac. Auzisem deja despre ea la facultate, iar în mica bibliotecă ce o aveam acolo, descriisem, la lecțiile practice, Calendarul datelor memorabile ale Moldovei, unul dintre alcătuitoarii căruia era chiar dumneaei.

Ne-a așezat la cele câteva mese din mica sală de lectură a serviciului, ne-a privit preț de un minut, apoi ne-a întrebat:

- Acum, după ce ați stidiat un an întreg la facultate și aveți, probabil, o idee rotundă despre meseria noastră, cum credeți – care ar fi simbolul bibliografiei?

Către acel moment al studenției noastre, nu știu de ce ni s-a întipărit în minte mai mult abordarea instrumentalistă a acestei discipline, așa că, am chibzuit ce am chibzuit, apoi am început, pe rând, a propune simboluri instrumentale: că bibliografia este ca bețișorul acela pe care mamele noastre îl înfig în pământ ca să știe în ce loc au pus o sămânță de floare, că ea este ca un semn rutier care îți arată încotro să te îndrepti, pe ce drum s-o apuci când cercetezi o problemă, iar de aici am ajuns, firește, și la o viziune un pic șocantă – aceea că bibliografia este cârja savantului dar și bățul orbului.

A zâmbit larg, iar zâmbetul acela, din câte am observat atunci (și m-am convins apoi în anii de după întâlnirea aceea) îi sporea frumusețea.

- Iar eu, a zis ea, cred că simbolul cel mai posibil pentru bibliografie este Arca lui Noe. Când concepea monumentală sa lucrare bibliografică, Hesner se gândea, între altele, și la acest lucru. Iată, voi ați studiat deja literatura antică. Nu se putea să nu vi se spună și să nu rețineți, că din sutele și miile de scrieri din acele timpuri, au ajuns până la noi foarte puține. Și totuși, noi am aflat că acele opere au existat. Cum? După unele cataloage, mici fragmente de bibliografii. Imaginați-vă acum, că nu ar fi existat nici acele cataloage, nici fragmentele de bibliografii. Ce s-ar fi întâmplat? Noi nu am mai fi știut nimic despre acele opere antice. Nu ne-am fi cunoscut trecutul. Iar cine nu-și cunoaște trecutul, își pune în pericol viitorul. Bibliografia trebuie să înregistreze orice publicație pentru a păstra informația despre ea peste veacuri și a o salva de intemperii. Exact cum Noe a salvat de potop speciile de vietăți adunându-le și cuibărindu-le în Arca sa. Bibliografia și munca de bibliograf este ca un act sacru, de salvagardare a memoriei neamului...

Aveam, așadar, în fața noastră o fire vizionară, lucru pe care acum mi-l explic nu doar prin felul de a fi a la acelei perioade a biblioteconomiei noastre, perioadă căreia i-am zis, la o omagiere a domnilor Șpac și Madan, romantică. Pe atunci, stilul acesta, hai să zic bibliopoetic, era dominant în tot ce făcea acea frumoasă, fidelă și entuziastă generație de biblotecari. Există, totuși, o diferență de substanță. Madan, Chiriac și alți biblioteconomiști care, scriind foi volante despre experiența unor bibliotecari din teritoriu, intercalau în subiect priveghetorile ce cântau la fereastra bibliotecarei, aveau un imbold de sorginte mai mult literară. Pe când Tamara Isac ajunsese la viziunea sa din interiorul bibliografiei, mai ales în perioada când participa la alcătuirea calendarului despre care am pomenit și, în mod special, când a adunat și a sistematizat tot ce era disponibil pe atunci din ceea ce alcătuiește bibliografia noastră națională, elaborând un curs special pentru studenții de la facultate și publicând un studiu notoriu în primul volum al Analelor Științifice ale Bibliotecii noastre. Ideile lui Hesner, Paul Otle, Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, în măsura în care erau accesibile pe atunci la noi, îi modelară viziunea într-un fel, care o ferea de lirismul bombastic și îi conferea o sobrietate profesională, dar nelipsită, totuși, de elementele cele mai impregnate de probitate ale romantismului bibliologic al generației sale. La anul III am ascultat câteva lecții din cursul ei de bibliografie națională, reântâlnindu-mă cu aceeași viziune soteriologică, numai că așezată pe o platformă de principii și reguli

de meserie, care veneau, din câte îmi dau seama acum, de la impactul ce l-o fi avut asupra ei articolele și studiile lui Georgescu – Tistu, bibliologul care s-a format la Paris și avea o viziune europeană modernă, pentru anii aceea, asupra uneltelor bibliografice și o concepție influențată de practica internațională în domeniul bibliografiei naționale, depozitului legal și înregistrării internaționale a publicațiilor. În acel moment Tamara Isac atinsese acel nivel de maturitate profesională și avea asemenea viziuni, care îi permiteau să reazeze bazele activității patrimoniale a Bibliotecii noastre. Multe lucruri i-au și reușit, mai cu seamă în ceea ce privește dezvoltarea și gestiunea colecției Moldovica, organizarea catalogului acestei colecții și participarea la editarea bibliografiei naționale (pe atunci, Cronica presei). Avea idei desluite în ceea ce privește activitatea de moldavistică și sunt sigur că dacă nu o lovea nenorocirea, avea să-și ducă acele idei la bună împlinire. Mai mult, sunt sigur că prezența și implicarea ei ar fi conferit activității informațional-bibliografice a BNRM o ținută superioară și ar fi condus la eficiența așteptată în cadrul reformei începute de către noi.

Și nu doar nenorocirea ei mă întristează când mă gândesc la dânsa. Mi se pare că, la un moment dat, dna Isac a fost implicată în niște lucrări care nu aveau nimic în comun nici cu viziunea ei, nici cu domeniul în care se specializase și strălucea. E o nedumerire pentru mine, de exemplu, că dumneaei a fost pusă să alcătuiască bibliografia fundamentală referitoare la agricultura Moldovei, iar nu pe aceea despre istoria și etnografia noastră, care țineau mai mult de viziunea soteriologică a ei. E drept că chiar și la acel voluminos indice despre agricultură, dânsa a aplicat niște idei neordinare, netradiționale, cea mai importantă dintre ele fiind aceea despre cooperarea regională în alcătuirea unor astfel de bibliografii, întrucât în agricultură există într-adevăr regiuni globale identice după parametrii climei, solului etc. Așa s-a legat, din inițiativa ei, o cooperare cu Biblioteca Științifică „M.Gorki” din Odessa, iar lucrarea s-a numit „Agricultura Moldovei și a Ucrainei”.

Într-un fel, Tamara Isac anticipa niște lucruri și niște principii, care astăzi stau în prim plan pe mapamondul bibliologic. A fost și rămâne un model de profesionalism și de creativitate în domeniu. Iar la postulatul lui Cehov a adăugat, prin felul ei de a fi, neafișat, că omul trebuie să fie frumos și în ceea ce face. Tocmai de aceea merită din plin un loc în Arca lui Noe, aceea a neuitării.

GÎNDURI DESPRE CADRUL JURIDIC, DE REGLEMENTARE A BIBLIOTECILOR DIN MOLDOVA

Problema pe care am fost rugat să o abordez în fața dumneavoastră, dragi colegi, la această întrunire republicană, cu prilejul primei ediții a sărbătorii oficiale Ziua Bibliotecarului, ține de fundamentele ordinii biblioteconomice și ar merita să fie vizualizată la intrarea în edificiul imaginar al lumii bibliotecilor, sublimată într-o inscripție ca aceea de pe portalul curții regale din Viena: "Yustitia regnorum fundamentum est". Legea, susține filosoful Ștefan Lupașcu, este o codificare a potențializării faptelor, de o asemenea manieră, încât atunci când se trece la actualizarea prin fapte, dialectica acțiunilor se menține sub controlul acelui cod, păstrând desfășurarea în limitele identității omogenizante a întregului, și întreținând ordinea sub toate aspectele ei (de la cele sacre la cele profane), tot așa cum acel cod ereditar, numit ADN, nu dă voie mutațiilor și evoluțiilor fizico-biologice și neuro-psihice din interiorul omului să-l transforme pe acesta în altceva. Cadrul juridic, justiția este, deci, un ADN al unei comunități, al unui sistem cibernetic, anume acest lucru avându-se în vedere în inscripția vieneză sus-amintită.

În practica biblioteconomică europeană elaborarea cadrului juridic pentru biblioteci a urmărit și mai urmărește, în general, două finalități: una legată de existența, de ocrotirea de către stat a institutului de bibliotecă (predominante fiind aici aspectele financiare și acelea legate de, să spunem așa, securitatea spirituală și culturală a unei comunități) și alta referitoare la garantarea drepturilor cetățenilor de a avea acces la colecțiile bibliotecilor. S-au conturat, așa cum s-a menționat și într-un volum de sinteză asupra acestor probleme, editat de Consiliul European, două modele de legislație bibliotecară: continental și anglo-saxon, diferența principală dintre ele fiind, pe de o parte, locul și rolul statutului în dezvoltarea sistemului de biblioteci (descentralizat în sistemul carolingian anglo-saxon și deconcentrat pe continent), iar pe de alta, modelul funcțional al institutului de bibliotecă. Nu mai puțin remarcabilă este și diferența de stil, de concepere, formulare și redactare a actelor juridice ținătoare de biblioteci.

În perioada ce s-a scurs de la declararea independenței și suveranității Republicii Moldova, la noi s-a elaborat un sistem mai mult sau mai puțin complex de acte juridice și reglementatoare în domeniu, remarcabil fiind felul metodic în care acestea au apărut, într-o succesiune organică și logică. Primul document important elaborat și aprobat imediat după declararea independenței statale a fost Modelul Strategic al Sistemului Național de Biblioteci (1991), document de căpătâi pentru tot sistemul de reglementări următoare. Anume din acel model au ieșit regulamentele privind reorganizarea rețelei de biblioteci publice, reorientarea politicii de achiziții, reforma managerială (și instituțională în multe cazuri) a bibliotecilor ș.a. Dar principalul act juridic ce a reieșit din acel model strategic a fost Legea bibliotecilor din Republica Moldova, recunoscută, în cadrul unui seminar european în problemele legislației bibliotecare organizat de Consiliul Europei la Strasbourg, drept una dintre cele mai reușite în acest domeniu în spațiul Europei de Sud-Est. Au urmat apoi, ca o înlănțuire pornitoare de la Modelul Strategic și de la Lege, o serie de documente normative și reglementatoare, la diferite niveluri, între care și Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului Biblioteconomic Național. Acesta, odată așezată activitatea lui, a continuat acea înlănțuire, elaborând o serie de importante regulamente, normative, programe și proiecte care au așezat activitatea biblioteconomică într-o ordine conturată. În paralel, anumite acte reglementatoare au pus în circuit Asociația Bibliotecarilor, Comitetul Tehnic nr. 1, Ministerele și Departamentele care au în subordine biblioteci, precum și bibliotecile însele.

S-ar putea spune că la ora actuală în țara noastră bibliotecile dispun de un cadru juridic și de reglementare în linii mari așezat. Și tocmai aici ne ciocnim de o situație paradoxală. Judecând după toate publicațiile de specialitate care au ajuns în Moldova, cele mai bune biblioteci din Europa sunt, la ora actuală, cele din Franța, Germania și Suedia. Ultimele, cele suedeze, încep să iasă în fruntea biblioteconomiei continentale. Bine, dar tocmai aceste țări nu au încă o lege a bibliotecilor! Cum am putea explica faptul că ele, neavând-o, asigură prosperitatea bibliotecilor lor, pe când noi, cu cadrul nostru juridic cu tot, o ducem atât de prost la acest capitol? Situația economică, veți spune dumneavoastră, ea este cauza cauzelor. Și veți avea perfectă dreptate. Dar mă gândesc că nu

ar trebui să ne limităm la această constatare, pentru că mai există un șir întreg de cauze care, dacă nu ar fi fost prezente în realitatea noastră, nu ne-ar fi adus în starea actuală.

Aș începe-o cu o afirmație a lui Dimitrie Cantemir, care afirmație, din păcate, rămâne în vigoare și astăzi, ca și multe alte constatări făcute de înaintașul nostru în "Descrierea Moldovei". Noi știm cât de actual rămâne verdictul său privitor la faptul că moldovenii nu se prea trag la carte. Dar el a spus-o nu mai puțin tăios și despre ce fel de atitudine avem noi față de legi. Moldovenii, zice Cantemir, scriu o lege și o pun la catastif, să mai aștepte. După care se așează repede pe făcut o altă lege, una nescrisă, în care includ, de obicei, năravurile neamurilor megieșe. Anume aseste legi nescrise stau la baza vieții lor publice, drept care sunt cumpărați judecători care să dovedească, în proces, că legea dreaptă este strâmbă, iar năravurile din cea strâmbă sunt litera dreptății. Starea aceasta de lucruri nu s-a schimbat cu nimic până astăzi, ba chiar s-a agravat, a pătruns, ca o metastază, în toate straturile, în toți porii societății. Situația e specifică pentru mai multe foste republici unionale. Cunoscutul om de afaceri George Soros scrie într-un articol publicat nu de mult în revista "Lettre Internationale", că în spațiul ex-sovietic domină nu legile ci altceva și că soarta acestor țări se află nu pe mâna aleșilor poporului ci pe aceea a birocrăției, aceasta din urmă având drept vector comportamental interesele și capriciile oligarhiilor financiare. Pe lângă legile adoptate de Parlament, funcționează legile nescrise ale birocrățiilor. Dar de fapt, nu pe lângă, ci deasupra lor. Vreți exemple concrete de la noi? Legea bibliotecilor prevede că nici un buget nu se aprobă, dacă el nu prevede resursele necesare pentru funcționarea bibliotecilor și menținerea lor la nivelul metodologiilor și tehnologiilor moderne. Cine respectă această prevedere? Nimeni. Nici chiar Parlamentul care a adoptat această prevedere. Apoi, bugetul aprobat este și el o lege, care trebuie să fie respectată de toți, la toate nivelurile și executată. La noi, pentru a obține banii ce ți se cuvin conform bugetului aprobat, trebuie să faci lobby, să milogești pe la ușile birocrățiilor, care, dacă te duci la ei numai cu vorba, te poartă tot anul. Colegele noastre, dna Corotenco și dna Baghici se zbat de la începutul anului să scoată din trezorerie sumele ce le revin pentru abonarea la ediții periodice, dar, până astăzi, 4 octombrie, nu li s-a dat nimic... Disperarea

lor este și a noastră, a întregii comunități bibliotecare, numai că noi o mocnim, care din scepticism, care din lehamite, care din lașitate.

Și apoi, numai încearcă, la noi, să pui problema așa cum trebuie ea pusă, în spiritul unui stat de drept. De sus până jos ți se va spune: “Măi tu, legea e lege, da noi hai să procedăm omenește...” Cantemir ne-a țintit drept în frunte, cum se spune.

O altă cauză ar fi aceea că la noi a fost inversată logica activității legiuitoare. Orice lege, pentru ca să funcționeze după adoptarea ei, trebuie să fie așezată de comunitate prin aleșii săi. Anume ea, comunitatea trebuie să stabilească de ce fel de biblioteci are nevoie, să formuleze cerințele sale într-o lege sau în alt act de reglementare și să supravegheze îndeplinirea lui de către fondatorii de biblioteci și de către bibliotecari. La noi, legea bibliotecilor a fost făcută de bibliotecarii înșiși. Probabil, anume în virtutea acestui fapt, multe din formulările conținute în ea poartă un caracter mai mult biblioteconomic decât juridic, ceea ce deasemenea diminuează funcționalitatea documentului.

În fine, dacă e să continuăm gândul despre juridicitatea formulărilor, legile noastre suferă de un exces de ambiguitate, încât, nu rareori, pentru una și aceeași faptă, subiectul poate fi și stimulat, și sancționat, lucru care dă apă repede la moara corupției, pe firmamentul edificiului căreia stă de mult o inscripție invizibilă, opusă ca mesaj celei vienezze cu care am început această comunicare: “Zacon cac dîșlo – cuda povernul, tuda i vîșlo”.

Cu toate acestea, sperând într-o mai bună și mai dreaptă așezare a societății noastre, trebuie să continuăm dezvoltarea cadrului nostru juridic, de reglementare, dând acelui contur ce s-a alcătuit, al sistemului de acte de care dispunem, o împlinire de fond, înlăturând ceea ce este în el nefiresc, șlefuid locurile brute și umplând locurile deșerte. Am mai spus că ceea ce am realizat noi până acum la acest capitol ține de modelul legislativ-reglementator continental, ceea ce ne obligă să ne ținem de această orientare și în ceea ce vom face mai departe, ca să nu deregăm sistemul pus pe așezare. Ar trebui, mai, întâi, să avem un act strategic, care ar exprima, ar fi un fel de manifest politic al statului moldovenesc în domeniul biblioteconomiei, unul asemănător cu hartia promulgată prin decret regal în Danemarca. Apoi, ceea ce mi se pare extrem de important în condițiile aleatorismului nostru, e nevoie să avem standarde oficiale

pentru fiecare tip de bibliotecă, de la cea comunală la Biblioteca Națională. Standardele acestea, reflectând parametrii pe care trebuie să-i întrunească orice bibliotecă de tipul respectiv, ne-ar ajuta, pe de o parte, să avem o garanție a calității în ceea ce privește fondarea, organizarea, funcționarea și dotarea bibliotecilor, pe de alta, să ne alegem cu o pârghie suplimentară în lupta pentru ameliorarea situației bibliotecilor, aceea care este dreptul de control și de prescripție al departamentului pentru metrologie și standardizare. Legea bibliotecilor, dacă vom reveni din nou la ea peste nu știu câți ani, trebuie adusă în corcondanță cu recomandările Consiliului Europei pe care le-am ignorat atunci când s-au elaborat amendamentele votate în acest an în Parlament, vina fiind, precum am spus și într-un articol publicat în "Gazeta Bibliotecarului", nu a parlamentarilor, ci a CBN-ului, care, atunci când a ticluit amendamentele, a reieșit din porniri și interese de cu totul alt soi, necum din criteriile europene relative la un astfel de act juridic. Nu vom uita, cu aceea ocazie viitoare, că o lege a bibliotecilor este un act juridic ținător de dreptul civil și de cel administrativ și vom da formulărilor conținute în ea un stil și un conținut corespunzătoare. Vom lua ca bază, în spiritul recomandărilor CE, actele internaționale ținătoare de funcționarea tipurilor de biblioteci, Legea fundamentală a țării, Declarația drepturilor omului și ne vom strădui să pivotăm toate acestea pe ceea ce se chiamă, pretutindeni, specific național, acesta din urmă urmând să fie înțeles contextual, adică din punct de vedere al așezării juridico-morale și administrative, ocolind nuanțele de alt gen, chiar dacă destinul ce nu ne-a răsfățat ne ispitește să ținem mai mult la aceste aspecte.

Ar fi bine, apoi, ca legea depozitului legal în curs de pregătire să reflecte, în sfârșit, viziunea europeană și internațională asupra acestuia, alterată la noi prin tendința și dorința de a vedea în el mai mult o sursă de completare privilegiată.

Avem nevoie de o lege a patrimoniului imprimat. În același context, ar fi bine dacă diplomația țării noastre ar obține semnarea unor convenții interstatuale ce ar viza manuscrisele, cărțile rare, documentele de arhivă duse de la noi în Rusia și Ucraina. Nu cred că s-ar putea aborda, în acest context, problema retrocedării, dar facilitarea accesului bibliologilor și a altor categorii de cercetători moldoveni, obținerea unor copii pe diferite suporturi ar fi reală și este de mult așteptată.

Sunt stringent necesare normative de finanțare a bibliotecilor, lucru care ar fi un sprijin și un instrument capital pentru managerii de bibliotecă în primul rând, dar și pentru organele administrației publice centrale și locale.

Se impune imperios o standardizare totală în domeniu, or, cu puținele standarde de care dispunem, nu reușim să facem față noilor cerințe. Problemele cele mai spinoase ivite în acest context sunt cele scoase în vileag de procesul de informatizare, mai cu seamă în acele aspecte ale acestuia care țin de compatibilitate și de integrarea veritabilă a Sistemului Național de Biblioteci.

Ar fi multe de făcut și în alte sectoare ale ariei cadrului juridic și de reglementare ce s-a conturat. Mi se pare, însă, că în capul la toate trebuie să fie pusă, la noi, combaterea pe toate căile a năravurilor la care se referea Dimitrie Cantemir. Cine știe, poate că dacă n-ar fi acestea, am putea avea o situație mult mai bună, așa cum au reușit să creeze biblioteci minunate, fără să aibă vreo lege specială în acest sens, Franța, Germania și Suedia.

OLUL LUI CARMEN SYLVA

E suficient doar un mic pretext, un semn, un lucru, o veste, o creștătură pe ușorul ușii, ori un mesaj primit prin e-mail, din care să afli că în curând se vor împlini zece ani de la înființarea Bibliotecii ASEM, de pildă, ca să vină momentul acela hipnagogic, clipa aceea de grație, când ești învăluit de un cocon de reverii și de amintiri, fiecare ivindu-se din câte o fereastră (*window*), fără o ordonare anumită, în voia libertății impulsurilor prin care sunt accesate – chemate, dar ținând, totuși, nu de mișcarea browniană, ci de postulatele euclidiene, în sensul că există o corelație direct proporțională între numărul creștăturilor de pe răbojul anilor și acela al ferestrelor cu amintiri, pe când geamurile cu vise se sting câte unul la fiecă an împlinit... Dar lucrul acesta are a ni se arăta într-un alt site, în file-ul cu fețe smochinite. La zece tăieturi pe ușorul ușii centrale a ASEM, nici n-ai apucat să prinzi gustul navigatului. Să accesăm o figură, o imagine. De exemplu, ușa ceea, vopsită în sepia, a instituției preșcolare cu ferestre lipovenești și cu podelele mirosind a petrosin, în care fuseseră cazați proaspăt înmatriculații studenți-biblioteconomiști sosiți la muncile agricole obligatorii, în puterea orbitoare a vinicerului din 1971. Un double click e salvator pentru bătrâna ușă, pentru că misterul de fete, torentul de codane ce a năvălit în afară ar fi scos-o din țâțâni. Înșiră-te, larmă juvenilă, curgi, ozană sunătoare de cuvinte neconstrânse de rigorile niciunui limbaj formalizat și controlat, cât țin ulițele satului și apoi rândul de plop ce duce la plantațiile de legume. Ce mai bază de date pentru pețit! Și ce nunți *Worlds* se vor pune la cale, an de an, multe din ele în chiar perioada studenției, la care vom fi vornicei și noi, puținii băieți pierduți în mijlocul *fetelor*, duși de șuvoiul lor ca frunzele pe apă. Acum, însă, începe ziua de muncă. Un meu lângă containerele în care vom deșerta, toată ziua, căldările umplute cu legume, cărora colegul nostru Ion le va ține evidența, făcând buchii și numere îmbârligate într-un caiet cu scoarțe de marochin. Indicațiile dlui Movileanu, conducătorul detașamentului nostru, care fac trecerea de la stihia verbală la cuvintele cheie ce ne vor ține sub ordine până seara. Cu un gest elocvent al dreptei, el dă fiecărui rând de plante câte o fată și astfel începe culesul...

Într-o zi, derularea ordonată a acestui algoritm fu întreruptă de o situație neprevăzută de soft. La capătul plantației se văzu agitându-se cămașa prăzului a lui Ion și se auzi glasul său sacadat:

Sil-vi-a-a-a!

Nu zăbavă, părul exuberant, ca un foc de artificii, canadiana pembe și rochia cu buline și pliseuri ale domnișoarei Ghinculov fâlfăiră într-o alergare de săgeată, tăind rândurile într-un timp record. Sosiseră s-o vadă părinții ei, cu limuzina. Dacă trecem cu cursorul peste o oră, ni se vor arăta două ștergare de borangic așternute pe capotă, un meniu de bunătăți pe care doar mama Silvicăi știa să le gătească, o lăcriță deschizându-se cu un declic de cleștar ca să fie scoase din ea niște țoiuri cu străluciri bengaleze și, mai ales, un ol sidefiu, cu reflexe sângerii ca ale unui obraz îmbujorat de fată mare, din care fu pusă în țoiuri o băuturică nemaipomenită, încât Ion, primul degustător, făcu să-i zvâcnească jugularele și țocăi din buze de plăcerea gustului celui strașnic.

Olul acela semăna nespus de mult cu vasul din care regina Elisabeta îl cinstea pe Vasile Alecsandri când acesta îi făcea câte o vizită familiei regale și asculta pagini noi scrise de amfitrioană, încurajând-o. Pseudonimul literar al reginei era Carmen Sylva, așa încât legătura de asociere cu numele colegei mele veni cu de la sine putere, iar imaginea olului aceluia apucător de ochi, ori de câte ori o văd întruchipată în vreun vas undeva, îmi amintește de amândouă. Cu excepția sidefului mult mai șlefuit al abitatei din Cotroceni, asemuirile acestea nu sunt exagerate, cel puțin ca acoperire intențională și motivațională. Or, colega mea a fost și rămâne un om al lucrurilor alese și al gesturilor deosebite, având chiar și tentația unor compuneri lirice, adresate mai ales colegilor, în momente jubiliare. Și ar mai fi o nuanță decisivă vis-à-vis de această asociere. Din punct de vedere al bunăstării, Silvia era net superioară majorității colegilor, începând de la felul cum era înhăinurată și continuând cu lucrurile ce le deținea, faptul acesta rămânând, în mare măsură, valabil și astăzi. Lucrurile au vorbit și vorbesc despre ea ca în celebrul roman al lui Georges Perec. În virtutea acestor circumstanțe, colega mea era modelată încă de pe atunci pe un alt fel de mentalitate: pe când noi am fost învățați de mici să ne mulțumim cu puținul ce-l avem, ea a râvnit mereu mai multul, mai binele, mai înaltul. Iar schimbările de după 1989 i-au oferit posibilități plene de a

se afirma în esență, postul de director al Bibliotecii ASEM fiind locul în care floarea ființei sale s-a desfăcut ca o magnolie, încât instituția pe care o conduce ar merita nu doar o pagină *Web*, ci chiar un buton aparte în bara meniurilor. Și până ce cursorul sare prin șotronul de pe ecran în căutarea unei ferestre interesante, nu vom uita să remarcăm faptul că, spre deosebire de unii manageri la fel de ambițioși, în materialismul și pragmatismul ce se instaurează la noi, Silvia nu și-a pierdut ceea ce Ion Stoica, unul din autorii ei preferați, ar numi finețuri, nemaivorbind de cumsecădenia, receptivitatea și solidaritatea colegială care la ea par să fie inextricabile.

Se aprind ferestrele BASEM și din fiecare geam ni se arată câte o față cunoscută: Maria Citrosan (era și ea la cules, cuminte și tăcută ca un îngerăș), Natalia Gheradi (capul ei este singura-i și marea-i bogăție și zestre, în ochi citindu-i-se mereu îngrijorarea pentru starea sănătății mamei sale), Svetlana Studnițchi (floarea de Dubăsari, dub-sar însemnând, la sumerieni, omul care scrie texte pe plăci de lut)... Ce face, însă, cursorul, că, iată, chipurile acestea devin ca niște medalioane pe un ol mărit? A fost butonul *New*. A aduna atâtea imagini-chipuri într-o imagine sublimată și încă de o unitate stilistică atât de regească, ține de miracolul spiritului de echipă. Olul *New* este simbolul minunatului colectiv al acestei biblioteci. *Olul BASEM* ne propune, în toți acești zece ani, țoiuri de surprize bibliologice de pionierat. Mângâiați câte o față din aceste medalioane și o să vi se arate, în windows-uri, câte un articol, ori studiu, ori eseu scrise pentru acest număr special al Magazinului Bibliologic. Practic, toți membrii colectivului sunt și autori. Remarcați apoi cum toți, dar absolut toți, de la director la studenții – practicanți, cunosc excelent strategia întregului și tactica sectorului lor în cadrul acestui întreg. Probabil că aceasta este metaperformanța echipei, mama tuturor succeselor ei. La care se adaugă un fel de cult al înțâietății, mai fiecă autor recurgând la sintagme gen: “Noi am fost primii în Moldova care...”, “Numai noi în Republică am...”, “Pentru prima dată în Basarabia am realizat...”. Dar e un cult sănătos, expresie nu doar a spiritului de echipă, ci și a unui patriotism special față de instituție, încât chiar și la cel mai mic lucru făcut se apasă neapărat pe *SAVE* ca să se țină minte și să se prezinte tuturor celor care se uită și se vor uita în viitor pe ferestrele site-ului bibliotecii.

Când vorbim despre o bibliotecă universitară, adeseori facem abstracție de contextul în care aceasta ființează și care e desemnat prin noțiunea de Lume Universitară, noțiune valabilă, în principiu, și pentru o Academie de studii. Acum câțiva ani, în editura POLIROM din Iași a apărut o carte relevantă despre originea, constituția și felul de a fi al acestei lumi, care are o ordine a sa, o ierarhie cu trepte râvnite, cu niște cutume enigmatice pentru cei din afară. E o lume care mișcă înainte Lumea prin întreținerea circulației ideilor. Ce ar trebui să prezinte o bibliotecă într-un asemenea context? Am putea s-o numim Bancă de idei și n-am greși cu nimic, ba din contra, am fi în albia stilistică a acestui început de mileniu. Și totuși, ea este mai mult decât atât. În mod paradoxal, acest “mai mult” își găsește expresia într-un cuvânt mai vechi: prisacă. Ce înseamnă prisacă? Un teritoriu demarcat, un site, cum am zice astăzi, în care domnește o ordine, o ordonare specială a tot și a toate, pivotate, funcțional, pe acumularea, prelucrarea, conservarea și consumarea polenului. Polenul în bibliotecă – prisacă este informația. Albinele – bibliotecarele o adună în primul rând din propriul teritoriu, dar fac și distanțe de mulți kilometri dincolo de perimetru în căutarea florilor. Internetul și rețeaua *WWW* le dau, în acest sens, posibilități nebănuite. Apoi, să nu uităm, că albina nu doar culege polenul ci, atunci când îl extrage, concomitent polenizează floarea, o face să rodească. E și aceasta o funcție magistrală a bibliotecii universitare. Polenul urmează apoi să fie sistematizat, ales, prelucrat, prefăcut în miere, în informație de gradul doi, trei și tot mai sus. Mierea – informație e mai eficientă când e făcută după firea și nevoile fiecărui consumator în parte. La Biblioteca ASEM ciclul-fluxul polenului- informației, ordinea fagurilor s-au pus, din chiar începutul lor, pe un algoritm modern, prototehnologic, așa încât ea este cu adevărat o prisacă – pilot și o prisacă – școală. Citiți articolele din acest număr al revistei ca să vă convingeți de bunătatea ce au adunat-o în faguri aceste albinuțe. Și nu uitați să accesați butonul *Ol BASEM NEW* ca să vă țineți în curent cu ce au nou florile – cărți de pe întreaga planetă.

Pe pagina albă Word ce mi-a așternut-o în față cursorul, Vă scriu, dragi colege de la Biblioteca ASEM, multă sănătate, viață bună și noroc în toate. Apăs pe *SAVE* ca să nu Vă uit nicicând. Înclin Olul vostru ca să mai gust, din vreme în vreme, câte un țoi bibliologic strașnic de nou

la gust. Accesez pentru voi imaginea ușii viitorului. Pe cutia de dialog nu scrie nici *No*, nici *Cancel*, ci numai *Yes*. Timpul ce vine Vă aparține din plin. E nevoie doar de un pretext, de un semn, o creștătură (a zecea) pe ușorul ușii centrale a ASEM-ului. Nu vom deleta nimic. Vă mulțumesc că ați fost, sunteți și veți fi. Și că îmi amintiți de Carmen Sylva. *Double click!*

PE NOI NOUĂ REDĂ-NE

Prea frumoasa fată pe care am așteptat-o cu atâta speranță, pe nume Tranziția, a devenit, iată, o Babă Cloanță, soră geamănă cu fantoma prevestită de Marx și Engels în al dracului de împlinitul lor Manifest, ținând în mâini un măturoi ca acel ce simboliza (și făcea) „reforma” nu știu cărui țar Ivan, botezată opricinina. Deschideți orice manual de istorie de acum zece, cincisprezece ani și o să vă reamintiți ce mătura țarul, apoi comparați cu ceea ce se mătură sub sceptrul Tranziției. Cam seamănă? Da, dar mătura opriciniei nu se atingea, totuși, de niște lucruri întemeietoare, de monadele unei comunități. A noastră, însă, pare să se pună în mișcare de la impulsurile unui soi de reflexe condiționate la anumite slogane frecvent vehiculate. Demitizarea, de exemplu. Furia față de pedestale și statui, caracteristică, până nu demult, doar la sectanții iehoviști, a cuprins mai toată morfologia socială de la noi. Confuzia între demitizare și dezidolatie i-a făcut pe niște tineri foarte frumoși și foarte bine intenționați să întreacă măsura în a reconsidera valorile, alunecând, nu rareori, în nihilism. Probabil, cea mai apucătoare de ochi, cea mai strigătoare la cer calitate a tranziției noastre este anume aceasta – flagranta lipsă de măsură în toate. Și dacă rățacirea aceasta (căci anume e ceea ce ni se întâmplă) a cuprins atât de lejer clasa „intelighenției”, atunci ce să mai vorbim despre oamenii simpli de la țară, lipsiți de toate cele trupului și sufletului necesare și coborâți la prima, cea mai de jos, treaptă a scării nevoilor după Maslov, pretându-se la a fi manipulați într-un mod uneori incredibil?

Pentru că ne vedem intrând, zice-se, într-o civilizație a citatului, a cărților ieșite una din alta (aici cuvântul „matrioșka” se leagă, nu știu cum, cu de-a sila), aș îndrăzni să mă refer la niște modeste contribuții științifice ale lui Mircea Eliade și André Malroux, care au dovedit că fără de anumite mituri nu poate să existe voința de a trăi într-o comunitate, adică, în fond, nu poate să existe un popor, o națiune. Washington, atunci când punea temelia Statelor Unite ale Americii, țară ajunsă azi a fi etalon pentru toată lumea, a perseverat întru a le altoi americanilor cultul pentru valorile divine, general umane și naționale, elemente fără de care, zicea el, „un popor poate fi condus numai cu tunurile”.

Națiunii noastre nu-i este străină această viziune asupra pietrelor de temelie ale vieții în comun a unui popor. Din contra, aceste lucruri se știau la noi și se răspândeau sub cuvânt spus, scris și tipărit cu mult înainte să fi fost descoperite de către Columb pământurile Americii. Iluminiștii și pașoptiștii români, regi, domnitori și bărbați de stat din vechime și de mai încoace înțelegeau că fără un popor luminat și lămurit în cele ce urmează a fi făcute nu se poate înfăptui nici un fel de reforme. Politicienii și demnitarii de la noi ar avea a învăța multe în această privință și poate că ar fi trebuit să treacă mai întâi printr-o asemenea „școală”, ca abia după aceea să jinduiască a ajunge la cârmă și în preajma ei.

Școala educației naționale s-a ținut întotdeauna pe cuvântul spus și scris, pe anumite cărți de învățătură, la acestea alăturându-se, de prin secolul al XIX-lea, calendarele pentru poporul român, tipărituri care aveau un rol multiplu: de informare, de culturalizare și civilizare, de mobilizare, orientare și solidarizare. Pivotal lor reieșea, în fapt, din pivotul existențial al unei națiuni, adică din acele mituri necesare (înțelese de Eliade ca niște standarde sociale) pentru întreținerea a ceea ce pe atunci se numea „suflare românească”.

La noi, de câțiva ani, parcă au nimerit sub măturoi și calendarele. Singura ediție mai importantă de acest gen rămase a fi *Calendarul bibliotecarului* elaborat și editat de Biblioteca Națională, așa încât acesta a depășit cu mult mediul bibliotecar pentru care era destinat, ajungând a fi utilizat în munca de zi cu zi a jurnaliștilor de la ziare, reviste, radio și televiziune, a pedagogilor, lucrătorilor din administrația publică de stat etc. În fond, el a devenit, de facto, un calendar național, nouă rămânându-ne doar gestul (sau, poate, datoria) de a consfinți acest fapt de jure. GRUPUL EDITORIAL LITERA, promotor și întreținător al valorilor întemeietoare pentru ființa națională, a venit cu sprijinul său necondiționat întru realizarea acestei schimbări la față, astfel apărând, iată, primul număr al Calendarului Național. Schimbarea numelui, însă, nu va să însemne o schimbare de ruptură în caracterul ediției, ci, cum am mai spus, o ajustare la acesta. Pe parcurs, însă, urmează, iminent, o îmbogățire a informațiilor inserate, așa încât, în anii viitori, Biblioteca Națională și GRUPUL EDITORIAL LITERA vor propune, în calendar, rubrici pentru diferite categorii sociale ținătoare de obiceiuri, datini, îndeletniciri, deprinderi civilizatoare.

E semnificativ faptul că primul număr cu titlu de Calendar Național apare în și pentru ANUL EMINESCU și îi este consacrat, în mare, Poetului nostru Național. Va fi fiind el Eminescu și cu pete, căci le are și Soarele. Și este bine să le vedem, ca să-l facem tocmai prin asta mai viu, să-l aducem mai în sentimentul românesc al ființei. Acestea sunt lucruri care țin de sănătatea spirituală și intelectuală a unei comunități. Însă nu știu dacă am putea supraviețui ca națiune fără a da seamă de ceea ce Eminescu este ca exponent al neamului nostru, ca om deplin al culturii românești. Mai ales în fața măturii tranziției Eminescu trebuie ocrotit ca unul dintre miturile necesare pentru menținerea în noi a voinței de a rămâne, totuși, o comunitate identică cu ea însăși și irepetabilă. Iar ANUL EMINESCU ar urma să însemne, pentru noi, în primul rând reântoarcerea sensului în semn și a adevărului în cuvânt, dezâmpotmolirea și încurățirea faptei.

Așa să ne ajute Dumnezeu.

DILEMA CENTRALĂ A FIINȚEI NOASTRE NAȚIONALE*

Am avut tot timpul intuiția că în construcția ființei noastre naționale există o contradicție între subconștientul național, care e dacic prin excelență, și conștientul național situat în coordonatele creștinismului. Cunosând mai multe lucruri despre strămoșii noștri, această intuiție a trecut într-o convingere tacită. Însă atunci când i-am dat expresie¹, am fost apostrofat de o așa manieră, încât mă văzui nevoit să caut reperele unei demonstrații formale a acestei convingeri. Bănuiesc că situația aceasta este tipică pentru toți acei care știu și simt adevăruri adevărate despre daci dar nu au acele vehicule formale care să-i situeze în canonica dar iminenta zonă a oficializării și a recunoașterii.

Cu privire la cunoaștere, Einstein a făcut două constatări remarcabile: 1) gândirea noastră se desfășoară în mare parte fără aplicarea cuvintelor și inconștient², și 2) noi cunoaștem lumea nu doar din experiența senzorială proprie, ci mai ales prin semnele experiențelor senzoriale ale altor oameni³ (e vorba aici nu doar de semne grafice, ci și de “impulsurile” infailibile și inefabile; venite de la strămoși, de pildă). S-a deschis astfel o cale nouă de abordare a mentalului, de corelare a părții conștiente cu cea inconștientă a acestuia, alta decât cea freudistă care a condus la blocarea accesului la câmpul ființei, cale dezvoltată și fundamentată apoi teoretic de către Joseph Murphy⁴, unul dintre tovarășii de idei ai părintelui teoriei relativității. S-a adevărit astfel că există un mental universal inconștient și, desigur, un mental național inconștient, în acesta din urmă fiind depozitate experiențele senzoriale, gândirea, credințele, codurile—cutume—într-un cuvânt cultura spirituală și psihologia generațiilor precedente.

*Din comunicarea la Congresul Internațional de Dacologie, București 2001)

¹Rău Alexei. Spre un al treilea Testament ?// Calendarul Național 2001. — Chișinău 2000 — P.3.

²Einstein, Albert. Cum văd eu lumea. — București: Humanitas, 1996 — P.155.

³ Ib., p.100

⁴ Murphy, Joseph. Puterea extraordinară a subconștientului. — București: Deceneu, 1991 — 188 p.

Mentalul inconștient al oricărei națiuni are o dominantă vectorială. Dominanta acelei părți (covârșitoare de altfel) a inconștientului nostru național pe care o constituie experiența senzorială, spirituală și psihologică a dacilor este principiul armoniei. Acesta din urmă s-ar reduce la următoarele postulate: 1) Energiile negative și cele pozitive au o origine (sursă) comună și, prin urmare, corelația lor imanentă nu poate fi alta decât echilibrul; 2) Binele și Răul au aceeași origine, drept care soluția pentru Bine este nu de a lupta împotriva Răului, ci de a îndrepta energia acestuia pe un fâgaș bun; 3) Omul și natura au aceeași origine, iar echilibrul dintre ei se poate obține numai pe calea empatiei.

Pentru a evita elementele de misticism, am încercat să suprapun aceste postulate cu ceva mai palpabil și mai probant. Se știe că unul din straturile cele mai profunde ale mentalului inconștient îl constituie miturile. Legendeale despre cosmos ale românilor (în special cele etiologice) denotă o uimitoare identitate cu postulatele principiului dacic sus-amintit. Astfel, Dumnezeu se află cu dracul în relații de rudenie (frate, văr)⁵. Mai mult, creatorul folosește energia diavolului la facerea lumii (acesta fiind pus să care pământ, apă etc.). Omul și Cosmosul sunt de aceeași proveniență, din același element (fie că e vorba de carnea ce a căzut din pomul cel mare și din ea s-au făcut oamenii⁶, fie că originea este aerul, apa sau pământul (lutul). Însuși Dumnezeu s-a născut din elementele natale (din spuma mării, din aer etc.⁷).

Atitudinea față de elementele de floră și faună în legendeale, în cântecele noastre, în *Miorița* este una prin excelență empatică și confraternă. În fond, analiza întregului ciclu etiologic al mitologiei noastre ne întărește în convingerea că inconștientul nostru național este unul dacic.

Unul din cele mai mari secrete și resurse ale prosperității îl constituie interacțiunea dintre conștient și inconștient, acesta din urmă ascunzând posibilități și energii nebănuite. Această interacțiune se produce numai dacă sunt respectate și aplicate anumite legi în acest

⁵Legendeale românilor: Vol 1. Legendeale Cosmosului. – București: Grai și suflet, 1994 – p. 5

⁶ Ib., p.8

⁷ Supra 5, p.9

sens, cea mai importantă fiind tocmai legea armoniei. Ea ne spune că inconștientul poate fi garantul și forța motrice a prosperității numai în cazul când conștientul i se adresează cu gânduri armonioase, cu motivații benefice, constructive. Însă dacă gândurile și intențiile (motivațiile) conștientului sunt malefice, dușmănoase, reacția inconștientului este de așa natură, încât rezultatul poate fi distructiv, de multe ori chiar tragic⁸. În cel mai bun caz rezultatul poate fi o stagnare sau un regres.

Creștinismul este acela care a adus în câmpul conștiinței noastre noțiunile de luptă, dușman și păcat, fapt pentru care, așa cum afirmă N. Săvescu⁹, dacii au făcut tentative de a împiedica pătrunderea noii religii în spațiul lor. În consecință, de atunci încolo în ființa noastră națională se încalcă legea armoniei în interacțiunea conștientului cu inconștientul, de unde rămânerea noastră în urmă față de popoarele prospere. Tot din această contradicție intraființială se trage și cea mai fatidică, după mine, trăsătură a românilor – discordia. Pentru că dezintegrarea internă a ființei naționale conduce, conform aceleiași legi a armoniei (atunci când aceasta este încălcată) la dezintegrarea comunității naționale. Din acest unghi de vedere cred că destinul Daciei seamănă cu acela al Bibliotecii din Alexandria, această minune a lumii fiind și ea strivită de tăvălugul noii religii.

Un dac reprezentativ din punctul de vedere al principiului armoniei de care am vorbit și al legii armoniei formulată de Murphy a fost Constantin Brâncuși. În primul rând, sculptorul nostru a fost o confirmare vie a postulatelor despre cunoaștere formulate de Einstein. El era atât de credincios principiului armoniei, încât aceasta se manifesta nu doar în atitudinea empatică față de lemn, de piatră și de alte materiale în care sculpta (Să nu uităm, zicea el, că în copacul pe care vrem să-l cioplăm șade un strămoș de-al nostru, de aceea nu trebuie să violentăm lemnul, ci să urmărim structurii lui intime)¹⁰, ci și în comportamentul său cotidian. El nu numai că nu avea noțiunea de dușmănie, dar nu concepea nici măcar să vorbească de rău despre cineva. Apoi, grație acestui fel

⁸ Supra 4, p. 19-35

⁹ Săvescu, Napoleon. Noi nu suntem urmașii Romei. – București: Intact, 1999. – p.119

¹⁰ Paleolog, V. G. Brâncuși. – București, 1992.

de a fi, el a avut un acces fantastic la inconștientul național, reușind să parcurgă, într-o scurtă viață de om, calea multiseclară a spiritualității dacice. Intuiția despre triumghiul pe care Andrei Vartic l-a descoperit într-un mod atât de magnific prin măsurări și calcule, Brâncuși o avea în subconștient și i-a dat expresie în autoportretul său geometric, mesajul căruia ar fi acesta: “Eu sunt un dac integrat în Cosmos”. Și tocmai accesul acesta la inconștientul nostru dacic i-a permis lui Brâncuși să devină, așa cum scrie în majoritatea marilor enciclopedii ale lumii, cel mai mare creator al sec. XX alături de Einstein.

Eu sunt convins, că un astfel de destin e posibil pentru întreaga noastră națiune, dacă ea ar urma calea inițiatică a marelui sculptor. De altfel, celebrul istoric William McNeill în monumentalul său tratat despre ascensiunea Occidentului, conchide că ascensiunea pe calea civilizației înseamnă, pe de o parte, o exprimare tot mai deschisă a subconștientului colectiv¹¹, iar pe de alta, diversitatea culturală și prosperitatea civilizațiilor occidentale se datorează în cea mai mare măsură exteriorizării acestui inconștient¹².

Contradicția dintre conștientul național și subconștientul național este, așadar, dilema centrală a ființei daco-române. Soluționarea ei ar putea fi făcută pe două căi: 1) Să lăsăm lucrurile așa cum sunt, să ne pierdem identitatea și să irosim multe secole pentru a ne acumula un nou subconștient care să concorde cu conștientul și astfel să intrăm în scena istoriei într-unul din mileniile viitoare sau 2) Să găsim căile de schimbare a mentalului conștient¹³, armonizându-l cu inconștientul lăsat ca zestre de minunații noștri strămoși și să facem istorie în chiar acest secol XXI.

Ce alegem ?

¹¹ McNeill, Wiliam. Ascensiunea Occidentului.- Chișinău: Arc, 2000 – p. 585

¹² Ib., p. 751

¹³ Această schimbare de mentalitate ar trebui să presupună și o largă deschidere a ortodoxiei noastre față de zonele inconștientului și o renunțare a acesteia la ideologia nultantistă. Despre necesitatea reformei ortodoxiei vezi: Grossu, Sergiu. În așteptarea unui nou pământ. – București: Duh și adevăr, 1998- 143 p.

ÎNAPOI LA SOCIETATEA CIVILĂ

Adăuza după alegeri la noi a nins, vorba cântecului, “ca-n Esenin și-n poema rusă”... Mai cu seamă la figurat. Liderul partidului victorios s-a și erijat, cu această ocazie, în postura unui aducător de mană cerească. Scenă biblică! Și era, în felul său, îndreptățit s-o facă, chiar dacă mirificii fulgi nu țineau de promisiunile sale electorale. Pentru că omătul acela (al mieilor pascali ?) îi amintea de un gând pe cât de vechi, pe atât de obsesiv, nescris negru pe alb în “platformă”, și totuși ajuns acum mai aproape ca oricând de împlinire - acela de a-i face pe oponentii săi și pe alegătorii acestora să rămână cam ce-au rămas și eroii lirici din cântecul sus-amintit: niște oameni de zăpadă. “Iată-ne cu iarna-n țară!”, exclama Vasile Alecsandri într-o celebră și neaoșă epistolă, redactată într-o zi cu ninsoare, prevestitoare a sosirii anotimpului care îi provoaca bardului nostru un amalgam de venerație și de fobie. Care ar fi fost oare reacția poetului la ninsoarea de după scrutin, când guvernul acela metaforic format din miniștri cu nume de Crivăț, Viscol, Gheață et coetera stă să pășească din cadrul texturii literare în acela al texturii sociale ? Dar chiar toți și aievea ! Cu excepția, poate, a lui Moș Crăciun al nostru, căruia mă tem că îi va lua din nou portofoliul emulul său septentrionar.

Acum că evenimentul s-a consumat, redevenim noi înșine: ne lamentăm, căutăm țapi ispășitori, defulăm frica funciară care, spre surprinderea noastră, nu s-a retras nici până la mijlocul stratului freatic, ne vine câte-un gând să curtăm ipocrizia, tovarășa noastră de-o viață pe care am abandonat-o cu atâta frondă și... comentăm, comentăm, comentăm. Noica spunea undeva că singura formă de participare a noastră la istorie este comentariul. Suntem copiii diatezei pasive. Iar monocolorul fatalismului stă să-și reocupe locul pe bățul care este gol pentru un moment și pe care a încercat să fluture, câțiva ani , o speranță în trei ape.

Printre cauzele celor întâmplute cea mai frecvent vehiculată este aceea a sărăciei și a disperării populației, în primul rând a țăranilor. Și da și nu. Da, pentru că mizeria la care a fost adusă o bună parte din cetățeni este o realitate și încă una iremisibilă, mai ales când o raportezi la opulența minoritară a aceluși soi de clasă căreia i se zice “novîie”. Falia dintre

vorba și faptă, nonparolismul liderilor politici de la noi a devenit o prăpastie situată între ei și electorat. Tony Judt, analistul american care și-a lansat recent la Chișinău versiunea românească a două cărți de mare audiență, remarcă, în cadrul unui seminar, că chestiunea ținătoare de bunăstarea populației e un lucru cu care în occident nu se glumește și nu se joacă. Acolo, zice el, nu uită că “țărănimea cu moralul scăzut, beneficiind de dreptul de vot, s-a orientat pretutindeni înspre partidele fasciste sau populiste care promiteau să-i rezolve plângerile”. Nu întâmplător la baza raporturilor cu alegătorii, în campaniile electorale, și a managementului resursei umane, în activitatea cotidiană, liderii occidentali pun, de mulți ani, celebra ierarhie a nevoilor umane elaborată de Abraham Maslow. La ce s-ar reduce, în câteva fraze, doctrina savantului american ? Primo. Motivația manifestării pe plan social și politic a oamenilor este în funcție directă de anumite nevoi și interese nesatisfăcute. Secundo, există câteva trepte de nevoi și interese, iar omul nu va avea drept motivație nevoi de pe o treaptă superioară dacă nu și le-a satisfăcut încă pe acelea de la nivelul inferior. Iată cum arată scara nevoilor după Maslow:

Fiziologice. Nevoile de bază ale omului sunt nevoia de hrană, apă, adăpost, somn și celelalte nevoi ale organismului. Toate sunt esențiale pentru viață și supraviețuire și, până când acestea nu sunt satisfăcute la gradul necesar subzistenței, celelalte nevoi ale omului vor avea prea puțină motivație.

De securitate fizică și socială. Acestea reprezintă nevoia eliberării de teama de primejdie și pericole fizice sau de teama de a fi privat de satisfacerea nevoilor fiziologice fundamentale.

Sociale sau de asociere. După ce au fost satisfăcute primele două categorii de nevoi, omul simte nevoia de apartenență, de asociere la un grup, de a iubi și a fi iubit, de a participa la activități care-i dau sentimentul de solidaritate.

De stimă și recunoaștere socială. După satisfacerea nevoilor sociale, oamenii simt nevoia de a fi ceva mai mult decât un simplu membru al unui grup. Ei doresc să aibă parte de respect, atât în ochii lor cât și ai celorlalți. Satisfacerea acestor nevoi dă naștere la sentimentul de putere, încredere în sine și prestigiu.

De autoactualizare sau afirmare și realizare personală. La cel mai înalt nivel ierarhic al nevoilor sale, individul atinge

autoactualizarea, aceasta însemnând utilizarea la maximum a potențialului său pentru a deveni tot ceea ce este capabil să devină.

Este suficientă o privire fugară ca să-ți dai seama, în linii mari, de situația ce s-a creat la noi. Se poate spune că partea majoritară a populației a coborât, în anii de tranziție, la prima și cea mai de jos treaptă a nevoilor. De aici și stingerea sentimentului de solidaritate, care apare abia la treapta a treia. Nu cred că în acest moment în piața Marii Adunări ar mai putea fi adunată atâta lume câtă se strângea acum un deceniu, când la capitolul bunăstare stăteam incomparabil mai bine. E drept că există aici și o nuanță specifică. Occidentalii se folosesc de această scară pentru a-i motiva pe oameni să fie performanți în ceea ce fac. Dar dacă, în alte condiții și într-o altă mentalitate, ca cele de la noi, par exemple, o mână diabolică ar dirija lucrurile în așa fel, încât populația să fie adusă în mod artificial la treapta de jos pentru a o îndepărta de sentimentul de solidaritate? Oricum, a fi cârmaci politic și a preveni un eventual naufragiu înseamnă a avea drept portulan această scară a nevoilor. Ai noștri ori că au ignorat-o, ori că nu au abordat-o cu seriozitatea de rigoare. Și acesta este argumentul principal pentru da.

Dar zic și nu, pentru că electoratul democraților, așa disperat cum este, i-ar mai fi fost sprijinit o dată dacă aceștea ar fi împărtășit cu el egal, onest, creștinește și cu bărbăție greutățile tranziției, dacă nu se dedau corupției, pricopsirii și căpătuirii, dacă nu deveneau atât de labili în opțiuni, dacă nu oscilau între vina altuia și vina personală. De la Tony Judt citire "Una din definițiile iresponsabilității este necunoașterea influenței reale pe care o ai sau abuzul de influență". Culpă democraților noștri este nu atât că au favorizat, prin comportamentul lor, venirea la putere a unei grupări indezirabile, cât faptul că au compromis valorile în numele cărora i-au urmat atâtea mii de oameni. Cei de la putere pot fi scimbați o dată în patru ani și chiar mai adesea, însă lipsa de credință în anumite valori se restabilește incomensurabil mai greu. Prima parte a vinei se răsfrânge, oarecum, mai mult asupra destinului lor personal, ce-a de-a doua, însă, afectează viitorul întregii comunități, identitatea acesteia.

Fatalismul nostru "mioritic" (cea mai nefastă înclinație a românilor după Eugen Holban) ne va face să reînnodăm firul interminabilelor discuții de bucătărie relative la ghinionul istoric al stirpei. Cine știe, poate că într-adevăr Basarabia e un soi de Punto Fijo, ca acela pe care îl tot caută în

zadar personajele din *L-isola del giorno prima* al lui Umberto Eco. Da, dar un alt Loc nu avem.. Atașul zburător spre alte planete a lui Tudor Tătaru este acum al babei, nu al moșneagului. Poate abia acum ne vom pune pe învățat lecțiile istoriei, cel puțin ale acestui segment de tranziție. Începând cu oprirea pendulării între vina altuia și vina personală. Pentru că absența spiritului critic și autocritic în tabăra “democraților” a generat un lanț întreg de consecințe, verigile principale ale căruia au fost lipsa de criterii axiologice și, implicit, diletantismul politic.

Diletanții și impostorii au fost spuma adusă de marele val de la 1989. Foști agronomi (dacă nu și mai abitir) exercitau sacerdoțiul în bisericile redeschise, pentru că nu ne ajungeau preoți de formație. Veterinarii au făcut diplomatie. Brigadierii au devenit speakeri, cârmaci ai corăbiei noastre politice, busola lor având un marcaj, ușor spus, extraterestru și chiar extragalactic. Că politica este o meserie dintre cele mai grele și mai serioase, care presupune ani de formare laborioasă – nu e o noutate. Cel puțin pentru Europa în care vrem să intrăm. Democrații noștri nu au avut o asemenea pregătire. Din păcate. Unii dintre ei nu și-au dat osteneala să frunzărească barem broșurica lui Gustave le Bon despre psihologia maselor. Drept care, comportamentul lor în situații neordinare, “analizele situației” făcute de dâșii la un moment sau altul nedumereau, semănând mai mult cu evaluarea unor personaje din cărți de beletristică decât a unor oameni vii și concreți, a alegătorilor care i-au delegat în parlament.

S-a produs, din acest punct de vedere, o eroare cu consecințe indezirabile în ceea ce privește conceperea democrației ca atare. Nu s-a realizat un lucru esențial: acela că subiectul democrației îl constituie oamenii, iar nu ideile. Programul unui partid occidental reiese din interesele, orientările și opțiunile unui segment de populație, ci nu din ideile ce i-or fi venit vreunui lider, sau vreunui grup de oameni porniți să facă politică, de unde, probabil, și numărul restrâns de formațiuni politice în țările vestice. La noi lucrurile stau cu totul altfel, cu excepția, poate, a partidelor care au trecut în parlament, mai cu seamă a partidului comunistilor, care, în acest sens, are, s-o recunoaștem, o ținută profesionistă și democrații ar face bine dacă ar învăța de la el multe lucruri esențiale și elementare. Partidele de dreapta de la noi sunt mai mult rodul unor idei, la care erau convertiți alegătorii. E un soi de idealism,

asemănător cu cel practicat, sub altă culoare, în tristele decenii de până la 1989, fapt constatat, în unanimitate, și de participanții la dezbaterile despre situația democrației în țările postsovietice și postsocialiste organizată de revista *Lettre Internationale*. Unul dintre autori opina că a-i impune pe oameni să se preteze la niște idei fără să li se formeze o motivație corespunzătoare e totuna cu a încerca să schimbi cursul râurilor dinspre Sud spre Nord, ori să crezi lanuri cu porumb în tundră. O fi fiind și așa. Cert este, că anume în virtutea unor asemenea deficiențe partidele de dreapta nu au reușit (dar poate nici n-au încercat) să-i atragă de partea lor și pe alolingvi, fapt ce le-ar fi asigurat o poziție mult mai sigură și mai stabilă. Și din contra, partidul comunistilor, cu programul său bazat pe interesele alegătorilor, are în componența sa și în rândurile electoratului său practic tot spectrul multicultural al Republicii Moldova. Sigur că pentru cei de dreapta interesele și orientările actuale ale unei părți considerabile din populație nu sunt acceptabile. Într-o democrație, însă, formarea intereselor și a opțiunilor, coagularea lor ține de sarcina societății civile, iar nu a partidelor, acestea din urmă având menirea să reprezinte și să materializeze interesele. Că nu avem o societate civilă veritabilă e o altă chestiune și oportunitatea consolidării ei e mai obvioasă acum ca oricând.

Alegerile ne-au demonstrat pe viu ce înseamnă a investi în educație și cultură. Partea de populație care a optat pentru o astfel de schimbare cuprinde pe cetățenii care au învățat în altfel de școli, în cele de până la renaștere, să zicem așa, pe acei cărora li s-au inculcat valori diferite de acelea spre care au fost orientați elevii de după 1989. Opțiunile tinerilor cu drept de vot, manifestația elevilor de la liceul nr. 1 din Chișinău de a doua zi de după scrutin au făcut dovada cea mai vie a importanței acestui sector-cheie al vieții noastre publice. Și nu doar atât. Tocmai acești tineri și juniori, comportamentul lor nu ne dau dreptate să fim fataliști, pentru că a fi astfel în fața lor înseamnă, de fapt, a fi iresponsabili..

Persistă, în textura a ceea ce înțelegem prin fatalism, aici la noi, un fel de predispoziție psihologică și socială care ar putea fi exprimată prin sintagma "regim de așteptare". Scriitorul Serafim Saca, ori de câte ori are ocazia, aduce exemplul unui evreu care tot aștepta, în Marea Piață, cu un buchet de flori. Mereu așteptăm să vină cineva. Și pe când alții se întreabă când era mai bine, noi ne întrebăm cu cine ne era mai bine. În

subconștientul nostru, noi, alegătorii de toate orientările, fie răsăritene, fie occidentale, nici nu suntem puși pe făcut o țară, ci așteptăm să fim alipiți la o țară gata făcută. E ceva asemănător cu felul de a fi al mielului care sugerează de la câteva oi. Aștea pleacă, să furăm totul, că cei care vin au de unde și vor pune la loc. Se duc și aceștia ? Să nu lăsăm piatră pe piatră, că nou veniții sunt bogați și vor restabili totul, mai bine de cum a fost. În satele noastre, clădirile de menire comună, de interes public arată cam așa cum arăta Chișinăul în 1944. Totul e devastat. Totul e numai ruini. Bine, dar asta s-a întâmplat nu pe timp de război, ci în așa-zii ani de renaștere națională, când la conducere s-au aflat “democrații”.

Problema problemelor la noi, în acest moment, este nu sărăcia, nu nenorocul istoric, ci mentalitatea. S-ar cere, în acest sens, o turnură aproape de atâtea grade, de câte pomenea inubliabilul speaker. Atitudinea față de acest Loc, care este singurul ce ne aparține, trebuie să fie una de constructor, nu de demolator. Pentru că unde nu există construire, vorba lui Heidegger, nu există nici gândire.

Iar fără de aceasta din urmă în van așteptăm să vină cineva, sau ceva (un mare semnal, de exemplu, cum aștepta Radu Negrescu al lui Aureliu Busuioc) și cu atât mai mult să fim luați sub vre-o aripă. Acolo unde râvnim noi cu gândul, se construiește, iar ruinele noastre și zidirea lor ar intra într-o corelație gen nuca și peretele. Schimbarea mentalității vine de la intelectuali și de la societatea civilă. Cel puțin așa ar trebui să fie. Felul de angajare a intelectualilor noștri în politică, a scriitorilor mai ales, nu a făcut din ei decât niște țapi ispășitori și niște defăimați. Cu mici excepții, desigur, acestea avându-și rolul lor în raport cu regula. De la Tony Judt citire “Un intelectual prin definiție funcționează într-un cadru care nu e doar național sau statal... Un intelectual poate foarte bine să fie angajat pentru o idee, important e să nu fie angajat de acea idee...” Rostul intelectualului este să spună adevărul. În raport cu comunitatea noastră, el nu trebuie să se îndepărteze de momentele de adevăr care pot hrăni un sentiment partriotic și pe care se reconstruiește o identitate. Așa s-a procedat la 1989. Așa urmează să se procedeze și în situația actuală, dar nu înainte de a evalua critic mai multe lucruri și de a regândi raporturile cu politicul.

Eu cred că rostul oamenilor de creație este în cadrul societății civile și nu în acela al partidelor. Unul din analiști a folosit, pentru

reprezentarea democrației, metafora scaunului cu trei picioare: un picior este parlamentarismul, al doilea – economia de piață liberă și al treilea – societatea civilă. E o imagine relevantă, or ea pune în lumină adevărul că e suficient să fie lipsă doar una din cele trei părți componente ca democrația să fie lipsită de expresie sau chiar să sucombeze. Lăsându-vă pe dumneavoastră să meditați și să numărați cam câte picioare ar avea taburetele democrației basarabene, aș ține să remarc faptul, că, în lumea spre care noi tindem, fiecare dintre aceste trei sectoare ale democrației își are profesioniștii săi. Intelectualii, profesiunea de credință a cărora este să spună adevărul, să formeze o nouă mentalitate, noi interese și opțiuni, să promoveze criteriul valoric sunt responsabili în primul rând de buna funcționare a societății civile. De aici își au începutul cele ce se desfășurează în domeniile economic și politic și lucrul acesta trebuie să-l realizăm cu toată luciditatea și responsabilitatea în acest moment de judecată.

SPRE UN AL TREILEA TESTAMENT ?

Cu această ediție a Calendarului Național începem un nou secol și un nou mileniu. Cum va fi vremea ce vine? Este răspântia aceasta numai una de cumpănire sau și de cumpănă? Ce este de așteptat pentru planeta noastră, pentru continentul nostru, pentru țara noastră?

Andre Malroux a spus un gând memorabil: "Secolul XXI va fi un unul religios, ori nu va fi deloc". Ce-o fi avut el în vedere? Pentru a-l înțelege, ar trebui să vedem mai întâi ce se întâmplă cu ființa umană în condițiile supremației tehnologicului, a tehnologiilor, care și cum este impactul tehnosferei asupra destinului uman.

Cu privire la tehnică, Martin Heidegger sublinia că abordarea acestei categorii de pe pozițiile instrumentală și antropologică este insuficientă și nu rare ori induce în eroare și că e necesară, în acest caz, o tratare ființială. În acest din urmă aspect, tehnica este o modalitate de scoatere din ascundere a esenței a ceea ce este în adevăr ființa unui lucru. O atare modalitate e aproape sinonimă cu destinul, acesta însemnând o cale, un drum, segmentele căreia (căruia) sunt puse în ordine în așa fel, încât, parcurgându-le, ființa oricărui lucru va ieși din starea sa de ascundere, își va arăta esența a ceea ce este. În condițiile tehnicii moderne, însă, destinul scoaterii din ascundere este înlocuit cu Ge-stell-ul care face ca ființele lucrurilor să se dezvăluie nu de la sine, ci prin constrângere, prin supunerea la comandă. De fapt, ele nici nu-și dezvăluie esența, ele sunt aduse pur și simplu într-o stare disponibilă de a se livra. În felul acesta, se crează impresia că tot ce se întâlnește nu există decât în măsura în care este rezultatul unei activități umane. Astfel, omului i se crează convingerea că se întâlnește pretutindeni numai cu sine însuși.

Pericolul acestei stări este dublu. Mai întâi, omul nu mai vede esența lucrurilor, pentru că acestea nu sunt lăsate să iasă din ascundere, să se producă, ci sunt constrânse să ajungă în situarea disponibilă de a se livra. În al doilea rând, făcând parte din Ge-stell, omul însuși este supus situării la comandă într-o stare disponibilă de a se livra. În așa fel, omul se îndepărtează nu doar de esența lucrurilor ci și de propria sa esență. El nu mai este liber, căci libertatea înseamnă posibilitatea ca ființa să iasă din starea sa de ascundere și să se manifeste în esența ei.

Cu alte cuvinte, susține filosoful german, omul modern pășește pe muchia prăpastiei. Cu atât mai mult că, în lumina cauzalității tehnologice, Dumnezeu decade la rang de cauză, de cauză eficiens, rămânând doar o categorie filozofico-teologică. De altfel, Nietzsche se și grăbise să anunțe că “Dumnezeu a murit” și că omul i-a luat locul. În realitate, însă, omul nu se mai întâlnește cu sine însuși, cu esența sa originală.

Salvarea? Ea nu constă, după Heidegger, în a ne ridica împotriva tehnicii, ci în a înțelege esența ei. Ge-stell-ul e o modalitate care a cuprins și pe om. Și salvarea se conține tocmai în aceea că omul e unul dintre factorii strânși laolaltă în Ge-stell, adică salvarea este în om. Ce trebuie să facă omul? Să se gândească mereu la esența tehnicii, la esența originală a sa și a lucrurilor. Adică, să adeverească și să păstreze esența și *misterul* adevărului.

De altfel, rezultatele de ultimă oră ale fizicii mondiale au făcut să se clatine tot mai mult temeiurile cartezianismului, lăsând tot mai mult loc divinului în interpretarea realității. Fizica modernă, prin reducerea la unitate a masei și a energiei, a timpului și a spațiului, adoptă o viziune cvadridimensională a Universului, foarte apropiată de unitatea budistă prezentată simbolic ca un imens șirag de perle dispuse de așa manieră încât fiecare să le reflecte pe toate celelalte. Noțiunea de rețea cosmică de unde-particule acoperă realitatea multidimensională, atinsă de mistici în stare de conștiință iluminată.

Situația în care s-a pomenit omul e de așa natură încât el aproape că nu are de ales. E clar, că dacă se va lăsa în continuare indus în eroare de acea aparență, reieșitoare din tehnică, conform căreia el este totul, atunci depărtarea de esențe va deveni ireversibilă. Și atunci, natura însăși, deformată, se va întoarce nimicitor împotriva omului. Pe calea cunoașterii, impasul ar fi și mai dezolant, pentru că omul triumfător, ajungând la limitele dincolo de care știința nu poate să dea nici o explicație, nici o interpretare, s-ar putea să alunece într-o decadență geamănă cu întunecarea, cu alienarea. În această perspectivă sumbră, gândul lui Malroux ni se dezvăluie cu toată acuitatea sa.

Râvnita întoarcere la religios nu este, însă, deloc simplă. Se impune și aici un discernământ, o alegere a modelului celui mai apropiat de esențe. Henri de la Bastide conchide, într-o lucrare a sa, că cele două mii de ani de creștinism n-au dus la o societate a iubirii în Europa.

Același lucru îl remarcă și Sergiu Grosu în volumul său “În așteptarea unui nou pământ”. Cauza invocată de ambii autori este că biserica s-a îndepărtat de Cristos. Și în adevăr, ce avea în vedere Isus prin noțiunea de Biserică? Aceasta, cum spunea mântuitorul, trebuie să aibă suflet și trup. Sufletul trebuie să fie învățătura creștină iar trupul –credincioșii, oamenii. La începuturile sale, biserica își avea un cler ales de popor, din rândurile sale și dădea socoteală poporului, adică laicilor, de felul în care își exercita sacerdoțiul. Cu timpul, însă, biserica s-a transformat din “trupul mistic a lui Hristos” într-o instituție socială conservatoare, incapabilă să rezolve complicatele probleme ale contemporaneității. Iar după cel de al IX-lea sinod ecumenic, convocat de papa Calixt II, s-a interzis, printr-un canon, amestecul laicilor în treburile bisericii, aceasta din urmă devenind, treptat, o instituție în sine și pentru sine.

În perspectiva mileniului nou, precum afirmă acești autori, se impune o nouă mentalitate, un nou cristocentrism, spre aceasta conducând și noua atitudine a savanților celor mai progresiști, care declară după Einștein: “Cu cât știm mai multe, cu atât înțelegem mai puțin”.

De la Henri de la Bastide citire: “Descoperirea progresivă a “codurilor” înscrise în natură, în special în biologie și microfizică, ne conduce în mod logic spre un Logos, o Ființă, un Spirit... În spatele pseudonimului Dumnezeu, a cărui idee diferă potrivit tradițiilor religioase, gânditorii Gnozei din Princeton, care pun la un loc reflecțiile lor, lasă să se întrevadă necesitatea științifică a unei “inteligențe” superioare. La orizontul celui de-al treilea mileniu, apare ca un al Treilea Testament, acela din Cartea Creației în curs de descifrare: după revelația Tatălui, apoi a Fiului, ar fi să vină cea a Sfântului Duh...”

Acel al Treilea Testament s-ar întemeia nu pe iubire, ci pe compasiune. Pentru că iubirea presupune afect, iar acesta duce la sentimentul de proprietate, la ură și la discordie. Apoi, el ar însemna o întoarcere la teocentrism, la o spiritualitate a Contemplației. Jean Guitton, care aprobă o astfel de întoarcere la verticală, adaugă că această contemplare poate să nu mai fie fixată într-un locaș, ci să rătăcească străbătând frumusețile lumii. Deschiderea conciliului Vatican II spre ortodoxie și spre religiile necreștine ar însemna, că fiecare ar putea participa la exprimarea celui de al treilea Testament. Se mai crede, că temelia acestui Testament s-ar afla în ortodoxism, dar cu condiția ca

acesta să redevină ceea ce a fost la origini, adică o religie orientală și mistică.

Sigur că în contextul acesta al orientărilor globale, noi, cei situați aici între două lumi, în bătaia tuturor vânturilor și a tuturor relelor, vorba cronicarului, nu vom rămânea neafecțați de noul val ce va trece. Vorba e, însă, despre cum se va întâmpla schimbarea noastră. Vom rămâne așa cum ne caracteriza Noica, acesta spunând că singura formă de participare a noastră la istorie este comentariul, ne vom lăsa duși de val sau vom încerca să ne schimbăm noi înșine soarta ? Revenind lumea la esențele originare, noi la ce vom reveni ? Mă gândesc, în această ordine de idei, la presupusa încercare a Daciei de a preveni pătrunderea în cuprinsul sau a noii religii care se năștea atunci, pe motiv că faptul acesta nu ar fi unul benefic, de vreme ce dacii trăiau pe principiul armoniei iar noua religie înscăuna noțiunile de luptă, dușman, păcat. E de ajuns să compari viziunile despre lume din legendele românești cu ceea ce suntem noi acum, ca să-ți dai seama că la noi există o discrepanță între subconștientul colectiv, care e unul dacic, și conștientul colectiv, care e creștin. Suntem, în ființa noastră, ca o pâine înjumătățită. Oare nu din această contradicție subiacentă ni se trag cele mai multe metehne și rele. Chiar și acelea remarcate de Sergiu Grosu, cu cuvintele Ecclesiastului , că la noi sunt oameni răi ale căror case se umplu prin vicleșug, că de la cel mai mic până la cel mai mare, toți sunt lacomi de câștig, de la proroc până la preot, toți înșeală, că grozave lucruri, urâcioase lucruri se fac în țară. Și oare nu din această dedublare ființială se trage cea mai rea, după mine, calitate a românilor-discordia ?

În cartea sa Sergiu Grosu prevestește un nou pământ românesc, în sensul în care acest termen e tratat în Biblie. Izbăvirea de racile, purificarea adică e posibilă dacă începem de la recunoașterea lor. O nouă mentalitate va fi posibilă prin efortul de integrare, de a fi în rând cu Lumea, dar și de a ne întoarce la esențele originare ale noastre, de a redeveni noi înșine. Însă un spațiu românesc purificat nu poate fi astfel doar parțial, pe jumătate. Un al treilea testament ar trebui să presupună, pentru noi, o pâine întreagă într-un spațiu rotund. Așa am face un secol de adevărată schimbare în bine. Așa am depăși mai ușor ananghiile și angoasele prin care se spune că ne va purta secolul și mileniul ce vin pînă să ajungem la un pământ nou și la un cer nou.

MIHAI ȘI VERONICA LA BUCĂTĂRIE

Nu știu cum se face că la noi lucrurile care ar trebui să dăinuie cu adevărat, se trec mai repede decât ne-am fost așteptat. “Dulcea mea doamnă, Eminul meu iubit”, carte scoasă acum un an și ceva la editura Polirom din Iași, vine, într-un fel, să pecetluiască acest adevăr trist. Nu cartea în sine, ci felul cum a fost pusă în circulația de valori. În Rusia, dintr-o simplă găselniță a unui custode de pe la Boldino, găselnița constând într-un capetel de hârtie conținând un șir ludic născut în paralel cu redactarea lui “Evgeny Oneghin”, a prilejuit un an întreg de fel de fel de acțiuni imaginabile și inimaginabile, încât petecul acela de hârtie a cutreierat o bună bucată de Rusie și a focalizat opinia publică internațională. Acuma să ne imaginăm ce-ar fi făcut rușii dacă, printr-o minune ca aceea ce s-a întâmplat la noi, ar fi apărut la iveală aproape o sută de scrisori ale lui Alexandr Sergheici. Ar fi fost un eveniment mai abitir ca prăbușirea zgârie-norilor din New York. La noi, însă, s-a făcut ce s-a făcut, pe urme proaspete, atunci, în anul Eminescu, câteva lansări, câteva recenzii mai mult decât infime în raport cu valoarea intrinsecă a volumului recenzat și ... și cam atât. Da, la Chișinău, diminețile, când, treziți din somn, ne ducem la bucătărie să scotocim ce-a mai rămas acolo, să ne facem datoria față de stomac, înainte de a mai merge la serviciu, la radio, Ion Ungureanu îi tot dă cu cetirea a câte unei scrisori de-ale lui Mihai, ori de-ale Veronicăi, și nu știu cum se face că, datorită acestui fapt, acestei prezențe matinale a sufletului celui înalt și curat, uiți de frugalitatea micului dejun și de alte necazuri ce le-ai avut ieri ori te-așteaptă astăzi, și astfel ziua devine mai puțin anostă, mai puțin dușmănoasă, mai puțin aducătoare de neliniște.

Da, dar nu e puțin? O fi fiind el plin de tandrețe lucrul acesta – să dai, dimineța, la bucătărie, ochii (cei ai sufletului) cu Mihai și Veronica. Dar locul lor, locul acestor scrisori e în altă parte, acolo unde de mult a ajuns petecul acela de hârtie sosit într-un cufărăș, la Boldino.

Am stat de multe ori și m-am gândit, dar de fapt, m-am tot întrebat, ce e cu această atitudine a noastră față de Eminescu? La prima vedere s-ar părea că, cel puțin în Basarabia, o mai mare cinstire pentru un poet nici nu se poate imagina. Și în adevăr, noi suntem meșteri în a organiza reprezentațiuni de masă, de anvergură, de... ziceți-le cum vreți. Numai

că toate acțiunile acestea grandomanice nu țin de loc de valorificarea lui Eminescu, ci seamănă mai curând cu un fel de înmormântare. Iar la înmormântările de la noi, mai multă falsitate nici că s-a pomenit vreodată pe fața pământului. Noi chiar și de mortul nostru din casă ne despărțim nu așa cum ne dictează sufletul în acel moment, ci așa cum să fim văzuți bine de lumea ce s-a strâns. Falsitatea aceasta ne-a făcut multe rele și nouă, și lui Eminescu, memoriei lui, mai drept vorbind.

Iată că, de-o bucată de vreme, societatea noastră, cel puțin elita ei, pare a fi împărțită, vis-a-vis de Eminescu, în două tabere. Unii îl consideră ca pe un idol, ca pe un sfânt național, alții îl detestă ca fiind un poet care împiedică intrarea noastră în Europa. Despre falsul, "problemei intrării în Europa" am încercat să deslușesc câte ceva în poemul "Cubul Românesc". Aici, însă, nu pot să nu pun degetul pe falsul prezent și la iconoclaștii, și la iconodulii lui Eminescu. Sunt foarte puțini acei prieteni ai lui Eminescu care îi fac binele cu adevărat, profund și inteligent. În schimb, sunt foarte mulți aceia, care se folosesc de numele lui Eminescu ca de un colac de salvare în fața anonimatului. O, acești geloși binefăcători, sunt gata să facă orice, numai să se lipească de vreun colțișor de biografie eminesciană: unii fac vreo bibliografie, contabilizând ce s-a mai scris pe ici pe colo despre poet, dar neavând viziune de adevărați bibliografi; alții se vor lega de vreun tei, de vreo frunză, vor scrie și ei ceva acolo, numai să fie incluși în listele de opere despre Eminescu, căci, fiind nemuritor poetul, au șansa să fie pomeniți și ei peste veac. Acest balast de scriituri proaste îi fac o proastă imagine lui Eminescu, și e mare păcat. Nu mai vorbesc aici de pericolul fetișizării, care ar însemna un rău general – național. Dar cei care te detestă – ce motive au? Sigur, că prima dintre cauze este același veleitarism, dar întors pe dos. A denigra pentru a-ți face ție un loc între valori. Înțelegerea este falsă și aici, pentru că în literatură există loc pentru toți. Alta e că, după Eminescu, a fi poet de valoare înseamnă a întruni multe calități, pe care mulți poeți azi nu le au. Și dacă nu le au - nu e mai cuminte din partea lor să-și vadă liniștit de treabă? Ori, poate, ei au în ei ceva din natura celui ce a pus foc Templului Artemidei? În fine, ar mai fi de adăugit aici o nuanță sesizată încă de Oskar Wild, aceea că noi nu tolerăm persoanele care au aceleași defecte ca și noi. Eminescu a întrunit tot ce înseamnă ființă românească, și ă fi nemulțumit de el ar

însemna să fim nemulțumiți de starea în care se află națiunea. Asta în cazul când suntem români adevărați, de bună credință.

Ceea ce mi se pare cu adevărat important astăzi este să scutim imaginea lui Eminescu de falsurile cu care am înconjurat-o.

A-l cinsti cu adevărat pe Eminescu ar însemna pentru națiunea noastră, următoarele:

A ne cunoaște bine limba și istoria.

A avea demnitatea de a vorbi această limbă frumos și drept în locul ce este al ei de la Dumnezeu.

A nu confunda, în momentele de cumpănă mai ales, cauza comunitară, națională cu cea personală.

A ne stăpâni mo(nă) ravurile.

A avea dragoste sau prețuire de Eminescu nu de ochii lumii, nu din interesul celui ce râvnește o bucată mai bună de la praznic, ci în interiorul, în profunzimea sufletului....Așa cum știu să-și cinstească înaintașii, de exemplu letonii, lituanienii și estonienii.

Ce-ar fi ca, în anul Calului, să ne punem cu adevărat pe lucrare, încât Veronica și Mihai să nu stea doar la bucătărie?

PAVEL ȘI CLARA

“Cognomenul Pavel semnifică în indoeuropeană, “mic” și “sărac”. Poate deatâta în limba română acesta e unul dintre prenumele cu cele mai multe forme diminutive. De la Păvălaș la Păulică, toate acestea denotă o atitudine simpatetică. Însă, din această diminuare se iscă măreția, pentru că din Pavelică s-a separat Velică, acesta din urmă desemnând maiestatea consfințită pentru acest nume de la apostolul Pavel încoace. Iar atunci când e legat de aspirația spre înălțime, Pavel trebuie să fie legat (dăruit) cu (de) o clara vox și de un clara lux, toate acestea făurind un vir clarus (bărbat ilustru, faimos). Așa se face că, pentru a nu rămâne mic și sărac, un Pavel trebuie să se logodească numaidecât cu o Clară și să facă munci de apostolat”.

Acesta era preludiul unui eseu despre Pavel Balmuș, pe care îl scriam, într-unul din caietele mele, acum vreo doisprezece ani. Era în toiul evenimentelor din preajma lui 1989 – 90.

În grădina publică, pe aleea clasicilor, se marca ziua morții lui Eminescu. Se spuneau cuvinte și lucruri nemaiauzite până atunci în acel spațiu. Pavel urcă în scenă și citi din eseurile lui Tudor Arghezi și al Anei Blandiana despre marele nostru poet. Cuvintele acelea îi înfiorau toată ființa.

La porunca autorităților, niște muncitori porniră mașinile de tuns iarba, ca să-i bruieze pe vorbitori. Pavel își mobiliză niște resurse interioare numai de el știute, încât glasul său deveni cu adevărat o clara vox, auzită nu doar de cei ce se strânseseră lângă havuzul din mijlocul grădinii, ci și de pietonii ce treceau pe străzile din jurul ei. Profund mișcat de curajul și de bărbăția lui, mi-a venit în gând, atunci, că tot atât de mic la statură era și Ștefan cel Mare ...

Și așa începusem acel eseu, cu o incursiune onomastică romantică, și cu un Pavel transformat și el într-un erou romantic prin excelență. Nu am îndrăznit să public sclipuiala aceea a mea în vreun ziar.

Astăzi, desigur, aș retușa multe lucruri din acel text, aș tempera frazele și mai ales epitetele. Dar n-ași scoate în nici un caz imaginea aceea paralelă, a doi oameni pe cât de mici de stat pe atât de bărbătoși.

După aceea ne-am cunoscut mai bine și ne-am împrietenit. Am colaborat la almanahul bibliofililor, iar când am revenit la bibliotecă, în calitate de director, am înființat, sub egida acestei instituții Societatea bibliofililor "Paul Mihail", alegându-l pe Pavel în calitate de președinte al ei, postură în care se află și astăzi. Și nu întâmplător, pentru că un mai bun cunoscător de cărți este greu să găsești, tot așa cum puțini vor fi fiind cercetători atât de documentați ca și Pavel. Regret chiar, și i-am spus-o și lui cu diferite ocazii, că nu a așternut pe hârtie tot ce știe și povestește. Ar fi ieșit, sunt sigur, una din cele mai documentate și mai originale istorii a literaturii. El lasă să se înțeleagă că nu pune preț pe o asemenea idee, că este sceptic în privința multor istorii ce s-au scris pînă acum și că nu face să „comită” și el una. Nu sunt de acord cu el. Dar alegerea este a lui și trebuie s-o respect. În schimb, a venit cu o contraidee, aceea de a fi alcătuit și tipărit catalogul fondului „Pavel și Clara Balmuș” deschis, în cadrul colecțiilor speciale, la Biblioteca Națională. Fondul conține zeci de volume donate bibliotecii de familia Balmuș și recenta achiziție a colecției Eminesciana adunată mulți ani de către balmuși și intrată în colecțiile bibliotecii. E un gest prin care cuplul acesta rămîne în hronicul bibliotecii pentru a fi pomenit ani și secole înainte. Adică, într-un anume fel, a devenit nemuritor. Știu că Pavel nu prea tolerează astfel de fraze bombastice, dar ele reflectă, în cazul dat, un adevăr. Și aici e locul să o pomenesc și pe Clara Balmuș, pentru că fără reazemul ei multe din faptele mari ale lui Pavel ar fi fost greu de realizat.

Marele filozof Kierkegaard spunea că oamenii de talent sunt neapărați, pentru că ei nu-l au ca ocrotitor pe spiritul calculat, ci se află sub puterea destinului. Astfel de oameni sunt ca niște barometre, ei zvâcnesc, reacționează prompt, dureros de multe ori, la cele mai mici întâmplări, care pentru cei „normali” s-ar părea că nu au nici o importanță. Așa e și Pavel. El e neliniștea întruchipată, el reacționează dureros la tot ce periclitează adevărul, dreptatea, ființa națională în general. Un astfel de suflet frământat are nevoie de un cer clar și stabil, în care să-și găsească adăpostul și atunci când el e nouri, și atunci când e soare. Clara a fost și este pentru Pavel un asemenea cer. În tot ce face Pavel este și răbdarea, calmul, vocea blajină, căldura sufletească a Clarei.

Istoria cunoaște multe cupluri celebre. Pavel și Clara sunt și ei o pereche minunată, care, însă, nu ține de șirul celor etalate și epatabe,

ci de tandemurile tihnite, spirituale, așa cum a fost de exemplu, cuplul Paul și Zamfira Mihail.

E o adevărată cunună a duhului și a spiritului atunci când asemenea perechi se nemuresc într-o cauză și într-o lucrare comună.

Le mulțumim soților Pavel și Clara Balmuș pentru fondul ce l-au deschis la noi, pentru că sunt și pentru că au adunat toată viața cărți de valoare, așa cum albinele adună din flori mierea, și pentru că știu a-i bucura pe oameni, oferindu-le ceea ce au strâns.

Nasc și la noi cupluri maiestuoase.

Să trăiți și să mai rodiți !

BIBLIOTECARII DE LA ȚARĂ

Domnul V. Strișcă, primar la Pohrebeni, Orhei ne-a trimis un demers în sprijinul bibliotecarei Alexandra Saharnean, care la sfârșitul lui mărtișor a călcat pragul frumoasei, pârguitei vârste de patruzeci. O vară a Alexandrei, așezată la Chișinău, mă rugase să scriu pentru ruda ei, către ziua jubiliară, un poem ocazional. N-am reușit să împlinesc ceea ce am făgăduit, pentru că în curând veni vestea morții mamei mele și am plecat în satul meu din Nordul Moldovei s-o petrec în ultimul drum, să-mi iau rămas bun de la cel mai scump om din această lume, să mă despart de țărmul sfânt al vieții mele neașezate și nerostuite. Au trebuit să treacă niște zile lungi și grele ca să ies cumva din neantizarea ce mă învăluisese și să-mi amintesc de bibliotecara de la Pohrebeni. Sper că Alexandra nu s-a supărat pe mine. Oricum, mă raliez la toate urările ce i-au fost adresate în ziua de 31 martie. Să trăiești mulți ani, Alexandro, și să te îplinești în toate celea precum ai dorit și ai visat.

Căci nu este deloc ușor să ai, la țară, în condițiile actuale, prestația pe care o ai dumneata. E regretabil, este iremisibil ceea ce se întâmplă astăzi în spațiul rural de la noi. Clădirile de menire publică arată cam așa cum arăta Chișinăul în 1944. Totul este devastat. Totul e numai ruini. Și ceea ce e mai oripilant în această situație este că toate astea s-au întâmplat nu pe timp de război, ci în anii supranumiți "ai renașterii naționale". În bibliotecile noastre sătești rar întâlnești cărți noi. Edițiile periodice lipsesc. Lumina se dă numai pe timp de noapte, când emisiunile TV s-au încheiat de mult. E ca și cum ai nimeri într-un imperiu al întunericului. Satele noastre, chiar și Nordul atât de mult apreciat, nici nu mai seamănă a fi niște așezări civilizate, ci parcă ar fi niște tabere.

Rar unde întâlnești câte un primar care ține cu adevărat la ceea ce înseamnă civilizație. Primarul vostru din Pohrebeni este, în acest sens Alexandro, un exemplu excepțional. E un noroc și pentru tine, și pentru toată comuna. De-am fi avut mai mulți ca dumnealui, poate nu ajungeam unde am ajuns. Asta nu înseamnă că țin să-i culpabilizez mai mult pe șefii locali. Vina cea mare este a guvernanților de la Chișinău, care s-au ocupat mai mult de pricopsire și de căpătuire decât de ceea ce au promis de la înalta tribună. Și totuși, talpa țării se află la țară. Acolo ar trebui să ne fie gândul, fapta și speranța cea mare.

Și mă gândesc, Alexandro, că nu există mai importantă și mai actuală problemă în biblioteconomia noastră decât aceea a bibliotecilor și a bibliotecarilor de la sate. Multe și importante lucruri am realizat noi în cadrul reformei, începând de la abordările teoretice până la implementarea noilor tehnici și tehnologii. Voi, însă, ați rămas nu știu cum în afara valului. Și dacă toate aceste schimbări nu au ajuns acolo unde e talpa țării, putem oare vorbi despre o primenire a biblioteconomiei naționale ? Ar cam fi timpul să elaborăm și să promovăm un program național pentru bibliotecile satești. Unul serios și sincer intenționat, la care să participe toate structurile și organisme de resort: Ministerul ABRM, CBN, Centrele biblioteconomice, primăriile. Și mai ales voi, bibliotecarii comunali. Pentru că nici gândul acesta nu avea să fie în acest moment dacă nu erai tu cu sărbătoarea ta, și primarul tău care s-a gândit la tine. Iar asta înseamnă că nu totul este pierdut și că am putea avea un țarm la care să tragă viața noastră plutitoare. La mulți ani, Alexandro.

CĂRȚI PENTRU SATE

Și din nou un răvaș de prin părțile Orheiului și tot de la un primar. De astă dată, despre penuria de carte în limba română. Leonid Gorgoș, primar de la Susleni, este îngrijorat de faptul că băieții și fetele din comuna sa (în școala din localitate învață o mie de elevi) nu au ce să citească. Or, biblioteca publică din comună nu a mai înregistrat de mult intrări noi. Nici tu cărți, nici tu periodice. Iar primăria, zice dumnealui, nu alocă bani pentru așa ceva.

Situația este cunoscută, e una care s-a generalizat în tot spațiul rural de la noi. Însă nu poți, atunci când citești asemenea demersuri, să nu te întrebi de ce primăria locală nu alocă chiar nici un șvanț pentru achiziții de carte? Remarcați: primarul se frăsuie că primăria nu alocă... Nu vreau să arunc nici o piatră în grădina dumisale, ferească Dumnezeu! Din contra, am toată considerațiunea pentru un primar care se arată alarmat în privința completării bibliotecii. Și totuși, se întrevede și aici o problemă de mentalitate (care deasemenea este una generalizată). Noi suntem deprinși, de mulți ani, să ni se dea de undeva, de obicei de mai de sus. Chestiunea, însă, în condițiile actuale (și nu numai) trebuie să fie abordată bilateral, multilateral.

Biblioteca din comună este a comunității locale. Și anume ea, această comunitate, dacă ține cu adevărat la viitorul copiilor, ar trebui să facă primul pas în acest sens. Modalități și posibilități există mai multe: colecte de bani în sânul comunității (așa cum se procedează atunci când vine vorba despre reparația bisericii, de exemplu, vorbă care ar putea să fie adusă, la o adică, și către reparația bibliotecii...); colecte de cărți din bibliotecile personale ale localnicilor, în primul rând ale intelectualilor. Fără de asemenea gesturi comunitatea, ca atare, e ca și inexistentă, e ca o sumă de indivizi și nimic mai mult. Apoi, în consens cu asemenea pledoarii ale comunității, alta ar fi și disponibilitatea, atitudinea primăriei. Nu cred că o primărie, ori cât de săracă ar fi comunitatea, n-ar putea găsi câteva sute de lei pentru abonarea la periodicele cele mai importante. Precum tot greu de crezut este că un primar n-ar avea un cuvânt greu de spus la ședința consiliului, atunci când se formează bugetul comunal. Cunosc, de asemenea, mulți primari

care au făcut relații în România, cu primării comunale, municipale, județene. Din relațiile acestea s-au iscat întotdeauna și importante donații de carte.

Totul pornește de la atitudinea, de la dorința vie a comunității. Statul, însă, își are partea de culpă cea mai mare. Și tocmai de aceea el este cel care ar trebui să pună problema la nivel național. Ideea despre un program național vizând dezvoltarea bibliotecilor sătești, idee la care m-am referit și în numărul precedent al gazetei noastre, se impune, iată, tot mai imperios. Alocațiile pentru achiziții ar trebui să constituie partea de leu a unui astfel de program. Dar nu numai atât. Se cere și aici o atitudine a opiniei publice, a societății civile.

Cu vre-o zece ani în urmă, în România se derula o campanie largă cu genericul "O carte pentru Basarabia". Se avea în vedere că fiecare cetățean român ar trebui să se simtă îndatorat moral de a oferi, din colecția sa, o carte pentru Moldova. Cred că o asemenea mișcare ar trebui să inițiem și noi aici la Chișinău, mișcare, genericul căreia ar fi acesta: "O carte pentru sat". Fiecare intelectual trebuie să ofere, desigur, în primul rând o carte pentru satul său natal. Mai mulți intelectuali din același sat ar scrie o mică bibliotecă. Mai că-mi vine, în acest sens, să-l "redactez" un pic pe Ion Vatamanu : "Tu o carte, eu o carte ..."

Stimate domnule primar Leonid Gorgos, s-ar putea întâmpla ca demersul duminical să pună în mișcare o roată mare, așa că vă mulțumim, într-un fel, pentru imbold și aveți făgăduința că veți primi, din micile rezerve ale Bibliotecii Naționale, un mic set de cărți pentru băieții și fetele Suslenilor. Sunt aproape sigur că diriguitorii de biblioteci care ne citesc gazeta, având, poate și ei niște mici rezerve, vor oferi niște mici seturi dacă nu pentru Susleni, atunci cel puțin pentru satele din care se trag.

Bun augurul, cu sprijinul Domnului !

COCOTE ȘI CĂRȚI

Ihab Hassan este pentru procesul literar actual din SUA ceea ce Mihai Cimpoi înseamnă pentru literatura basarabească. Tratatul său despre literatura americană postmodernă (un fel de “istorie deschisă”), incită la lecturi lăcomoase din autorii transoceanici de azi. Prin această filieră l-am descoperit pe Thomas Pynchon, cel mai important prozator de-al lor al momentului și pe membrii grupării “Beat Generation” din San Francisco (Ginsberg, Ferlinghetti, Corso, O’Hara, McClure, Snyder), care sunt, să zic așa, “contrafortiști” Americii. Când fac aceste paralele am în vedere mai cu seamă noul adevăr pe care și unii și alții îl pun în lumină. Iar autorii de peste ocean scriu despre un revers al medaliei, despre existența a două Americi: una a vizitatorilor, fascinantă, seducătoare, absorbitoare ca privirea vasiliscului și alta a băștinașilor, aceasta însemnând goana după profit a societății postindustriale, concurența acerbă între indivizi, impersonalitatea, futurofobia, perspectivismul valorilor, dezlipirea de realitate, tragedia neadaptării et caetera.

Două ar fi aspectele americane cele mai frecvent atacate în noua literatură: tendința de a construi un rai propriu pe contul altor națiuni (industria americană se dislochează pe teritorii străine, pentru a ocroti mediul natal și pentru a utiliza forță de muncă ieftină) și felul de a fi al americanilor aproape pandant al unei paradigme cocotiene. Unul dintre personajele lui Pynchon (o cocotă performantă), parafrizat mai apoi de o eroină a lui Kurt Vonnegut Junior (scriitor aflat într-o ascensiune spectaculoasă) declară: “Eu sunt ca o carte din bibliotecă ce trebuie să fie accesibilă pentru toți beneficiarii”. În postmodernitate, erotismul și hedonismul au devenit atât de pervazive, încât sunt trăsături generalizante ale noii societăți. Ontologia lor, în viziunea prozatorilor sus - amintiți (la care s-ar mai adăuga poemul “America” al lui Ginsberg) se trage din esența concurențială a societății postindustriale. La ei totul se află în competiție, totul e în funcție de performativitate. În această cursă, rezistă acela care, pe lângă munca uriașă ce trebuie s-o depună, știe să-i și producă plăcere beneficiarului (se vorbește chiar și despre o plăcere erotică a textului). Zâmbetul, amabilitatea, jovialitatea trebuie să fie

prezente pe fața ta chiar și în momentele cele mai dificile. Tocmai în această nevoie de a te oferi permanent, beat-iștii și alți literați întrevăd similitudini cu paradigma biblio-cocotiană. Mai mult, ei consideră că acest fenomen scoate în vileag, în mod paradoxal, lipsa de libertate într-o lume considerată drept etalon al libertății. A fi liber, opinează ei, înseamnă a te manifesta în esența lăsată omului de Dumnezeu, în concordanță cu starea ta interioară, cu firea ta, cu sinea și cu sinele tău, omului fiindu-i dat de la natură să fie vesel și trist, bucuros și amărât, senin și înnourat, calm și mânios et caetera. A zâmbi în orice situație și cu orice preț înseamnă de fapt, a purta mască, a fi fățarnic (Îmi amintesc în acest sens, că la nordul Moldovei acei care zâmbesc tot timpul, cu și fără treabă, sunt caracterizați cu niște calificative deloc măgulitoare...). Iar ipocrizia este unul din însemnele lipsei de libertate. De fapt, paradoxul acesta a fost decodificat pentru prima dată de Marcel Proust, în "Swann" (prima carte din ciclul "În căutarea timpului pierdut"). Radiografiind mobilurile subiacente ale unei cocote și ale unei carmelite, el scria despre prima: "Avea aerul atât de simplu și de cumsecade, că nici n-ai fi zis că e o cocotă" iar la cea de a doua remarcă "fața antipatică și sublimă a adevăratei bunătăți".

Apropo de bunătate și de caritate. Competiția și performativitatea îi scoate din cursă pe foarte mulți (într-un eseu recent, Robert Darnton aduce numeroase exemple din mediile bibliotecarilor și al profesorilor universitari), din care motiv în state au luat o amploare deosebită mișcările și structurile de caritate și de ajutor umanitar. A ajunge, însă, la acel punct când viața ta depinde de caritatea și de ajutorul cuiva, înseamnă, cum a remarcat și Frank O'Hara, a-ți pierde nu doar libertatea ci și demnitatea.

Așa este văzută fascinantă lume de peste ocean, Țărm al Făgăduinței pentru noi, de către generația nouă a acelei societăți, sau, cel puțin, de către partea cea mai conștientă a ei, de tinerii scriitori. Noi, de aicea, ce-am putea să spunem ? Sigur că palierele noastre de gândire, simțire și evaluare sunt diferite, iar distanța pe drumul progresului, e atât de mare, încât paralelele se pot transforma în pseudopode. Dar e lucru știut că progresul în ceea ce privește omul, interiorul său, pe parcursul ultimelor două secole, dar mai ales al secolului XX, este aproape nul în raport cu progresul din tehnosferă. Din care cauză,

probabil, omoloagele de la noi ale amintitei eroine a lui Pynchon, când nimeresc dincolo de Atlantic (unele prin subterfugii contrapriorice ,de impostură), se regăsesc pe sine, regăsire epifenomenată în blockbuster-ul mediatic local ce și-l organizează la întoarcere.

Da, să nu uit încă un lucru. Cînd restituiam volumul lui Hassan, împrumutat de la o bibliotecă publică din oraș, un cititor frunzărea “Istoria deschisă...” a lui Mihai Cimpoi. Și atunci mi-am amintit că distinsul nostru bărbat, român și punctum dar întâi de toate, totuși, un Om reprezentativ, spunea în cadrul unei emisiuni televizate: “Cele mai fidele amante ale mele sunt cărțile. Ele nu m-au înșelat niciodată ”.

LIMBILE, OAMENII ȘI POLITICA

Și zicea Constantin Noica: “Dacă graiul nostru spune într-adevăr lucruri ce nu s-au rostit întotdeauna în alte limbi și care le-ar putea îndemna pe acestea să se mlădieze după cuvântul nostru, atunci în măsura în care există un rest românesc în cele ale gândului, suntem datori lumii cu acest rest. Dar ne suntem datori și nouă, ca purtători ai limbii acesteia și lucrători în ea. Până ce va veni ceasul de judecată al limbilor...” Filozoful nostru întorcea apoi vorba de la datorie la o deosebită responsabilitate în fața omenirii pentru cuvintele unice existente într-o limbă, această unicitate constituind, în viziunea lui, nu doar un tezaur național, ci mai ales o mărturie a posibilităților de manifestare spirituală a omului pe Pământ. Aceste câteva cuvinte unice, sublinia el, sunt partea noastră de cer, a unui cer moral și spiritual de care vorbea Kant. Nici o convenție internațională nu te obligă să ții observații asupra acestei părți de cer spiritual, așa cum prevede, de exemplu, convenția despre observatoarele astronomice. Dar, dacă te uiți mai îndelung, dacă apoi pui față în față ce ai desprins din alte zone ale cerului moral cu ceea ce stă acum sub ochii minții tale, înțelegi că nu-i e dat altuia, dintr-alt colț de lume, să contemple în sinea omului și a lucrurilor ceea ce ți se dezvăluie ție, prin cuvintele limbii materne. Și atunci înțelegi că ești răspunzător în fața Celui de Sus ca să-i faci pe confrății tăi de pe alte meridiane să vadă și ei ce ți s-a arătat numai ție, iar ei, la rândul-le, urmează să gândească și să procedeze la fel.

Cândva la UNESCO începuse pregătirea unui dicționar internațional de cuvinte unice aparținând diferitelor limbi ale lumii. Au fost acceptate pentru el și trei cuvinte românești: dor, doină, colindă. Ion Miloș, poet stabilit în Suedia, venea, într-un celebru poem al său, cu o altă variantă:

“Foaie verde veșnicie
Doină, dor și omenie
Trei cuvinte românești
Ce-n alte limbi nu găsești...”

Noica nu credea că noi avem doar trei cuvinte unice și reprezentative. A și dovedit-o în mod strălucit într-o suită de cărți cu

genericul “Cuvânt împreună despre rostirea românească”. Și totuși, el ne îndemna “să trecem peste faptul că participăm cu nespus mai puține cuvinte decât s-ar fi căzut democratic”, pentru că “limbile culturilor nu știu de democrație: aici forța (din fericire forța expresivă, forța artistică, puterea de răspândire) e cea care se impune, alături de prestigiul istoric, firește”. Mai mult, el ne povățuiește că atunci când, ajungând la o cunoaștere mai adâncă a limbii materne și a limbilor străine, vom descoperi, comparând, că avem multe cuvinte de pus la locul lor în tezaurul lingvistic mondial, să avem grijă să nu orbim, tot privind doar la cele din peticul nostru de cer, să nu credem că mândrele noastre sunt mai frumoase ca altele. “Să vedem atunci ce îndreptățiri avem, nu să spunem chiar atât de mult cum vrea cântecul, dar să credem că partea noastră de rostire merită să fie explorată în rând cu celelalte”.

Această linie comportamentală a dreptei cumpene și a măsurii ne vine din moși-strămoși, din timpuri de demult. Legende, proverbele și zicătorile, basmele, doinele, ghicitorile și eresurile noastre atestă existența la noi a unei atitudini față de limbă ca față de ceva dat de forța supremă, de divinitate. Nu ți-e dat să-ți alegi patria și limba în care să te naști, ziceau străbunii noștri, ci ele te aleg pe tine. Și parcă în prelungirea firii acesteia, cei mai mari poeți ai noștri afirmat-au unul după altul: “Limba română este Patria mea”. Apoi, în română cuvântul “limbă” mai înseamnă și neam, popor, națiune. Rosturile acestea adânci au predestinat și au prefigurat atitudinea noastră față de limba maternă.

Și nu numai. Tot ca un dat, în viziunea românească, sunt și celelate limbi, de unde respectul necontrafăcut pentru ele și pentru vorbitorii lor. Alolingvii erau tratați ca niște purtători de informații noi despre Dumnezeu și despre lume, curiozitatea și interesul pentru ei catalizau o comunitate. Îmi amintesc de un caz petrecut în satul meu natal, Larga, din nordul Moldovei, să fie vreo două decenii de atunci. Iarna, când roadele câmpului erau strânse și puse la locul lor de păstrare, gospodinele se retrăgeau lângă focul din vatră, îndeletnicindu-se cu torsul, croșetatul, țesutul și alte lucruri de sezon, iar gospodarii, în grupuri de câte cinci, șase, uneori de câte zece persoane, plecau în Rusia, la tăiat pădure, ca să câștige un ban și, pe deasupra, să se și mai aleagă cu câțiva metri cubi de lemn de construcție. În anul acela plecă cu un grup dintr-acestea și o fată tomnatică de la noi, iar înapoi s-a întors cu pereche, cu un

iacut. Cum s-a mai înviorat satul nostru! Interesa mult lucrurile iacutului și cum se numesc ele pe limba lui. Interesa cum vede el și cu ce cuvinte numește diferite aspecte și nuanțe ale vieții comunei noastre. Așa încât, o bună bucată de vreme, consătenii mei foloseau cuvinte iacute când vorbeau despre lucruri asemănătoare cu ale nou-venitului, ca să-și îmbogățească și să-și nuanțeze zicerea, pentru care scop, până atunci, foloseau, de obicei, paremii și aforisme.

De-a lung de secole, cine venea la noi cu pace i se spunea bine-ai venit. Și ne împărtășeam cu ei din mustul limbii noastre, iar uneori se întâmpla să se împărtășească și ei dintr-a lor. Așa am conviețuit cu rușii, ucrainenii, găgăuzii, bulgarii. Din când în când, în salba cuvintelor noastre materne alicesc și cuvinte de-ale lor. Cuvinte de ale noastre își arată fața din iarba zicerii lor. Mai cu seamă în comunitățile mai îndepărtate de centru, cum e satul meu natal. Asta pentru că aceste localități sunt mai puțin afectate de politică, sunt atinse de ea mai rar, de obicei mai mult în timpul campaniilor electorale. Cel puțin așa era până la 1989. De fapt, e vorba nu atât că nu erau afectate, cât că nu participau la politică. Regimul totalitar le lipsise de acest drept.

Oricum, nimic nu a făcut atâta rău limbii mele materne, limbilor în general, cât le-a făcut politica. Iar răul făcut limbii se răsfrângea tragic și asupra vorbitorilor ei. Destinul scriitorilor moldoveni de până la război împușcați la Tiraspol (toți ca unul!), doar pentru că râvneau la alfabetul firesc al limbii lor, cel latin, este și astăzi pentru noi ca o luare aminte. Dar nici în perioada postbelică n-a fost mai bine. Scriitorul Efim Tarlapan își amintește mereu despre o întâmplare tragică cu o rudă de a sa. Aceasta se afla la gara din Chișinău în așteptarea trenului. Pe atunci, la indicația Moscovei, la noi era permis să se vorbească și să se scrie oficial doar în limba rusă. Ruda lui Efim nu știa bine rusește. Și cum aștepta, crainicul gării a început să anunțe, la difuzor, că pe cale s-a autopro Pulsat brusc o locomotivă și-i atenționa pe călători să se păzească de pericol. Neînțelegând nimic și mai fiind întoarsă cu privirea în altă parte, ruda scriitorului a fost strivită, decimată... Dar câte cazuri de acest fel au rămas nerelătate...

În 1989 și în anii imediat următori am văzut o altă față a politicii, una participativă. Locuiam pe atunci într-un bloc din centrul Chișinăului. Eram numai vreo două familii de moldoveni, restul - ruși și ucraineni.

Dar în curtea noastră domnea liniștea și prietenia. Comunicam, ne ajutam unii pe alții, ne iubeam reciproc copiii. Cei doi fii ai mei erau încă mici pe atunci, ieșeam cu ei la joacă, vara la scrînciob, iarna - la săniuș. Îi trăgeam cu săniuța și pe ceilalți copii, și când mă întorceam de la țară cu bunătăți, de asemenea le împărțeam la toți. La fel procedau și părinții ruși, ucrainenii cu copiii mei. Apoi începu mișcarea națională, lupta pentru limbă și alfabet. Într-o dimineață (apartamentul familiei mele era situat la demisol, căci rar întâlneai în centrul orașului moldoveni cu apartament la etaj, și cum în curte mai era și un mare magazin alimentar, pe lângă ferestrele noastre trecea mereu multă lume), observ că la fereastra odăii mele stă adunată mulțime de oameni. Când ies, văd că geamurile noastre sunt unse cu necurătenie omenească... Povestea s-a repetat mai multe zile la rând, încât mă văzui nevoit să mă scol cu noaptea-n cap ca să curăț geamurile înainte să apară trecătorii și vecinii. Într-una din nopți i-am oblicit pe fâptași: erau chiar copiii de ruși și ucrainenii cu care, înainte, se jucau fiii mei. Când i-am întrebat de ce fac așa, mi-au spus că părinții lor vorbesc că noi vrem să trecem la o limbă străină și ei vor fi nevoiți să pibegească ...

Egoismul alolingvilor de la noi este înveterat. Și totuși, urmând dreptei firi noiciene, cu toată injuria ce mi se făcuse, cu toată umilința și nedreptatea adunată și purtată cu durere de la străbunii mei până astăzi, nu m-am grăbit să-i consider culpabili nici pe acei copii, nici pe părinții lor. Pentru că și în situația aceea, partea cea mai mare de vină o avea politica. Iar politica, în cazul dat, o făceau o mână de oameni deprinși să-și asigure puterea mai mult pe temeiul forței decât pe acela al inteligenței și cultuii. Acești politicieni, acești șefi, în loc să-și întărească poziția prin deschidere către limba noastră, îi foloseau pe acei copii și pe acei părinți ca masă de manevră, derutându-i și timorându-i.

Politica a făcut din limba noastră o sperietoare. Politica a profanat limba noastră, coborând-o la nivelul trebuințelor fiziologice, încât, în iernile grele ale tranziției, auzai replicându-se prin satele noastre, că țăranii au rămas fără lemne și fără cărbuni din cauza limbii și a alfabetului. Politica i-a făcut limbii noastre o blasfemie strigătoare la cer: gândiți-vă și Dumneavoastră – cum poți să pui la vot, fie chiar și într-un parlament, ceea ce este dat de Dumnezeu? Asta e ca și cum ai vota, de exemplu, să fie mutat capul omului de pe locul unde ni l-a așezat Domnul, de pe

umeri, într-o altă parte a corpului... Iar la noi s-a întâmplat și așa ceva. Și s-a votat, remarcați, nu atât regimul de funcționare a limbii, ci denumirea ei ...

Nimic nu a făcut atâta rău limbii mele materne, limbilor în general, cât le-a făcut politica. Pentru că nu există nepotrivire mai mare decât aceea dintre politică (aceasta având un caracter ipocrit, grandilocvent, labil, zgomotos, butaforic) și limbă (care, fiind casa ființei, după expresia lui Heidegger, presupune intimitate, profunzime, sinceritate, stabilitate, credință). Campaniile politice organizate pe tărâmul lingvistic nu-mi pot trezi prea multă încredere. Cel puțin până acum. Element existențial și ființial, ca și aerul, apa, lumina și căldura, limba nu se pretează declarațiilor gratuite, acțiunilor de frondă și larmei. Limba presupune lucrarea tăcută, fără de istovire, de zi cu zi, ceas cu ceas, clipă cu clipă. Iar ceea ce mă amărăște întotdeauna când mă întorc din Piața Marii Adunări, de la Sărbătoarea Limbii, este discrepanța flagrantă dintre declarațiile ce se fac de la tribună și atitudinea față de limbă a acelor cu care merg în troleibuz.

Iată că și Consiliul Europei a declarat anul 2001 drept An European al Limbilor. Intenția și gestul sunt remarcabile. Programul acțiunilor pe plan european și cel național impresionează prin bogăția de formule de manifestare și prin cuprinderea multiplelor aspecte ce țin de arealul lingvistic. Iar setul de documente oficiale pe care Consiliul le publică în Buletinul Biroului său de Informare în Moldova îi va sprijini cu siguranță pe cetățenii țării noastre în realizarea dreptului lor imprescriptibil de a practica limba maternă în viața privată și publică. Ca scriitor și ca om de cultură, aș fi participat, dacă mi-ar fi fost surâs norocul să fiu solicitat, la elaborarea unor asemenea documente de importanță magistrală și m-aș fi bucurat mult să văd cum la sugestia, ori la rugămintea oricărui membru al colectivului redacțional, sunt ocolite expresii ca "limbi regionale și minoritare", mai potrivită părându-mi sintagma "limbi neoficiale ale comunității europene". Pentru că sublinierea acestor termeni în cadrul unei acțiuni oficiale de o asemenea anvergură conduce la un cu totul alt efect decât cel scontat: el fixează importanța minoră a acestor limbi, lezându-i indirect, și poate, complexându-i pe vorbitorii lor. Și, desigur, aș fi susținut ideea preponderenței temelor legate de cunoașterea limbilor ca formă

principală de acces la bogăția culturală și spirituală a Europei și a Lumii în raport cu politica lingvistică, aceasta ținând de viața oficială a statelor și mai puțin de aceea a oamenilor simpli. Și așa fi fost fericit să știu că în cadrul unei asemenea manifestări, cele câteva cuvinte unice din limba mea și din alte limbi sunt cunoscute de întreaga Europă, că în acest an nimeni nu a căzut jertfă vreunui accident pentru că nu a fost anunțat, în limba lui, de pericolul ce-l paște, dar mai ales dacă întreaga comunitate a continentului nostru s-ar fi ridicat împotriva politizării arealului lingvistic. Fiindcă nimeni nu a făcut atâta rău limbii mele materne, limbilor în general, cât le-a făcut politica.

MILENIUL NOU

(În loc de postfață)

Trecuți de fruntariile noului mileniu, iată că deocamdată nu ni s-a întâmplat nici o catastrofă universală, așa încât înclin să-i dau dreptate poetului Nichita Danilov că apocalipsa pare să fie, totuși, una din carton, dar să și-mi amintesc niște rânduri din cel dintâi Nichita al nostru: "Ce minune că ești, ce minune că sunt!". Prin urmare, ce minune că suntem și în mileniul trei.

Ne-am despărțit de un secol care a fost guvernat de două mari utopii: aceea a armoniei ierarhice, conservatoare și utopia egalitarismului socialist. Amândouă utopiile antiliberale s-au transformat în regimuri totalitare: cel fascisto-nazist și cel comunist. Acei care au răsturnat, la finele secolului trecut, comunismul, au instaurat, laându-le, absolutismul moral, care, prin intoleranța și prin fanatismul său nu e mai puțin nociv pentru democrație.

În viziunea unor reductibili analiști (a lui Brzezinski în primul rând) secolul XXI va fi prefigurat de trei cuvinte cheie: comunitatea, știința și democrația. Din întâmplările veacului trecut, care a fost mai criminal decât toate secolele precedente împreună luate, ar trebui să tragem, vis-à-vis de aceste trei cuvinte, învățămintele de rigoare, dacă vrem cu adevărat să ne schimbăm în bine, și anume:

Primo. Comunitatea este imposibilă fără de loialitatea față de națiune, biserică și tradiție. În afara acestor trei lucruri, cum a demonstrat-o Andre Malraux, declarațiile despre integrare, avansarea în Europa etc. nu sunt decât vorbe goale și utopii.

Secundo. Trebuie să înțelegem și să conștientizăm adevărul, că subiectul democrației sunt oamenii, iar nu ideile. Democrația nu poate fi infailibilă, pentru că imperfecțiunea umană este eternă. Democrația nu poate fi nici neagră, nici roșie, ci doar cenușie, tocmai pentru faptul că în cadrul dezbaterilor toți sunt egali. Democrația nu poate fi decât un amestec de sfințenie și păcătoșenie. Și totuși, din toate regimurile cunoscute de oameni, ea este singura care poate să-și pună întrebări. Iar cel care e în stare să-și pună întrebări este capabil să-și corecteze greșelile.

Terzio. Secolul XXI va fi un secol al științei. Aceasta a și început să se orienteze spre înstăpânirea realităților umane interioare, fapt din care decurge îngrijorarea că știința îi va da posibilitate omului să ia decizii nu doar asupra sfârșitului vieții umane ci și asupra începutului ei. Ieși-vor pe tapet două probleme cardinale: eutanasia și întrebarea metafizică despre cum trebuie să fie definit începutul vieții umane. Pentru a nu compromite esența umanului e nevoie să regândim raporturile și relațiile noastre cu sacrul, cu divinitatea.

Instituții situate în câmpul de interferență a spiritului cu lumea, răsărite din acest câmp, bibliotecile nu au cum să nu se schimbe în funcție de și sub influența solului ce le alimentează, trebuind să-și asume o sarcină socială dublă: să facă totul pentru a supraviețui și să-i ajute pe oameni să supraviețuiască. R.Guineri afirmă, într-un studiu al său, că actualmente planeta noastră este un șantier de supraviețuiri. Moldova noastră e cu atât mai mult un astfel de șantier.

Pe lângă toate acestea, se va mai întâmpla, aici la noi, ca și aiurea, înscăunarea postmodernității și a postmodernizmului în biblioteconomie, aceasta însemnând, sub aspect epistemologic, confruntarea cu dezordinea, paradoxul și indeterminarea, iar sub cel pragmatic-performativitatea, "vandabilitatea" (hedonismul în raporturile cu beneficiarii), răsturnarea vechii formule despre scopuri și mijloace, profitul, transformarea specialiștilor în actori pentru anumite roluri în bibliotecă etc. De fapt, dacă e să-i dăm dreptate lui F.Fucuyama și lui G. Vattimo, ar trebui să fie nu o înscăunare, ci o alegere. Iar intelectualul care devine adept al postmodernității trebuie să fie conștient de costurile acesteia.

SUMAR

ZIUA SFINȚILOR DINTRE CĂRȚI (În loc de prefață)	3
---	---

I. Între Clio și Biblon

ADEVĂRATUL CHIP AL LUI ȘTEFAN CEL MARE	7
GRAVORUL ILIE ÎN LUMINA ADEVĂRULUI	15
SFINTE FIRI VIZIONARE (la 90 ani de la moartea lui Nicolae Densușianu)	19
ÎNTRE CLIO ȘI BIBLON	27
CALENDAR ȘI CALENDARE	41
LA ÎNCEPUT A FOST O BIBLIOTECĂ	56
BIBLIOTECILE ȘI INFORMAȚIA ÎN SECOLUL XXI	59
BIBLIOTECILE ȘI DEMOCRAȚIA	75
ROSTUL ASOCIAȚIEI BIBLIOTECARILOR ÎN CONTEXTUL SOCIETĂȚII CIVILE A SEC. XXI	79
ROSTUL PARADIGMATIC AL FACULTĂȚII ÎN VIAȚA ȘI ÎN CARIERA BIBLIOTECARULUI	87
PRODROM LA FERESTRE	93
ANUL BIBLIOLOGIC 1999 SAU ÎN AȘTEPTAREA LUI GODOT: BIBLIOTECARII MOLDOVENI LA SFÂRȘIT DE SECOL XX	97
ECLIPSA SAU ANUL BIBLIOLOGIC 2000 POSTMODERNISMUL ÎN BIBLIOTECONOMIE	107
OAZA, DEȘERTUL ȘI POLIGONUL SAU ANUL BIBLIOLOGIC 2001	118
SPRE UN SPIRIT AL ȘCOLII DE BIBLIOTECONOMIE DIN MOLDOVA	124
BIBLIOGRAFIA CA ACT SOTERIOLOGIC (La aniversarea Tamarei Isac)	126
GÎNDURI DESPRE CADRUL JURIDIC, DE REGLEMENTARE A BIBLIOTECILOR DIN MOLDOVA	129
OLUL LUI CARMEN SYLVA	135
PE NOI NOUĂ REDĂ-NE	140

II. În Agora

DILEMA CENTRALĂ A FIINȚEI NOASTRE NAȚIONALE	145
ÎNAPOI LA SOCIETATEA CIVILĂ	149
SPRE UN AL TREILEA TESTAMENT ?	156
MIHAI ȘI VERONICA LA BUCĂTĂRIE	160
PAVEL ȘI CLARA	163
BIBLIOTECARII DE LA ȚARĂ	166
CĂRȚI PENTRU SATE	168
COCOTE ȘI CĂRȚI	170
LIMBILE, OAMENII ȘI POLITICA	173
MILENIUL NOU (În loc de postfață)	179

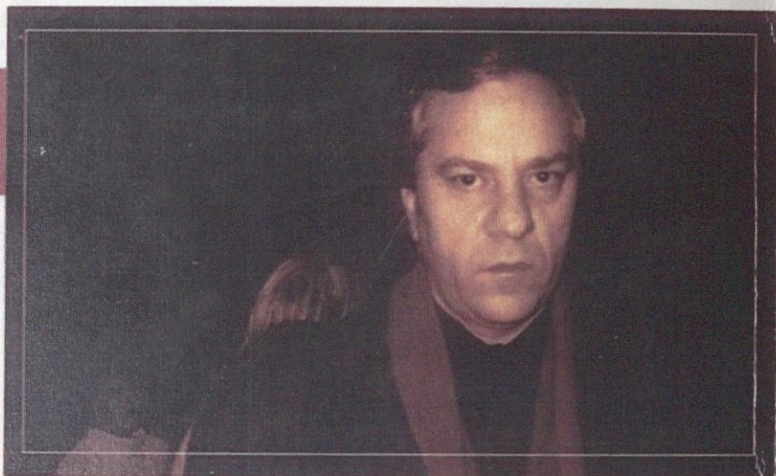
*Aducem mulțumiri Agenției pentru Protecția Proprietății
Industriale, care a sponsorizat editarea acestei cărți*

Apărut în 2002
Colecția de tipar: 17.2

Tiparul sub coordonarea
executivă a tipografiei AGEP
Cluj-Napoca

Apărut 2002
Coli de tipar: 11,5

Tiparul sub comanda nr. 81,
executat la tipografia AGEPI,
Chișinău

"...contribuția lui Alexe Rău la limpezirea unor realități conceptuale și practice din domeniul bibliologiei sau biblioteconomiei este majoră, de neocolit pentru înțelegerea marii bătălii desfășurate în Basarabia pentru repunerea în drepturi a adevărilor istoriei."

Emil Vasilescu, București

"Alexe Rău este un profesionist cu vederi largi și înalte, fiind, la ora actuală, cel mai important generator de idei bibliologice și biblioteconomice din Republica Moldova, o bună parte din ele reprezentând elemente de noutate pe plan internațional."

David Case, SUA